

Lapszámunkat Munkácsy Mihály festményeivel illusztráltuk. Legtöbbjük Pákh Imre New York-i milliomas kollekcójának része. A július 13-án Békéscsabán megnyíló Munkácsy-kiállítás kapcsán interjút olvashatnak Pákh Imrével a 14. oldalon

Hímző leány (Pákh Imre-kollekció, New York)

G. ISTVÁN LÁSZLÓ

Más világ

A szem, mint a köd, nem látsz tőle semmit – feloszthatatlan a tekintete, nem veszhetsz benne el, mert benne állsz, előbb, mintsem élsz, már nézel velem, nincs pislogás, kimérni sincs időm folytonos hiányod, mint napba fényt – a fölőseged is csak felsugárzod, és vakítasz, ha por kerül bele. Mégsem tűrhetem már el semmiképp, hogy gazdátlan mozdulataidat felkínáld – hogy otthonnak vegyem, ha egy huzatos ház, sír, anyaméh felfed és bezár, és fent, mint a forgót, fogjad fejem, egy új szülőcsatornán szédítsél más karokba, cinkosom többé ne légy, én behunyom szemem.

- Sebők Zoltán:** *A repülés művészete*
Kőbányai János: *Ady Endre zsidó története (1.)*
Faludy György: *Újra Magyarországon*
Berka Attila: *Cinizmus*
Bächer Iván: *Egy endélyi orvos*
Szöcs Géza: *Beszéd a palackból – Ami belefér egy haikuba*
Kormos Anett: *Apa puskája*
Pollágh Péter: *Óvodás gondolatok – filozofikus dicsőletek*
Kerekes Tamás: *A világ legnagyobb kisvárosa*
Bokros László: *Párhuzamos sorok*
Bányai Tamás: *Örök harag*
Vezényi Pál: *A fekete kutya*
 Disputa – **Mózes Attila:** *Csahosok*
Acsai Roland, Dankuly Csaba, Weiner Sennyei Tibor, Bágyoni Szabó István, Zudor János, Eszteró István, Fűri Mária, Borbély Szilárd versei
Kritika Kőrösi Zoltán, Falcsik Mari, Buda Ferenc, Márkus András, Muszka Sándor, Csehy Zoltán, Gergely Edit, Domokos Pál Péter könyveiről
 Színház- és filmkritika **Darvasi Ferenc, Jászay Tamás, Karácsonyi Zsolt,** illetve **Szántai János** tollából
Sándor vagyok én is! – **Johann von Kronstadt,** *A bőség zavara* – **Onagy Zoltán** rovata

Műfaja: Csongrádi Kata

Ódon háznak rejtett bejárata fölött dombormű, s ha minden igaz, Róth Miksa üvegablakai, de legalábbis azokhoz nagyon hasonlóak. Idebent évszázadnyi csönd, miközben itt, Budapesten, a Dózsa György út hat sávján fut a forgalom, éppen csúcsideben vagyunk. Ahol most megállunk, csalóka helyiség, mert a hosszanti fala csupa tükör. Így megkétszerezi a teret. A rövidebbik falon nagy ablak, amely szűk kis kertre néz, amin túl egy másik, időtlen épület mutatkozik. A szobában mindenféle színházi kellékek, színes viseletek egy kanapén és Nofretéte türkizkék jelmeze. A bal sarokban fehérre festett utcai gázlámpa. Hogy került ez ide? Elképedésemet látva, Csongrádi Kata elneveti magát:

– Az egyik színdarab díszletéhez tartozik! Ez pedig, ahol vagyunk, egy próbaterem – a Jóisten segítségével. Még hozzá itt, lakáson belül, amire nagy szükség van, hiszen a színdarabok itt formálódnak, itt gyakorolunk, mindig felállítjuk az esedékes díszletet. A másik szobát büfének alakítottuk ki, tea, kávé, aprósütemény várja a színészkollégákat, ez a kis tálca a kínáló, különféle csemegéket készítenek ki. Általában gyümölcssteát főzök, vagy kávé kaphatnak tejjel.
 – Ez a szoba még érdekesebb, mint a másik. Füstölő illata érződik, gyertya ég, és számolatlan mennyiségű apró tárgy sorakozik polcokon, nádfonatói állványokon. Egy kicsit olyan, mint egy múzeum, de valahogy nagyon élőnek hat. Látnak színházi plakátokat a szerepeiről, mikor a Sissy-t alakítottad vagy Déryné. Amott a Vasárnapi Asszony plakátja, egy karikatúra rólad... Szükséges ezeket így nap mint nap látni, vagy tán már rájuk sem nézel?
 – Körülvesznek, megszoktam őket. Azzal kezdődött, hogy megkaptam nagymamám régi pla-

kátjait. Nagy érték nekem, nagymamám primadonna volt, Ila Mary-nek hívták. Kuriózum, hogy ő a *Száz piros róza* című operettben aratott nagyon nagy sikert, igen régen, még a 20-as években. Aztán megkaptam az édesanyámról szóló plakátokat, ő a *Három a kislányban* játszott. Előfordult az, hogy az egyik kislányt a nagymamám játszotta, a másikat pedig az anyukám... Számtalan kis ereklye gyűlt össze az egyik falon, és akkor anyu mondta, hogy folytassam a sort. Így került fel Rátonyi Robi vagy Gáspár Margit levele; megkaptam Gombaszögi Ella legyezőit. Amott, azon az asztalkán egy üvegtálca, Bajor Gizé volt – benne van a B. G. monogram –, ebben az ékszerait tartotta, azt egy újságíró ajándékozta nekem. A szemben lévő falon a színdarabjaimról készült plakátok függenek bekeregetve – Mészöly Dezső gratulációjával, Gyurkovics Tibor, Jókai Anna eredeti leveleivel. A New York-i Magyar Színházban szinte mindig egyik színdarabomat bemutattam, az azokhoz fűződő megjegyzések, kritikák, fotók.

És persze hát nagymamám, és mindenki, aki segített a pályámon, Vámos László, Németh Marika – itt van a gratulációja a fotójával együtt... –, úgyhogy ők körbeölelnek engem, és minden színészkollégát is. Talán ezért is érzik itt jól magukat.
 – Az előbb említetted New York-ot. Emlékszem egy fényképre, ami téged és Jimmy Cartert örökített meg. Mikor készült ez a kép, és miért?
 – Elég régen készült, több mint tíz évvel ezelőtt. Úgy kezdődött, hogy itthon egy nagy koncertet adtam, amin jelen volt Spéter Erzsébet is. Annyira megtetszett neki a műsor, hogy meghívott Amerikába. Az elsők között voltam, akiket ő vendégül látott Miami-ban. Ott ismerkedtem meg Clair E. Kenneth-tel, akivel azután élete végéig testvéri barátság kötött össze. Nála találkoztam egy úrral, aki később kapcsolatba került Jimmy Carterrel, a Házat – Hazát alapítvány révén. Tőle érkezett egy meghívás, hogy lépjek fel egy csoporttal Jimmy Carter jelenlétében, Washingtonban. Egyetlen kritérium volt, hogy angol nyelvű legyen a műsor. Tehát minden dalomat le kellett fordítanom angolra, így az *Áldj meg engem* című imát is. Döbbenetes volt a hatása, fölállt a közönség, és velem együtt énekelt. Carter följött a színpadra kedves feleségével együtt, és akkor mi összekacsintottunk Harsányi Fricivel: mutassuk meg, mi a magyar virtus! Belecsaptunk egy csárdásba, a Harsányi Frici a Mrs. Cartert, én pedig Jimmy Cartert tanítottam csárdást járni.
Folytatása a 19. oldalon

VENNES ARANKA

SEBŐK ZOLTÁN

A repülés művészete

Paul Diel szerint a repülésnek az álomban való megjelenése azt jelenti, hogy az álmodóval valami nincs rendben. A neves mítoszkutató szerint az ember akkor álmodik repülésről, ha a valóságban komoly kudarcok érték, ha a környezethez való alkalmazkodása sikertelen, és egyáltalán, ha nem tudja megoldani a problémáit. A repülés képe tehát a menekülés képe, az igazi megoldás helyettesítése vagy kikerülése. Általában a modern pszichológusok is támogatják Paul Diel véleményét, kimutatva, hogy azok a neurotikusok, akik képtelenek valós vágyaikat kielégíteni, feltűnően gyakran álmodnak repülésről. A jungi indíttatású analitikus pszichológia bizonyos értelemben még tovább megy, és azt a feltételezést is megkockáztatja, hogy a nagyhatalmak úrprogramjai a tömeges elfojtás jeleit mutatják, vagyis a világűr meghódításának szándéka a legprózaibb földi problémák megoldhatatlanságának elkenődésére szolgál.

Az efféle spekulációkkal az a baj, hogy rendkívül nehéz tesztelni, ellenőrizni őket. De a képzelet, ez az éber álom már csak ilyen: maga is szeret szabadon röpködni, s általában rossz néven veszi, ha holmi földhöz ragadt tények, nehézségek ellenvélemények vagy prózai körülmények gúzsba kötik. S ha szabad így fogalmazni, épp ez benne a szép. Mert vessünk csak pillantást a modern művészetre, azon belül pedig az álmodozásra oly annyira hajlamos oroszra. Először is, bizonyára egyetlen modern festő világában sem látni annyi repülő és lebegő embert, mint Marc Chagall képein. Róla pedig jól tudjuk, kiket festett: a legszegényebb és legelesettebb vityebszki parasztokat, akik életükben sohasem hagyták el szülőhelyüket, de talán éppen ezért, Chagall imaginárius világában egy csöppet sem földhöz ragadtak. A gravitációról általában úgy vélekednek, mint a modern tudós a városi legendáról, és szabad idejükben rendszerint az angyalok közlekedési szokásainak utánzásával foglalatkoskodnak. Vagy gondoljunk csak a spirituális hajlamú Kazimir Malevicre, aki ugyancsak az elmaradott Vityebszkben vetette papírra, hogy ő lényegében repülni tanítja az embereket, hiszen szuprematizmusnak keresztelt művészetével a végtelen tér érzetét kelti. Egyszer, amikor hazatért a mezőről, levette sáros csizmáját, meggyújtotta a petróleumlámpát, gyorsan-frissen felvázolta, hogyan is kellene kinéznie egy normális városnak. Ekkor dolgozta ki az úgynevezett „planiták” tervezetét, melyek segítségével az „erditáknak” nevez-

zett emberek a föld fölött lebegnének, s minden irányba szabadon közlekedhetnének. Malevics szerint ideális esetben minden „erditáknak” rendelkeznie kell majd saját szuprematista konstrukcióra emlékeztető úrhajóval, aminek segítségével a csizma besározásának veszélye nélkül kereshetné fel szomszédait, vagy akár a Föld legtávolabbi részén lebegő barátait is. Miközben ilyesmirel spekulált, egyre csak bámulta a rettenetes vityebszki sártengert, s határozott megvetéssel gondolt a városka előjáróira, akik az utcák kikövezésén, netán aszfaltozásán törek a fejüket.

Vagy gondoljunk csak a sokkal józanabb Vlagyimir Tatlinra, aki kezdetben művészként is közelebb állt a vityebszki előjárókhoz, mint a fantasztikus álmokba menekülő Malevics. Miután megalkotta a huszadik század leggyakorlatiasabb művészeti ideológiáját, az úgynevezett produktivizmust, és miután a művészetet nagylelkűen az új szovjet társadalom szolgálataiba állította, a politikai vezetés egyszer csak úgy döntött, hogy nem tart igényt Tatlin szolgálataira. Ahelyett, hogy vállalta volna grandiózus terveinek a megvalósítását, a Lomonoszov Egyetem egyik laboratóriumába száműzte, s arra ítélte, hogy fantasztikus energiáit a legegyszerűbb szemléltető eszközök tervezésére pazarolja. És épp ekkor, élete legsötétebb, legkilátástalanabb éveiben írta le Tatlin a következő sorokat: „Miért ne repülhetnénk mi is, akár a madarak? Vissza akarom adni az embernek a repülés érzését. A gépi repülés elvette tőlünk azt. Nem ismerjük saját testünk levegőben való mozgásának élvezetét.” Noha Ciolkovszkij már a tizenkilencedik század végén kiszámította, hogy a madárrepülést utánzó szerkezet levegőbe juttatásához az embernél jóval több energiára lenne szükség, Tatlin mégis megkísérelte a lehetetlent. Olyan konstrukció tervezésébe kezdett, amely reményei szerint emberi erővel is képes a levegőbe emelkedni. Hónapokig, sőt évekig figyelte és tanulmányozta a madarakat, s végül valóban elkészült az úgynevezett L-tatlin (az orosz „letat” szó repülést jelent): karcú, denevérszárnyú test, amellyel természetesen nem lehetett fölszállni, de csodálatos eleganciája a legmeggyőzőbb bizonyítéka lett a híres tatlini alapelvnek, hogy a leggazdaságosabb forma egyben a legszebb is. Meg annak a föltételezésnek is, miszerint az ember akkor álmodozik, akkor képzelődik a leginkább repülésről, amikor a valóságban valami nagyon nincs rendben.

POLLÁGH PÉTER

Óvodás gondolatok – filosz díszletek

„Gesztusok, mú helyett”
Farkas Zsolt

„Íróknak mégiscsak attól kell leginkább tartania, hogy a mondandója fogytán, egyszerre csak szellemes lesz”

Kertész Imre

Tenger, hab, homok, fák, levelek, csillagok, fodrozódó tavacsok. Mindez megfejlve Caravaggióval, Michelangelóval, freskókkal és Frenzével, Berlinnel és Varsóval, Goethével, Rilkével, Junggal, Heideggerrel, Weöressel, Babilissal, tavasszal és ősszel, küklópszokkal, kimérákkal, Aphroditével, Odüsszeusszal, (Thé)zeusszal, Adámmal, Évával, Jónással, Vénusszal, bögrékkel és azúrral, titánokkal, szfinxekkel, macskákkal, olajfákkal, Horatiuszal, Shakespeare-rel, Borgesszel, hommage-okkal, haikkal, limerickekkel, (csonka) szonettekkel.

A nagyvárosi „háziasszonyoknak”, tanult, kétlábú szobakutyáknak szóló szentimentális, műveltségi panelekre bárgyú mód rájátszó szövegek soha nem látott áradásának lehetünk mosolygó tanúi. Barokk sírdogálás, a hagyomány talpának erőltetnivalóság. Látványos gesztusok, klasszikus és/vagy sikeres szerzők esetleges mondatainak kényszeres citálása. Közéletes érzelmek, emberismeret hiánya, reflektálatlan tetszelgés. Óvodás versorvátok, versistállók. Nem lovak, csak lovacsok. Korrupt, alacsony zsokék, szépen záródó lakatok, magas karám. *Jól koraoltot* versenypálya, egyforma pejjekkel. A kollektív kedvenc állat a papagáj. Tés-sék, tessék! Középes pénzért papagáj-bélyeget, papagáj-belépőt, papagáj-tagságit tessék! Az érdekelteknek (és élvezkedőknek) minden bizonyonnyal már az óvodában papagáj volt a jelük.

Ez a sírdogálás természetesen variálódhat még sokféleképp. Például az eleganciát csak igen távolról megcélzó macsós erő- és nyelvfittogatással, olcsó, önleplező szexuális célozgatással, burkolt nőellenességgel. Bölcsészkar és könyvtár-tematika, megspékelve néhány „rimhelyzetbe hozott”, keménynek képzelt trágársággal. Sajnos kemény – a gondolat lenne, a kockáz(t)at(ás). Meg persze bármiféle – természetéből következőleg ömlesztéses – felismerés. Helyette: frusztrációk szötte. Frusztrációkból szőtt ragacsos és végtelen háló.

Kedvenc hangom a pszeudo-bölcsök hangja. Igazi, *kitartott* hang ez. „En már láttam ezt-azt, túl vagyok jó pár dolgon, letisztultam, hisz más sem olvastam az irodalomkönyvekben, mint

hogy a szerző akkor válik igazán egyetemessé, mikor különféle görbe kanyarok után megérkezik a nagy egyszerűségbe, mikoris letisztul. Igen, bölcs ösvényen járok: nem kritizálok, építetek.” De mit? Árnycsokrákat, mások formáit, mások mátrixait, melyben megtörténhetek. De minek. (Was ist tét?) Középre beszélek, ott a legmélyebb a (dög)kút. A letisztultság giccse. Nincsenek tézisek, antitézisek, szinte mindenki (könnyen emészthető) szintéziseket próbál kreálni. Am e bölcs beszédet sajnos könnyen összekeverhetjük a provinciális értelmiségi „morális pánik”-rohamaival. Hiszen ezen felebarátaink számára minden strukturált válasz, minden szétszalazandó komplexitás csak *porhintés*. Az ösztönből olcsón mitizálható ún. régi értékek elkötelezettjei ők. Megkülönböztetik maguk a „tanulatlanoktól”. Klasszikus műveltség-ről papolnak, s rendet keresnek – ha már teremteni saját rendet nem képesek. Nem ózanosnak, hanem függők. Mástól várják a rendet, a gyógyító struktúrát, az *egyismeretlenes* (élet)programot, az ukázt. Mondjuk az államtól, az egyháztól; bölcs irodalmi alakmások pedig – Sopotnik Zoltán mitizálásával élve – a „kritikuspápáktól”. Például a kilencvenes évek legelején körbejárt az ukáz: már hivatalosan is lehet szlengben írni. További ukázok: Intertextust!, Travesztiákat!, Haikukat!, Limerickek! Aztán később: Drámákat!, hisz „válságban a magyar dráma”! S a kiskatonák el is kezdtek „alkotni” – sajátos etikai lustasággal és érdekérvényesítő hiperaktivitással. Abszolvtáltak a feladatot, s átjárta hatalmas piros szívüket a forradalmi nagyság boldogsága. Már csak a marketing-gesztusok vannak hátra. Egyik kedvenc ezek közül: a műalázat, melynek bajnokai valahol (egynél többször) hallották, hogy az alázat jó és főleg szimpatikus dolog. Hát megbégetetik a hangjuk, s azt mondják: „En csak por-szem vagyok az idő örök gépezetében, ebben a csillagfényes, fantasztikus kozmoszban.” Ez rettenő nagy truvájnak tűnhet, pedig a közönség mutató, fésült beszéd maga a magyar irodalmi valóság. (vö. tahóság) Nem létesülnek valódi várak, bástyák, kastélyok, csak utalunk mások kastélyaira. Nincs *létesülés*, helyette: létfeljeltés, létkóma.

Sajnálom, hogy így alakult.
Nem érdekes.

Hányan vannak?

Elegen, hogy semmi esélyed ne legyen.

De amíg itt vagy, nem támadnak.

Elvileg.

Iszol velem egyet?

Attól függ.

Unikum.

Akkor jöhetsz.

Tudtam.

AK-47-es?

A legjobb fegyver.

Tényleg nem tudlak lebeszélni?

Nem. Látom, már százados vagy.

Igen.

Mindig is jó katona voltál.

Te is.

Ezt hagyjuk.

Legalább azt mondd meg, miért?

Vannak, akik az egész napot itt töltik, csak bámulják ezt a rengeteg ócskaságot, a törött sétatálcákat, a korhadt széklábakat, a rozsdás erényöveket meg a többi hülyeséget...

A régi korok szenvedélyes tisztelői...

És mi a telerakott kutya úristenit tisztelünk azon, hogy ezer éve is ugyanolyan szartak, mint most?

Nekik köszönhetjük, hogy itt vagyunk.

Azt én inkább nem köszönném meg. Az utóbbi hetekben naponta meg kel-

BERKA ATTILA

Cinizmus

lett innom egy üveg unikumot, különben teleokádtam volna a folyosókat meg a vitrineket, mert agyonnyomott volna ez az üvegbezárt, kurva történelem. Azt hittem, felakasztom magam.

Mi volt a baj?

Hogy mi volt a baj?! Amikor negyven évnyi szolgálat után egyik pillanatról a másikra, mert így szokás, kirúgtak...

Nyugdíjaztak...

Kirúgtak! Szóval akkor azt mondták, hogy keresnek ide egy megbízható embert, én pedig az vagyok, tehát föl vagyok véve, slussz. Pfüj!

Megértem, hogy rosszul esett...

Érted a túrót! Lövésed sincs a do-logról...

És olyan szörnyen rossz itt? Jönnek-mennek a látogatók, te rájuk szólsz, ha hangosan beszélnek, vagy hozzányúlunk valamihez...

Az a legkevésbé. Sokkal nagyobb baj, hogy nem tudják, miért jönnek ide. Csak bámulnak, mint borjú az új kapura.

Szerinted mit kellene csinálniuk?

Tanulni. A múlt ugyanis azért van, hogy tanuljunk belőle. Ami jó volt, azt fenntartsuk, folytassuk, ami rossz, abból meg okuljunk. Hogy úgy vagy azt soha többé.

Valami ilyesmivel próbálkozunk.

A francokat! Tudod, miket írogatnak a vendégkönyvbe? „Köszönjük, nagyon szép a kiállítás.” Mondd meg nekem, mi a szép egy rozsdás erényövön?

Hát, azon tényleg nem sok.

Na ugye. Ezért mondom, semmi szükség a múzeumra. Az égvilágon semmi.

Nemcsak erényövek maradtak ránk.

Ez egyáltalán nem olyan vicces! Ha megnézzük közelebbről ezt a rengeteg tárgyat, lenyomatait a régi koroknak, mint óskor, ókor, középkor és a többi, akkor egyértelműen kiviláglik, hogy...?

Hogy?

Hogy a technikai fejlődéstől eltekintve semmivel sem tartunk előrébb az első embernél, amelyik éppen csak lejött a fáról!

Ennyi?

Mi az, hogy ennyi? Nem borzaszt el a gondolat, hogy hiába volt sokszor

ezer évnyi szenvedés, nem jutottunk sehova? Nem örít meg a céltalanság, a reménytelenség?

Nem. Nézd, nem te vagy az első, és valószínűleg az utolsó sem, aki szembe-szül a kiszolgáltatottságunkkal. Időnként én is elgondolkodom az élet értelmén, persze, de ettől még felkelek reggel és lefekszem este. Egyikünket sem kérdezték, hogy akarja-e az életét, viszont ha már így alakult, elszöszölünk-molyolunk néhány évtizedet, aztán úgyis vége. Minek siettetni?

Igazad van. A természet végül megoldja majd helyettünk. Türelemesen megvárja, hogy minél többet háborúzzunk, hogy kipszútsuk magunkat, utána egy kicsit rápihen, aztán jöhetsz a következő evolúció. Rendben, meggyőztél.

Örülök, ha így van.

Ha mondom.

Akkor velem jössz?

Azt nem mondtam.

Szinte sejtettem.

Még egy kör?

Jöhetsz.

Annak a tizenharmadik századi történelmünk úgysem vettem volna hasznát, ki-

tűnő, mondhatni tökéletes üzletet csináltam. Valami hülye gyűjtőféle vette meg, én meg gazdagabb lettem néhány karton unikummal. Majd adok egy üveggel. Egészségedre!

Egészségedre! És most mit akarsz csinálni?

Semmi meglepőt.

Hanem?

Amint megfelelő távolságra értél, felrobbantam az épületet. Ennyi.

Miért nem tetted meg eddig?

Akkorra készültem el, mire ideértél, de gondoltam, utoljára még beszélgetünk egyet.

Megíszteled.

Vénségemre csak te maradtál nekem.

Na, nem vagy te olyan öreg!

Látod, ez a suta érzélgősség is csak gyarló emberi átok.

Én nem nevezném átoknak.

Ugyan már! Kérdezz meg egy csillagot, érdekl-e, hogy mi van rajta kívül!

Ezt a mondatodat már húsz éve is értelmetlenül éreztem...

Mész? Jól teszed. Mondd meg a kintieknek, hogy felrobbantok mindent. Ahogy kilépsz az ajtón, megnyomom a gombot. Ugyhogy fuss, ha kiérsz. És vidd az unikumot.

Már késő. Jobb, ha megadod magad.

Sohamár...

Magyarországgal való érintkezésem hosszú időre a barátaimmal való levelezésre korlátozódott. A nyolcvanas évek közepén megváltozott a helyzet. Az otthoni Beszélő című folyóirat vezetője, Demszky Gábor kint volt Torontóban és elmondta, hogy Villon-átköltéseimet nagyon szép kiadásban közreadták. Miután azonban sem adót fizetni nem volt pénzük, és különben is félték a kormánytól, az állították, hogy egy nagy láda régi könyvet találtak, és azokat árusítják most. Az árusítást egyetemi diákok végezték a földalatti állomásokon, és miután az első kiadás elfogyott, még egy kiadást nyomtattak, és az is elfogyott. Most szeretné, ha a *Happy days in Hell* című önéletrajzom magyar nyelven is megjelenne. Ehhez arra lenne szükség, hogy a magyar kézirat a birtokába kerüljön. Nehéz volt döntenem, mert az angol kiadást több mint huszonöt évvel korábban angol olvasók számára írtam. Vágyis József Attiláról, Kosztolányiról, Adyról és fiatalságom többi alakjáról nem írtam, mert a közönség nem értette volna, miről beszélek. Tehát elhatároztam, hogy néhány oldal erejéig átjavítom a könyvet. De hogyan küldöm el az ötszáz oldalas kéziratot Magyarországra? Megállapodtunk, hogy amerikai segítséget kérek, és a kéziratot az Egyesült Államok frankfurti követsége diplomáciai postával juttatja el Magyarországra. Amikor a kézirat megérkezett, Fiam Jóska, egy egyetemista fölment a követségre, hogy a kéziratot eljuttassa Demszkynek. Amikor kocsijával az amerikai követség előtt megállt, észrevette, hogy ávós kocsit követi őt. Nem vette fel tehát a kéziratot, hanem néhány nappal későbbre tizenkét barátját hívta házába. Ő maga elment a követségre a kocsijával, és a kézirattal megállt háza előtt. Az ávósok néhány percet vártak, hogy a kéziratért elmenjenek, de a ház kapujánál egymás után hirtelen tizenkét ember jelent meg, mindegyiküknél egy kézirat nagyságú csomag volt. Akik kijöttek a kapun rohögve néztek az ávósokra, akik nem tudták, mit cselekedjenek, és feladták a játszmát. Ez volt egyébként az utolsó alkalom, amikor bele próbáltak nyúlni a magyar irodalom dolgaiba. Kőszeg Ferenc és Demszky Gábor hosszan tárgyaltak velem, de egyelőre nem ajánlották, hogy hazamenjek.

Ugyanekkor roppant vágyam támadt, hogy Dél-Európát még egyszer megláthassam. Emigrációmban csak Angliában voltam, amikor fiamat Portsmouthban meglátogattam, és Anglia sohasem jelentette számomra Európát. 1987 nyarán négy hétre elutaztam Eric-vel Dubrovnikba, a dalmát tengerpartra. New Yorkból indultunk, menetrend szerint délután négy órakor, valójában este kilenckor, mert szokásos volt az ilyen késés a jugoszláv léghajókon. Ugyanekkor kijelentették a gépen, hogy csak egy szendvicset kapunk vacsorára. Késő délelőtt érkezünk Zágrábba, ahol az éttermet zárva találtuk, és újabb várakozás következett a dubrovnikai repülőgépre. Remek szállodába érkezünk, amely vagy fél kilométerre a szigetre rámenő hídtól a tengerpart szikláján állt úgy, hogy a háztetőn kellett bemenni, és a szobák lefele következtek a tengerre nézve, háttal a sziklafalnak. – Reggeli már nincsen, ebédet pedig a szálló nem főz – mondták, mire kétségbeesetten lesétáltunk Dubrovnikba. Jókédvünk útközben megnőtt, mert vagy harminc méterre a tenger fölött mentünk gyönyörű ösvényen, és odalenn a felhők gyors menete szerint halványzöld, kék és veresbarna tenger csillogott. A kis hídon át bementünk a szigetre. Előttünk a márvány főutca, a Stráda vágta szét a várost. Remek vendéglőben ültünk le ebédelni, és elmondhatatlanul boldogok voltunk. Később megláttuk Bosznia parányi településeit, ugyanis néhány méter széles föld a sziklák közt az emberek tulajdona, valamint a remek mosztári hidat, amelyet a későbbi háborúban fölrobbantottak. Rengeteg hősi síremléket láttunk a falvakban, főleg Tito partizánjait, akik Jugoszláviáért estek el. Köröttünk, szinte állandóan, vasúton és vendéglőben hallatszott a sutgó vita titoisták és nacionalisták között. Tito egyesült Jugoszláviát

Faludy György

Újra Magyarországon

akart, és sokan a fiatalok közt nem szlovéneknek, horvátoknak, szerbeknek vagy bosnyákoknak nevezték magukat, hanem jugoszlávoknak; míg ellenfeleik négy nacionalista államra kívántak szakadni. Furcsa érzéssel töltött el, hogy míg a rendőrség szétkergette a horvát fiatalokat, akik a Strádán nemzeti zászlójukat bontották ki, aközben másutt csend és béke volt. Nem gondoltunk rá, hogy itt pár év múlva súlyos harcok és szörnyű gyilkosságok lesznek.

Nem sokkal Kanadába való visszatértünk után levelet kaptam a magyar követtől, Nagy Lajostól, ez volt a magyar hivatalosok első jelentkezése 1956 óta. A követ nagy tisztelettel írt nekem, és megkérdezte: eljöh-e Ottawából Torontóba, hogy átadja nekem az *Erdély történelme* című munkát, és ebéddel megvendéghel-e? Hosszú gondolkodás után beleegyeztem. Nagy Lajosban bürokratát vártam, de művelt úriembert kaptam. Mindent tudott rólam – nyilván titkosszolgálati értesülések nyomán – és meghívott, hogy jöjsek a magyar kormány meghívására látogatónak Magyarországra. Azt feleltem neki, hogy kormány-meghívásokat nem fogadok el, valamint Magyarországra jönnöm – úgy gondolom – még korai. Barátságos beszélgetés és egy remek ebéd után úgy éreztem, hogy Nagy Lajos tisztességes ember vagy legalábbis tisztességes lett, mert a politika jelenleg úgy kívánta. Mégis egy esztendeig tartott, míg magyarországi utazásra szántam magam, 1988-ban. Eric-vel Amszterdamban szálltunk át egy magyar repülőgépre. A pilóta, aki a feljáróban köszöntött, remegett az idegességtől. Nem értettem, miért fél az illető egy 78 éves emigránstól, aki egy hónapi látogatásra jön

Magyarországra. A budapesti repülőgépen leszállatták az utasokat, és kérték, hogy mi utánuk jöjünk le. A repülőgép legalján „fogadóbizottság” várt: az Írószövetség vezetője, a média képviselői és a hivatalosok. Elkérték az útlevelünket, melyeket meg se néztek, úgy szolgáltatották vissza birtokunkba. (Ez már azért is érdekes volt, mert elővet Kanadából elmondtam a követnek, hogy egész életemben magyar költő voltam, és ezért nem vagyok hajlandó magyar vízumot kérni, ha Magyarországra utazom. Megnyugtatósomra arra kért, küldjem el útlevelemet egyszerűen magáncímre, és ő kérés nélkül belenyomja a magyar vízumot.)

Interjú adtam a rádióknak, televízióknak, aztán kiadóm, Halász György az általa kivett szép lakásra vitt, a Pacsirtamező úton. Megvacsoráztatott, és aztán lefeküdtünk, mert borzasztó fáradtak voltunk. Másnap reggel roppant kíváncsi voltam az emberekre és a városra, ezért ébredésem után rögtön lementem az utcára. Kapunk előtt három ember várakozott rám, akik nem mertek csengetni, nehogy zavarjanak. Az egyik a Pacsirtamező úti templom református lelkésze volt, a másik egy szerény öregember meg a felesége. Senkit közülük persze előzőleg nem ösmertem, és ők kíváncsiak voltak, hogy egészségesen és egészben tértem-e haza. Mindhárom elragadó természetnek mutatkozott. A református lelkész hajdanról ösmerte Hamza Bandit, a New York-i református papot. A lelkéssel kiskocsmába ültünk, ahol még nem volt senki, és beszélgettünk Magyarországról és Hamzáról. A lelkész azt mondta, hogy az országon egyedül az igazságszolgáltatás segíthetne, de fél, hogy ehhez a

vezetők közül hiányzik a bátorság. Sokan félnek, hogy az eljövendő politikai mozdulatok elősegítik a lázadást, és ez ellen egyedül a szovjet hadsereg jelenléte segít. Nem hisz abban, hogy a magyar nép egy igazságszolgáltatást megriadna; mégis inkább engedelmesen lehajtja a fejét. Hamzáról a lelkész elmesélte, hogy amikor mindketten a debreceni egyetemen tanultak, ő tudott hipnotizálni. Egy alkalommal a teológiai leckeóra előtt kakast hozott be

a tanterembe, fél lábra állította és mozdulatlanul ságra hipnotizálta. Amikor a tanár bejött, néhány pillanatig az ajtóból mozdulatlanul és rémülten szemlélte a kakast: azt képzelte látomása támadt. A nagy nevetésre aztán megparancsolta Hamzának, hogy ne merjen se kakast, se más többé hipnotizálni. Hazaköltözésemet illetően a lelkész úgy gondolta, hogy még nem jött el az idő, bár közeledik a változás a kormány rétegeiben. Délután kimentem a Lónyay útra, ahol Püski könyvkereskedésében a néhány megmaradt kötetemet árulták, a '80-ban Amerikában kiadott *Összes verseimből*. Az első pillanatban annyira tele volt már a bolt, hogy nem tudtam bemenni. Püski a maga és az én székemet, meg a felesége karszékét kivette a bolt elé, az utcára. A közönség betöltötte az utca egy részét, úgy-hogy azt éreztem, hogy színházba kerültem. Csúpan néhány rövid szót szoltam az egybegyűtteknek, amikor hirtelen eleredt az eső. A kép emlékemben maradt, esernyője csak néhány embernek volt, de valamennyien ott álltak a zuhogó esőben mozdulatlanul. Ezután következett estefelé a Puskin Moziban az önéletrajzom filmbemutatója. Az irodalmi élet és a politika legfelsőbb reprezentánsai közt nagyszerűen folyt az ünnepség, míg én Böszörményi Nagy Gézával és feleségével az izgalomtól remegve ültünk a nézőtérben.

Azt hiszem, az első három nap túl sokat voltam kénytelen önmagammal foglalkozni és azokkal, akik még éltek a régi barátaim közül. Az igaziak már halottak voltak, mint Kassák Lajos, Füst Milán, Wesselényi Miklós, Pilinszky János. Nagy általánosságban úgy láttam, hogy a lelkésznek volt igaza. Az ország fejét hajtja, belenyugszik, sőt vár a változásra, de nem tudja, hogy mi a kommunizmus, amelyet elhagy és mi a változás, amely bekövetkezik. Legfeljebb a fiatalok elitje álmodozik erről, de azért pontosan ők sem tudják, mi lesz a következő lépés. Amikor taxiba ültünk Eric-vel, és mint mindig, angolul beszélgettünk, Eric Kádár János neveltséges utolsó beszédéről szolt, melyet a Parlamentben tartott. Figyelmeztetni akartam, tudván hogy a taxis jelezte: érti az angolt, amire a taxis hátraszolt: – Énfelelem Kádár nyugodtan elpusztulhat.

Három nappal később a szegedi egyetemre voltam meghívva, előadást tartani. Kiadóm helyett egy recski bajtársam, Zimányi Tibor vitt el kocsiján egy újságírók kísérletében a Magyar Hírlaptól. Aztán este 8 előtt néhány perccel megpróbáltunk bejutni a nagy auditóriumba, az előadásra, de kevés sikerrel. Végül egy oldalajtón jutottunk be. A katedra körül a földön ültek az emberek, és ugyanúgy a faliallak mélyedéseiben is. Két szék volt csupán üres, a kormány képviselőjének két oldalán. Az óriási ünneplés annyira meghatott, hogy percekig nem tudtam beszédemet elkezdni, viszont aztán közel éjfélig nem engedték, hogy abbahagyjam. Utána a diákszallást látogattam meg, és kora reggel továbbindultunk a miskolci egyetemre. Amikor Leninvárosra haladtunk át mérsékelt, talán 8 km/órás sebességgel, hirtelen egy rendőr lépett ki az egyik kapualjából, és megállította a kocsit. Fel-szólította a vezetőt, hogy bújjon ki. Fölháborodva ültem a kocsiban, ugyanis ez nyugaton nem történhet meg, hogy ilyen lassan hajtó kocsit a rendőr meg mer állítani. Ha följelentem, itt alighanem elfelejtenek válaszolni – gondoltam. De aztán hallottam a rendőr szavát: – Bocssáson meg. Csak a költőt akartam megnézni.

Hirtelen édesség csöpögött a fejembe, mert az, hogy a költőt ismeri a rendőr, csak Magyarországon történhet meg, sehol másutt a világon.

Ásító inas (Pák Imre-kollekció, New York)

BODANSKY GYÖRGY

Bözsinek három nővére volt, de én csak egyet ismertem közülük személyesen, a Lulut. Meg képekről és levelekből az Amerikában élő Manyit. Bözsi nagyanyám mindig kárörömmel mesélte, hogy a Manyi a harmadik férje kedvéért, aki jóval fiatalabb volt nála, letagadott tíz évet, és azután ugyanennyivel tovább kellett dolgoznia, mert amikor kimentek az Államokba – akkor már mi mást tehetett volna a férje előtt –, minden hivatalos helyen a hamis születési évét diktálta be.

Végül is a Manyi ebben az ügyben nem sok vizet zavart. Lemondott mindenről a Bözsi javára, hogy miatta, aki devizakülföldi volt, ne húzzák a végtelenségig a hagyatéki eljárást. Bözsi a nyolcvanadik évében járt, a bokája sötétkék volt és megvastagodott, alig kapott levegőt, úgy elgyöngült a szíve, de azért semmiképp se akart lemaradni a pénzről, ha már így váratlanul az ölébe hullott.

Szóval a Lulu meg a Béla bácsi voltak a mi gazdag rokonaink. Gyerekkoromban rendszeresen föl jártunk hozzájuk a Liszt Ferenc térre néző lakásba. Az öt méter magas falak között valóságos táncteremnek láttam a két hatalmas szobát, ami a leválasztott régi lakásból megmaradt, s csodáltam bennük azt a rengeteg elegáns bútort, ami valójában egyetlen garnitúra volt a metszett üvegű könyvszekrénytől a miniszteriális íróasztalon és a nádfonatú ülgarnitúrán át a komplett hálóig.

Konyha viszont egyáltalán nem jutott, a ferde falú, furcsa fürdőszobában a kádát csövön lógó függöny takarta, s kusza összevisszaságban állt egymás mellett mosdó, vécé, bidé, főzőlap és mosogató. Az ablakot, amely a folyosóra szolgált, fehérre mázolták, így aztán napvilág se jött be, nem is maradt más, csak valami halvány, sárgás derengés, a falból kilógó, porlepte hatvanas izzó fénye. Meg az árnyékok.

Láttam egyszer, ahogy a Lulu feltárlja a Béla bácsi ebédjét. Kis fehér tányéron didergett a szürkés, vézna csirkecomb, mellette kanálnyi krumplicipő s talán egy fél kovászos uborka. Akkor nagyon megsajnáltam az öreget, amiért éheznie kell, de apám azt mondta, hogy a Lulu csak az orvos utasításait próbálja betartani, mert a Béla bácsi kicsi volt ugyan, de gömbölyű, s az arcán ezernyi apró piros erecske, amitől a kockafejű, kopasz kismember olyan kicsattanóan egészségesnek látszott.

Béla bácsi galambszürke öltönyéből, kétsoros klubzakóiból valósággal áradt az előkelőség, Lulu néni halkán suhogó, apró mintás selyemruhái is mind békebeli anyagból készültek, még a második világháború előtt. Béla bácsinak különösen tekintélyt parancsoló, vastag, gumipapucsos sétabotja volt, amelyet könnyedén a karjára vetett, míg kerek hasát maga előtt tolvaj, apró lépteivel peckesen haladt előre. Lulu olykor vékony aranykeretes szemüveget illesztett az orrára, ha sétálni indult.

Béla bácsiban az volt a legjobb, hogy egyáltalán nem beszélt, nem is mondott, és nem is kérdezett semmit. Legföljebb elégedetten megpaskolta a gyerekek kezét. Lulu néni viszont sohasem mulasztotta el feltenni obligát kérdéseit: hogy megy az iskola, szeretek-e tanulni, hányadikba járok, és tényleg így megnöttem volna, amióta nem látott. Ilyenkor zavartan tekergettem magam, igyekeztem udvariasan válaszolni, miközben egyik lábamról a másikra álltam, többnyire szándékosan és rövidnadrágban, akkoriban valahogy folyton nyár volt.

Fölteszem, sohasem váratlanul állítottunk be hozzájuk, apám biztosan odaszólt előtte telefonon, Béla bácsi mégis mindig a zöld posztóval borított kártyasztal mellett ült a barátaival, egyenes hátú, merev testüket szoborcsoporthoz láttam, előtük a lerakott lapok, kezük ügyében aprópénz – kanasztát játszottak minden vasárnap délután –, finom kistányérokon sorakoztak a gözölgő vagy már teljesen kiürült porcelán kávéscsészék.

Noha nem emlékszem, hogy valaki is cigarettázott volna közülük, a dohányos skatulyák mindig elől díszlegettek, bennük porszárazra szikkadt, háború előtti virzsiniaival töltött szivarkák – mesterségük címere. Béla bácsi balkáni dohányossal kereskedett, és nemcsak az

antivilágban, hanem még jóval azután is, egészen az ötvenes évek végéig. Megvannak a békekölcson-jegyzései igazoló cédulák, sok sze gény ember boldog lehetett volna, ha összesen annyit keres, amennyit ő a kommunista jövőnek „önként” minden hónapban följánlott.

És voltak még ott ósrégi biszkvittek. Kerek bádogdobozokban, amelyek édeskés angol életképeket, masnis, kötényes, aranyzóke kislányokat, és följük hajoló, hullámosra ondolált, mosolygós anyukákat ábrázoltak. Pusztá érintésre azonnal morzsákra hulló vajjas kekszek, fullasztó, fűrészpör izű, kakaós és citromos nápolyik lapultak bennük kifogyhatatlanul, hiába rágcsáltunk el sok-sok éven át minden alkalommal néhányat jól nevelten a sűrű tejszínhabos fekete mellé.

De azért Szocsi jártak nyaralni repülővel. Ez akkor a fantázia világába tartozó mesének tetszett, kiváltképp, amikor hozzátették, és persze mindig hozzátették, hogy előtte még át kell ugraniuk Svájcba, hogy kivegyék a bankszámlájukról a nyaraláshoz szükséges összeget.

A Bözsi nem jött velünk egyszer sem, mivel ő meg a húga örök haragban voltak. Nagyanyám szerint az a szeméretlen perszóna meglopta ötvenhatban. A Lulut kérte meg ugyanis, hogy rejtse el neki azokat az ágynemű-garnitúrákat, amiket a munkahelyéről szerzett, mivel nekünk belövésünk volt, az ágyneműs szekrényt találták telibe a hallban. Amikor meg visszakérte, a Lulu állítólag úgy tett, mint aki nem tud semmiről. Ezért nem álltak szóba egymással húsz éven át, egészen a halálukig. Ha véletlenül megpillantották egymást az utcán, inkább átmentek a túldalra. Főképp a Bözsi. Hallani sem akart többé a Luluról. Csak amikor már meghalt, és hát maradt utána, ami maradt.

A lakás persze elűszott. Bérlet volt ugyan, de hát akkor is meg lehetett volna menteni, mert amikor a Béla bácsi a sokadik agyvérzését kapta, és a Lulu is elég gyagya volt már az érlelmeszedéstől, néha egyszerűen elindult, és úgy kellett a város másik végéből hazafuvarozni, valaki feltehetően kellett, aki odaköltözik, hogy őrizze, ápolja és kiszolgálja őket.

Apámék rám gondoltak. Mennyi lehettem? Talán tizenkilenc, vagyis egy hűjáz húsz. Aztán találtak végül egy középkorú, egyedülálló nőt, aki a lány kedvéért hajlandó volt eltartási szerződést kötni, cserébe a lakásért, és nem is lett volna ezzel semmi baj, csak amikor már a Lulu is elment, akkor derült ki, hogy nincs meg a harmincedkás platina karkötő, amit nagy titokzatoskodás közepette húzott elő mindig a könyvszekrény rejtett fiókjából.

Ezt apámtól meg az Évától, a második feleségétől hallottam, miután fent voltak a lakásban, hogy összeszedjék, ami a kezük ügyébe akadt. Minek kerüljön be minden kacat fölöslegesen a hagyatéki leltárba, nem igaz? Elhozták a perzsákat, mármint a szőnyegeket, mert volt bunda is néhány, meg az ezüstöt, ilyesmit.

A java mégiscsak a széfben maradt, a bankban, ahhoz nem lehetett hozzáférni, csak a hatóság segítségével. Föl is vonult mindenki, ahogy kellett, a Lulu már régen megmondta, hogy amije maradt, az természetesen az apámé lesz, már csak

azért is, mert olyan rendesen eljártunk hozzájuk, és törődünk velük mindvégig.

Azután kinyitották a széfet, volt benne egy lyukas fehér nejlonzacskó, abban két ósrégi bádog kakaóporos doboz, teli arannyal, lehetett vagy másfél kiló, de papír az semmi. Akkor ki lesz az örökös, kérdezte a hatósági ember zavartan a liluló fejű apámtól, amire előlépett a tömegből a Bözsi, aki persze véletlenül arra járt, és mondta, hogy hát akkor ő lenne az. Apám, szegény, így kapta az első infarktuszát.

Még a kórházban megígérttem vele, hogy vesz nekem egy kocsi abból a pénzből, amit a Lulunál talált holmikért kaptak, és amikor kijött, el is mentünk az autópiciacra, ahol összeakadt egy régi ismerőssel, úgyhogy megvette nekem az illető hatéves, homokszínű Skodáját, kicsit horpadt első ajtóval. Ez a legjobb, ami történhetett, mondta, ismeretlenül használt autót venni kész ráfizetés. Fő, hogy az eladó megbízható legyen.

Én azzal a Skodával rendesen megtanultam autót szerelni, annyi biztos. Jó fél évig kínlódtam vele, többször össze is törtem, végül mégiscsak el kellett adnom, mert kellett a pénz kajára.

A nagyanyám ugyanis mindenkit kicsellezett, örökösársakat, hatóságokat, ahogy kell, aztán nekem adta az összes aranyat, hogy vegyek belőle lakást magamnak. Amikor sorra kerültem a Ferenc körüti bizományiban, és kiöntöttem a kisebbik doboz tartalmát a pultra, a becsüs rögtön szólt a mögöttem állóknak, hogy ne várjanak, mert aznap már nem kerülnek sorra, gyorsan bezárta az üzlet ajtaját, és elküldte az egyik kollegánóját pénzéért.

A másik dobozt előre megbeszéltük, másnap, zárás előtt kellett visszamenem. Amikor mindennel készen voltunk, előhúztam egy csomagot, hogy hálám jeléül megajándékozzam. Lapos, téglalap alakú csomag volt, amint meglátta, dühbe gurult. Csak nem könyv, kérdezte felháborodottan. Nem, nyugtattam meg, mert tényleg nem az volt, hanem egy kapura szerelhető bronz kopogató.

Szép volt az a kis lakás a mediterrán hangulatú utcácskában, besütött a nap a hatalmas ablakablakon, odaát háborús rom, rengeteg bodzabokorral, lengedezett a szélben a sok felfelé fordult fehértenyér, mintha sürgő-forgó pincérek kínálnák az illatos fogásokat. Annyian pályáztak rá, hogy folyton emelni kellett a tétet, és a végén még akkora illetéket is ki kellett pengetni, gondolom büntetésből, amiért saját lakáshoz jutottam, hogy semmim se maradt.

Vagyis éppen az volt a baj, hogy megmaradt néhány súlyos, arany cigarettatárca, amit fazonárban vettek be, és úgy látszott, nem kell senkinek. De akkor az Éva bement a bizományiba, és az eladónők mindjárt megmondták neki, hogy aki ilyesmit vásárol, az nem szereti felfedni a kilétét, úgyhogy nem is jár be nyíltan az üzletbe, hanem valakik, akik jól ismerik, szólnak neki, már, ha szólnak, ugye, és azután, ha érdekli, akkor el is viszik hozzá a dolgot.

Szóval le kellett adni vagy húsz százalékot a nőknek, és akkor mindjárt elmentek szépen a tárcák is.

Így lett megint pénzem, hogy végre már vehessek egy új autót magamnak. Mert azt el-

mondani sem lehet, hogy mit szenvedtem én addig. Úgy mentem el minden parkoló autó mellett, szegyenlősen megállva, sóhajtozva, hozzádörgölődve, az ablakán befelé nézve, mint az elhagyott szerelmes, aki még a lompos öreg ház mesternében is csak a vágyott szeretőjét látja. Hiszen nő az is.

Úgyhogy vettem gyorsan egy alig használt duplarefektoros, hófehér, százhuszas Skodát, de ment is, mint a nyíl. Azzal semmi baj nem volt, legalább egy évig.

S hogy a zsebemet ne húzza a maradék pénz, gyakran vendégül láttam a barátaimat valami hangulatos vendéglőben, legtöbbször odakint a Dunateraszon, Rómain. Olyan szalonzenekar játszott ott, hogy mindenki a csodájára járt. A népek mezítláb ropták a sima, köves padlón, a nők sikongattak, maguk mögé hányták a szetterüket, villogott a szájukban a néhány emlékbe megmaradt fog.

Apám imádott büszkélkedni a frissen szerzett vagyonommal, végül is családban maradt, gondolhatta, és meg is írta a venezuelai Lajoskának, hogy másfél szobás luxuslakást vettem a Rózsadombon, Skodám van, és úgy élek, mint hal a vízben.

Lajoska velünk örült. Válaszképpen tudatta, hogy végre a kisebbik fia is – aki korábban közép-amerikai úszóbajnok volt – befejezte az egyetemet, mérnök úr lett, és mindjárt ki is vett magának egy ötszobás lakást Caracasban, bejárónővel. Ő pedig, ahogyan büszke apához illik, vásárolt neki diplomaajándékként egy kis kétezer-negyszáz-as Fiatot, de az a szemtelen kölyök postán visszaküldte a pénzt – a kocsi persze megtartotta –, mondván, hogy ő már kereső férfi, nincs szüksége segítségre, megáll a saját lábán is.

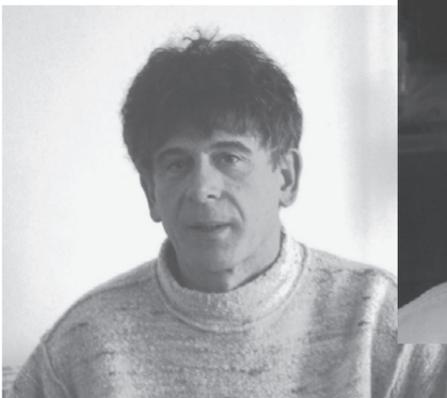
A rendőrség nem volt nagyon ijesztő, csak szokatlan. A nyomozó jóindulatúan kezelte a dolgot, azt hiszem, már mindent tudott rólam, mire beidézett magához, csak a forma kedvéért, hogy mielőbb lezárhassa az aktát. Legalábbis nekem így mondta. Nem kellett sokat töprengenem, hamar rájöttem, hogy a becsüs jelentett föl, de az is könnyen lehet, hogy a bizományinak bejelentési kötelezettsége volt ilyen esetekben. Végére is egy húszéves kölyök csak úgy beállt másfél kiló, ki tudja honnan származó arannyal, ez azért mindenképp gyanús.

Legalább azt méltányolhatták volna, hogy törvényes úton, az állammal akartam értékesíteni az egészet, mindent összevéve elég neveltséges áron. Mert kéz alatt biztosan el lehetett volna passzolni sokkal jobban is, és akkor nem kellett volna szinte mindent törtarány árban adni, ami igazán nem valami jó üzlet.

Végül is nem nagy eset, csak hát egy pillanatra mégis gyanúsított lettem, utána meg afféle csodabogár, amilyenből kevés akadt akkoriban.

A legviccesebb az volt, amikor a Hitközség öreg ügyvédei megjelentek apámnál, és követelték a nagymama hagyatékát. Mert addigra már a Bözsi is meghalt, elég vacak körülmények között. Mindjárt az után, hogy odaadta az egész szajrét, rohamosan romlani kezdett az állapota, elsősorban is az elméje, és jött minden, ami az agyér-elmesezéssel szokott, ingerlékeny lett, agresszív, kibírhatatlan, baltával hasogatta a lakásban az ajtókat, már amikor valaki be merészelt zárni, odaszart a szoba közepére, sokszor – miközben jött-ment – a lábszáran folyt a szar, bele a cipőjébe, egyszóval nem lehetett már mit kezdeni vele.

Folytatása a 31. oldalon

Traub Vilmos 1897-ben született Alcinán, egy Szeben és Szent Ágota közt fekvő kicsiny, tiszta szász faluban. Kétnyelvű családban nevelkedett, pontos, tiszta, rendezett, munkás világra eszmélt. Nagy kertet őrzött meg az emlékezet, nyitott kapukat, erdőket, réteket.

Az elemi iskolát nagyszüleinél járta, Vásárhelyen, ahol nagyapja rabbi volt. Később, miután a szászok kivásárolták őket alcinai ingatlanjaikból, ide költöztek a szülők is. A gyerek tudása a Bolyai református fiúgimnáziumban alapozódott, ahol tanították a párbajkodexeket is. Vilmos, aki minden évben Bolyai-díjas volt, kitűnő eredménnyel érettségizett.

A meleg, összetartó családban élő gyerek igencsak félt a szombatot – a mélyen vallásos, de kegyetlenül szigorú anyai nagypapa a hét folyamán összegyűjtögetett fenytéseket egy adagban adta.

Traub Vilmos az egyetemet Kolozsváron kezdte, az első világháború idején. A szorgos, erős, szívós medikus mentőzött és órákat adott, hogy tanulmányait maga fedezze. Mire végzett volna, a város és az egyetem nem volt magyar már. A diplomát végül a pozsonyi német tantervű orvosi fakultáson szerezte meg.

Tipikus történet ez övé: a szász környezetből induló zsidógyerek magyarul kezdte tanulmányait Erdélyben, bevégezte Szlovákiában németül, hogy végül a megszerzett cseh diplomával lehessen orvos Romániában.

1920-tól körorvosként működött öt éven át Gyergyóapácon, Szentjónon, Kerelőszentpálon. Közben spórolt, spórolt és spórolt, hogy még tovább képezhesse magát.

A rendkívül jó megjelenésű, agglégény orvos estéit Vásárhelyen költötte el, családi vagy baráti körben, ilyenkor legtöbbször a „Muskáti” vagy a „Súrolt grádiás” néven akkoriban közismert műintézmények asztalainál. E helyeken szerette meg a cigányzenét, és tanult meg böcsülettel mulatni. Nótája volt „Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki...”.

1926-tól 1930-ig a vándorlás évei jöttek. A Párizs, Berlin, Bécs és Budapest szakintézményeiben végzett tanulmányok és orvosi gyakorlatok során Traub Viliből európai felkészültségű szív- és tüdőspecialista lett. A tanulmányutak anyagi fedezetét egy nagybácsika kölcsöne biztosította, a pénzt az utolsó lejig vissza kellett fizetni a praxis beindulása után.

A vándorévek elején ismerte meg Traub Vilmos Thury Zsuzsa újságírónt és írónt, aki 1936-ig felesége volt, és akivel 1930-ban együtt költöztek Kolozsvárra.

Itt az Unió utcában nyitott magánrendelőt, ami hamarosan Erdély-szerzte ismert és becsült lett és – az akkoriban természetesnek számító

BÄCHER IVÁN

Egy erdélyi orvos

napi tizenöt óra munka mellett – pár évig tisztos polgári jólétet biztosított Traubnak.

A válás után, a harmincas évek végén Traub doktor egy Hegedűs Sándor utcai villába költözött, ahol az emeleti részen pár szobás miniszanatórium kialakítására is lehetősége nyílt.

Az 1940 őszi bevonuló magyar hadsereg ezeket foglalta le tisztai családok számára azonnal. E ténynek később tulajdonképpen szerencsés konzekvenciái lettek. A lakók éveken át „kivédtek” az őket természetesen kezelő orvos nevére érkező munkaszolgálatos behívókat.

A magyar közigazgatással együtt érkező 1939. évi II. törvények – a harmadik zsidótörvény – azonban nem tévesztette el hatását: a zsidóktól és lezsidóztaktól megvonták a rendelői jogokat, amelyeket Traub Vilmosnak hosszas talpalás, kérvényezés, megalázkodás után egy időre sikerült visszaszereznie.

1943-ban, barátjának, Teleki Ádámnak közbenjárására behívták munkaszolgálatra a székeludvarhelyi magyar Királyi Tüdőbeteg Intézetbe, ahol dolgozva, gyógyítva, kéthetente hazalátogatva, emberséges körülmények között végezte át a német megszállásig tartó időszakot.

1944. március 19. után még egyszer hazament Kolozsvárra, ahol rendelőjét és lakását már Gestapó-pecséttel lezárva találta.

Szóbeli legenda szerint egész Erdélyben három zsidó orvos volt, aki a deportálás alól mentesült. Az egyiket, a vásárhelyi Mandel doktort később mégis megölték. Az élesdiek egyszerűen nem engedték az ő orvosukat elvinni – érdekes történet ez, érdemes lenne utánanézni egyszer. A harmadik orvos Traub Vilmos volt, akit azon a napon, mikor Udvarhelyen megkezdődött a deportálás, egy magyar tiszt a lakására vitt, ahol beteg felesége feküdt, és akit Traub doktor addig kezelte, amíg le nem maradt a vonatról. Ezután tiltásokkal, korlátozásokkal, de Traub dolgozhatott a kórházban tovább. Még egyszer majdnem bajba került, de akkor Budapestről a volt feleség, Thury Zsuzsa, illetve annak szélsőjobboldali kapcsolatokkal bíró újságíró bátyja intézkedett, egy rendeletre hivatkozva, miszerint az orvoshiány okán a munkaszolgálatos orvosok mentesülnek a deportálások alól.

Traub Vilmos tehát megmaradt, és megmaradt a kolozsvári lakás és rendelő is csodálatosképpen épen. Csak pár tucat családtag vészelt el, köztük egy édesapja, akit 83 évesen tereltek be a gázkamrába.

Traub Vilmos megindította újra praxisát, és – bár a pártba nem lépett be soha – tulajdonképpen háborítatlanul működött éveken át, új feleség is került, barátok vették őket körül, a lehetőséghez képest polgári életet éltek, hetente többször mentek hangversenyre, színházba. Vili a színészek, rendezők, direktorok orvosa, bejáratos volt az öltözőkbe, komoly szava volt a repertoár összeállításában és a szereposztásban is. Került egy kis tacsó kutya, volt mód az erdélyi fürdőket járni.

1959-ben azonban Romániában fölszámolták a magánrendelőket. Sok szempontból megismétlődtek a negyvenes évek első felének történései: talpalni kellett, intézkedni, kérni, kapcsolatok tucatjait igénybe venni – végül óriási és kivételes protekciók folyamánként és mindenféle megszorításokkal, de a lakásajtóra kikerülhetett a tábla megint. (Csak példaként: Fazekas János KB titkárnak volt szíve – ez azonban nem lett volna elég. Szerencsére ez a szív beteg is volt...)

Minden jövedelmét elvette, minden létező dologba beleszólt a hivatalosság – de a szakmai munkát csinálhatta maga.

Rengeteget dolgozott, beteget el nem küldött soha, annál is kevésbé, mert a páciensek zöme vidékről jött, és elvárta, hogy még aznap dolga végeztével térhessen haza.

Traub Vilmosnak nem volt órája. Nem hagyta, hogy az idő legyen az úr öfelette. Minden betegre annyi időt szánt, amennyit a baj megkövetelt. Betegeinek egy részét éveken, évtizedeken át kezelte, így alkalma volt a lehető legközelebből megfigyelnie, hogy a történelem, a rendszer és rezsimváltások, államosítás, kitelepítés, deportálás, jogfosztás, tönkretétel, elvétel, kegyvesztés, börtön és tábor – ezek a mifelénk e században oly köznapi dolgok, hogy és mint mennek mind a szívre szépen.

Ó megtett minden tehetőt – nem csupán azzal, hogy gyógyított, hanem hogy élete utolsó percéig tudatosan vállalt egy polgári életformát, amelynek a napi valóhoz nem volt már semmi köze, és amely nem tért már vissza soha.

Traub Vilmos doktor 1964. július 6-án halt meg.

Második felesége, aki mindezeket elmesélte, Kolozsvárott él, ha él még, nem kimondottan polgári kondíciók között, vasút mellett, néhány kedvesen ugató, bolhás kutyával egy kicsinyke lyukban.

DANKULY CSABA

Merőseb

Darabjait szedegeti. Most kapott épp egyet, amitől észbekapott – részben. Leesett

az álla is, azt illeszti most épp helyre. Vállá felett, ha merne, visszanezne,

de ki tudja, kap még egyet, erősebbet.

Mitől aztán merő seb lesz. Miből aztán nem épül fel. Soha többé. Nem

hülye. Meg hogy is nézne ki. De ki

tudja, talán már elmentek! El-

hideg, mert mindenki mindig *vele* tart.

Taktik

Talán rossz pont pont most, de taktikai okokból kicsit később érkeztem. A helyszínen már két szedett-vedett alak – rendőrök ezek? – tett-vett, mit? vagy csak szimuláltak, mert álltak ott még egy páran, s tekintetük mintha azt mondta volna parancsolólag: vagy lesz rend vagy jön a trend. A szerkós elit, aki szerkezetileg át- s szétrendez. tik tak tik tak tik tak tik
Benyúltam az áldozat zsebébe. Aztán a másikba. Aztán az összeset átkutattam. Még a sliccét is lehúztam, zrrrr.
De a hang máshonnan jött.
Mire rájöttem, honnan, a többiek szóval ketten voltak s tisztára úgy viselkedtek, ah, mintha tetten érték volna őket
kívül húzódtak a veszélyzónán.
Kába tekintettel bámultam bele a torkába, kábé amikor pokoli gépiességgel az fordult meg a fejemben, hogy te úr'sten, az egyik épp hízásnak indult, a másik épp most indult el a házasa élet szeszélyes útján (a lejtőn?), ha a tekintéllyel ölni lehetne.

Traub Vilmos

WEINER SENNYEY TIBOR

Versek a kisházból

XXXIII.

Fekete cérna

Fekete füzetem közepén FEKETE CÉRNA
Jelzi a középpont édességét
A nap a nyitott ajtón bezuhan
A kiskertben Lydia szaladgál
Lila gumicsizmában pizsamában
És lassan virággá sírja magát az első
Megbocsáthatatlanul magyar tulipán
A magokat látod elvetettük
Így élünk így virágzunk így repülünk
Magként látsz míg ki nem dugod fejed
A megbocsátás színei szirmaidon
Halálodig még magyarrá sírhatod magad
De most díszítsd fel virágos lényedet
Lydia tebenned szaladgál
A nap lényege azonos veled
Most érzed a középpont semmiségét
Elszakadt hazád közepén versem a cérna

XXXIV.

Délben virágos

Vasárnap DÉLLEN VIRÁGOS paplanba csavartan
A kiskertben hétszáz éves pokrócomon a fa alatt
Lydiával fekszünk és a Nap sugaraival
Selyemszálát sóhajtvá ránk hajol
A Szélkakas Csárda tetején rézkakas
Hellász Jeruzsálem és a Védák Indiájának
Romjain reszketnek a vers sorai
Kész épület mindez vagy csak a hiány
Fantáziadús továbbgondolása?
Lydia szerint szövő vagyok a szállal
Hogyanját s díszes mintáit szövöm
A bennem éber Herceg aranyló fonalam
A bennem tekeredő fonál aranyló Hercege
Pokrócom rács mintázatát szövö
A szállal mi én vagyok tovább szövö
Világ Lydia szerint mestermunka – ez a szőtttest
Nem csak kész történetek de a hiányzó
Részek is a jelenen fényesen áttetszenek
Hellász Jeruzsálem és a Védák Indiája
Közeli mint a ház tetején az örömhír
Ránk hajol selyemszálát sóhajtvá
Az Idő sugaraival fekszünk Lydiával
A fa alatt a kiskertben hétszáz éves pokrócomon
Virágos délben vasárnap paplanba csavartan

XXXV.

Lydia el

LYDIA EL akar hagyni mert éberré lett
Szerinte én akarom elhagyni őt
Varázst törni százszor és százegyszer
Ő most alszik én versben vígasztalom
Álmodásának sziklaszilárd kegyetlenségét
Melyet körülángol a virágtenger
A kegyelem lágy éhségének jele
Ő most felkelt vígaszom a versben
Nem varázsolni a valóság megreped
Hajolj rám kedvesem és csókolj meg
Általam vagy önnön éberséged

XXXVI.

Béerkocsin érkezik

BÉERKOC SIN ÉRKEZIK a halál a szomszéd
Ház udvarára a kaput kitarják előtte
Az érkezést az emlékek barna indái
Rogyasztják meg a fuvarat pedig
A háziak állják és még borraalót
Is adnak pedig pazarolni nem szokás
Bánatzöld falú házak népeinél
Ülök és a verset írva tapintom ki
Európa és a Balkán ütőerét
Fecskendőbe töltöm önmagammat
S a költészet csak tűszúrás – pillanat
De az érzések katedrálisként
Nyúlnak a tudat csillámfű mezőin
„Talan holnapra jobban lesz...” – „Talan.”
„És az eső is abbamarad.” – „Jó lenne.”
„Ki az a fiú, ott a kisház teraszán?”
„Költő állítólag. Azt mondják, átlát
A falakon és néha elrepül az Északi-sarkra,
Ruhája alatt pedig egyetlen szárnyat hord.”
„Egyetlent?” – „Igen. Egyetlent.”
„Micsoda torz alak.” – „Nyomorék szegény.
De már akadálymentesítettük a légteret.”
„Az jó.” – „Igen. Jó.” – „Akkor, ég önnel!”
„Ezt kérem tegye el.” – „Nem, köszönöm,
Nem fogadhatok el halápenzt.”

Tájkép (Pákh Imre-kollekció, New York)

Apám nem nagyon szereti a fegyvereket.
De szereti a természetet, és szereti Fekete István írásait.
Főleg a vadásztörténeteit. Már pedig, aki Feketét olvas,
annak szinte kötelessége néha fegyvert venni a kezébe.

Aztán letenni.

Hát ezért volt nálunk otthon, a könyvtárszobának nevezett kis
háló ajtaja mögé jól eldugva egy légpuska. Természetesen tisztas
távolságban a bele illő lőszerektől.

Ezt a gyöngye jószágot, azt hiszen, tényleg csak azért tartotta
apám, hogy kifejezze a természethez való kötődését.

Hogy néha a kezébe vehesse, megtisztogathassa, nézegethesse,
és sétálhasson vele egy-két kört az udvaron.

Hogy megmutassa a környék vadjainak (cinkéknek, verebeknek,
tűcsköknek), ki itt az úr.

Hogy aztán elmondhassa, milyen állatokat látott, és hogy csak
azért nem ejtett el egyet sem közülük, mert mind túl könnyű pré-
dának bizonyultak.

Apám ragaszkodott az esélyek egyenlőségéhez.

Apa az erdei sétáinkra mindig magával hozta fegyverét.

És ha a nádasból felrebbent egy fácánkakas, azonnal felvette a
lövő pozíciót. Vállához emelte a puskát, célzott, aztán elkezdett
kotorászni a zsebében lőszer után.

Aztán kicsit szitkozódott, mert elmulasztotta a zsákmányt.

Egyébként mindig elmulasztotta a zsákmányt. Még akkor is,
amikor az „nagy ijedtében” háromszor-négyszer körberrepült a
feje fölött, időt hagyva neki a puská megtöltésére és a célzásra.

Még akkor is, amikor apám nemcsak a puská megtöltéséig,
hanem annak elsütéséig is eljutott.

Mert néha azért igenis előfordult, hogy apám lőtt.

De, hogy túl sok időt sosem pazarolt a célzásra, az biztos. Mint
ahogy az is biztos, hogy a vadászat izgalmán kívül sosem zsák-
mányolt semmit.

Ha mégis fácánleves arany göze illatozott az asztalon, annak
két oka lehetett.

Vagy kaptunk egy fácánt valamelyik rokontól, vagy apám ha-
zafele véletlenül elütött egyet.

KORMOS ANETT

Apa puskája

A két eset azonban csak végkimenetelében hasonlítható egy-
máshoz.

Mert amit kaptunk, azt apám önfeledten füttyörészve fosztotta
meg tollbundájától.

Hiszen ő ez esetben ártatlan volt. Épp csak abban jár közre,
hogy értelmet szerezzen a szerencsétlen halálesetnek. Mondjuk,
egy fácánleves elkészítésével.

De amit elütött, azt egészen más hangulatban vetkőztette.

Szidta, hordta szegény jószágot, amiért sötétben, kivilágítat-
lanul gyalogolt az úttest közepén. Ott, ahol még zebra sem volt
felfestve.

De mivel apám nagyon szereti a gyomrát (hát még a fácánhúst),
büntudata csak a kopasztás közben facsargatta szívét, evés közben
alábbhagyott.

Apa nem szerette elsütni a fegyvert. Mert ha elsütötte, és el-
vétette a célpontot, akkor a bátyám és én mindig kifejeztük a
képességeiben való csalódottságunkat.

Mindösszesen két olyan esetre emlékszem, amikor apám va-
lóban a lövés és a találat szándékával vette elő a puskáját.

Egyszer szegény Tücsi kutyánk farát vette célba. Mert az meg-
lógott, és éppen a szomszéd szántásán gyalogolva kellelte magát
a környék kankutyái előtt. Apámat nem Tücsi könnyűvérűsége
lázította fel, hanem hogy hiába próbálta visszaparancsolni a he-
lyére. Az, mint aki megsüketült, farokcsóválva slettyegett a cél-
csoport felé.

Apámat előntötte a düh Tücsi szófogadatlansága miatt. Szinte
futott a könyvtárszobába, nyitotta az ajtót, töltötte a puskát, célzott
és lőtt.

Mellé.

De Tücsi azért megértette a célzást, és ha kerülő úton is, de hazasiertett.
Szede a lábát, hogy még a következő csattanás előtt haza érjen.

A másik eset ennél tragikusabb kimenetelű.

A bátyám, törekedve a romantikus és kalandos életre, méhész-
kedni kezdett. Hogy a romantika, a kaland és a méhészkedés között
milyen kapcsolatot vélt felfedezni, nem tudom, de minden igye-
kezetét és pénzét a kaptárak és a méhcsaládok szaporításába ölte.

Méheket nem azért nem szőlítja név szerint, mert nem ismeri
meg őket, hanem azért, mert annak idején, kezdőként elmulasztotta
a keresztelést.

Óvja, szereti a vállalkozását. Akárcsak apám, akinek komoly
része van a méhészet létrejöttében.

Ezért is gerjedt haragra, amikor egy bizonyos madár más fajta
érzelmeivel közelítette meg a méheket. Ezt a madárfajtát, amit a
méhek sérelmei iránt közönyös nép gyurgyókának ismer, apám
csak úgy hívja, méhecskebabál. (Ja, igen. Méhecske. Majd el-
felejtettem, hogy a méh nálunk nem méh, hanem méhecske.)

Apám napokig kijárt, figyelte a kaptárakat, az ágak rezdülését,
a szárnyak suhogását. Bizonyítékot akart. És rajtakapta a gyur-
gyalagot szörnyű tettén. Bejött a puskáért, odalopakodott a kap-
tárak mögé, és várt. Aztán elsütötte a fegyvert. A gyurgyalag pedig
a földre zuhant.

Apám maga is meglepődött a sikerén.

Meleplepődött.

Először azt gondolta, talán csak megrétfálja őt a madár. Csak
tetteti a halált. De nem tette.

Apámat megviselte a találat. Bár kevésbé, mint a méhecske-
gyilkost.

Nem tetszett neki a puská hatékonysága.

Nem tetszett neki, hogy a puská, amit ő a természethez való
kötődése miatt tartott, most kárt tett ebben a kötelékben.

Apám másnap eladta a fegyvert.

Illetve odaadta, mert pénzt nem kínált érte senki.

Ő pedig sürgősen szabadulni akart tőle.

A könyvtárszoba ajtaja mögött már nem lapul puská.

Viszont épült egy újabb polc Fekete István vadásztörténeteinek.

VEZÉNYI PÁL

Hajnali madarak

Alig csillan fel a láthatár szélén a reggel első fénysávja, többszólamú hangversenyük beleszáll a késői álmaimba, széttépi képeit, és a valóságba taszít. Csak a hangjukat hallom, testüket elrejtő előlem a fák sűrű lombja. Legfeljebb a fekete rigókat látom időnként nedvesebb reggeleken, amikor lenn a fűben giliszták után kutatva füttyörésznek. A fülemülét sem tudtam soha tekintetemmel elkapni. Gyönyörűen dalol. Le lehetne kottázni az énekét. A tavalyi fülemüle egészen más nótát zengett, mint az ide. Talán az ő társaságában is évente változik a dallamok divatja.

Ahogy erősödik az utca forgalma, halkul a madárének. Elnyomja az autók és dübörgő kamionok éktelen zaja. Ehhez már annyira hozzászoktam, hogy meg se hallom. Csak a madarak hangja ébreszt fel.

Mit is csinálnak ezek a szárnyas lények? Táplálékot keresve repkednek, szorgalmasan rakják össze fészkeiket, kiköltik tojásaikat, felnevelik és szárnyra engedik fiókáikat. A fészkek biztonságban van a lombok között, a levelek elrejtik a kíváncsi és ellenséges szemek elől, de mit csinálnak, ha megered az eső, ha vihar támad, amely tépázza az ágakat, talán még a biztonságosnak vélt fészkeket is szétdúlja? Ez ellen nincs védekezés. A hajléktalanná vált madár talán új fát keres, új fészkek építésébe kezd, mint nagy, önmagát erősnek és hatalmasnak vélő kétlábú, de szárny nélküli társa, az ember? Képes-e erre? Nem tudom. Nem vagyok szakértő madártudós. De azért valahányszor odakinn szélvihar tombol, jégeső veri az ágakat, valamiféle aggodalom fog el a madarakért. Megmaradnak-e? A vihart követő reggelen felcsendül-e újra hajnali hangversenyük, hogy álmaim világából visszahozzon az életbe?

Szeptemberi tücskök

Hangjuk előírren a homályból. Nem olyan erőteljesen, mint délszaki rokonaiké, mert ők sokkal kisebbek. Könnyen elrejtőznek a füvek és lombok között, mint a színházi zenekar tagjai, akiket csak a karmester lát, de zenéjük szereteárad a teremben.

Nekik nincs karmesterük, daluk mégis oly szépen zeng, akár a nyári, holdfényes éjszakákon a csillagos égbolt alatt. Idézik a haldokló nyarat, amely fölött a sötétben már az őszi fagyos keze simít végig a sárguló lombokon.

Tovább zenélnek. Búcsúznak az élettől, amely olyan rövid. Mire az elszáradt leveleket a szél a földre sodorja, ők is elnémulnak.

Ha majd jön az új nyár, megint megszólalnak, újra felcserren az ismerős hang a füvek és lombok közül, de akkor már mások fognak zenélni helyettük, nem ők, a szeptemberiek.

A fekete kutya

Hiába kerestem állathatározókban, sehol sem találtam rá. Kutyalexikonban sem. Egyik fajtához sem tartozott, utcai keveréknek sem mondható, mert alakja jellegzetes. Közepes nagyságú állat, orra hegyétől a farkáig fényes fekete, koromfekete.

Időnként találkozom vele álomban vagy ébren, és ilyenkor azonnal felismerem. Tudom, hogy ő a Fekete Kutya.

Első élményem kora gyermekkoromból származik. Egy éjjel sikongva riadtam fel, és azt dadogtam, hogy egy fekete kutya ugrott elő a szekrény mögül és üldözni kezdett. Anyám csitítva magyarázta, hogy csak álmodtam, nincs a szekrény mögött semmiféle fekete kutya, de én kételkedtem szavaiban, és ha egyedül maradtam a szobában, nem mertem a szekrény közelébe menni.

Később a Fekete Kutya már nemcsak álomban jelent meg, hanem a valóságban is. Valahol az utcán találkoztam vele, egészen váratlanul. Magánosan ügetett, és amikor megállt egy pillanatra, rám nézett, majd gyorsan elszaladt. Én azonban felismertem, hogy ő volt, és az efféle találkozások után mindig történt velem valami kellemetlenség.

Hosszú évek teltek el, és már egészen megfeledkeztem róla, amikor felnőtt fejjel megint összefutottam vele. Ekkor egy csinos fiatal lány vezette pórázon. Amikor meglátott, felém akart rohanni, a lány alig tudta visszatartani. Én pedig örültem, hogy nem került a közembe.

Megint eltelt néhány évtized az életemben, amikor a villamosról leszállva hirtelen mellém szegődött. Nem tudom, honnan jött, egyszerre csak ott loholt mellettem. Békésen követett, nem volt semmiféle támadó szándéka. Gazdátlan állat benyomását keltette, amelyik embert keres magának.

Megszólítottam, mire rám emelte tekintetét. A szeme ugyanolyan csillogó volt, mint a szőre. Elmagyaráztam neki, hogy nem tarthatok kutyát, mert gyakran utazom, és nem vihetem magammal, annak pedig semmi értelme, hogy hónapokig más gondjaira bízjam. Úgy vettem észre, megértette, de azért mégis kitartóan követett.

Bementem, vagy inkább besurrantam a házba, és gyorsan kulcsra zártam a kaput. Egy óra múlva kinéztem az ablakon, és megdöbbenve láttam, hogy ott ül. Aznap már nem mentem el hazulról. Sötétedéskor, mikor a rolót leengedtem, újra kinéztem. Eppen telihold volt, és a Fekete Kutya még mindig ott ült. Nem vonított a Hold felé, ahogy más kutyák szoktak, csak időnként pillantott az ablakom felé.

Másnap reggelre eltűnt, és azóta sem láttam. Sem álomban, sem a valóságban. Most azonban valami nyugtalanság fogott el. Eszembe jutott a Fekete Kutya. Nem tudom, merre járhat, de úgy érzem, közeledik felém, keres engem. Szorongok. Nem akarok találkozni vele, de tudom, hogy kitartóan üget éjjel-nappal. Hozzám akar jönni. Nem menekülhetek előle az ébredésbe, mint gyermekkorom álmából, mert éppen az ébredés fogja elém hozni őt, a Fekete Kutyát.

ACSAI ROLAND

A levelek között szétcsap

Reméled, nem jön rosszabb,
Nem lesz új csapás.

A gyógyszered neve Paroxat.
Azt azért nem mondanád,
Hogy feldolgoztad,

Ami történt, de pár jó tanács
Talán segített valamit.
Most egyedül vagy itt
A lakásban, de mintha
Itt se lennél. Csak odakint a

Vöröslő muskátli fejek,
Amiket a nyáron még ő ültetett
Át nagyobb virágládába;
Csak az ablak: bezárva;
Csak ez a kéretlen évszak,

Mely a hullt levelek közt szétcsap.

Akiknek semmi sem drága

Hogy megtudjátok, milyen az élet

Külön, L. az újságban albérlet
Után kutat. Te is csak sejtet,
Hogy bizonyos reggeleknek
Nem lesz folytatása. Külön ébred
Majd, aki addig más mellett

Aludt. A konyhában tegnapi teafilter.
Vizet forral. Teszi, amit kell.
Felhúzza a redőnyt,
Bekapcsolja a gázkonvektort,
Megpróbál előnyt
Szerezni a sötétben szemben.

De esélye sincs. Aminek volt
Értelme eddig: értelmetlen.
S miután a szemetet levitte,
Úgy néz majd az ablak előtti fákra,
Mint megannyi kibicre,
Akiknek semmi sem drága.

Ugyanaz a paláver

Végre majdnem végigaludtad
Az éjszakát. Alig riadtál fel
Néhányszor. Megint egy új nap –
Megint egy régi. A naptár átver.

Nem hiszel neki. Ugyanaz
Ismétlődik, ahogy a fák alatt
Gyalogolsz: ugyanaz a paláver,
Amit a fejedben folytatasz,

Arról, hogy otthagyd: hogy otthagy.

Fasor emeletes házzal (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

KÖBÁNYAI JÁNOS

Ady Endre zsidó története (1.)

Bús szerelmünkben nem fakad
Szomorú lényünknek a mása,
Másokra száll a gyermekünk,
Ki lesz a vigak Messiása,
Ki majd miértünk is örül.

Mások lesznek és mink leszünk:

Áldott legyen, ki eljövend,
Az idegen, nagyálmú Gyermekek,
Küldtek régi bánatok.

(A mi gyermekünk. Az Új versek második nyitánya, az első Léda-vers)

A Bartók Béláról szóló számos könyv közül az egyik azt vizsgálja, hogy a legnagyobb s a legkonvertibilebb magyar produkciót létrehozó szellem milyen zsidó, s elsősorban milyen magyar zsidó kapcsolatokkal rendelkezett? Vagy még pontosabban, hiszen ez a neutrális kapcsolat szó/fogalom mögött meghúzódó viszony lényege: *ez a pálya és teljesítmény mit köszönhet a (magyar) zsidóknak?* Alkotótársaknak, tanároknak, kollégáknak, zenéje megszólaltatóinak, mecénásoknak, a recepció munkásainak: kritikusoknak, koncertszervezőknek, zenedarab-megrendelőknak, intellektuális hinterland barátságoknak, vendéglátóknak, szerelmeknek, s persze nem utolsósorban muzsikájára befogadó közönségének. Igaz, a könyvet nem Magyarországon írták és adták ki, nem magyarul, noha magyarul is tekinthető szerző tollából. A mű egyébként magyarul is (fordításban, a szerző magyarításában?) hozzáférhető – csak éppen a könyv szó/fogalom egyik lényeges elemének hiánya folytán (nem kapható könyvesboltban) nehezen juthat el az olvasó kezébe.¹ Bizonyára mégsem a fenti hiányosságok miatt nem volt ennek a kitűnő és alapvető monográfiának számottevő recepciója, amely a magyar olvasóhoz szóló bevezetőjében külön érvel csak Magyarországon „kényesnek” számító metodika mellett:

„A kutatás fő nehézsége abban áll, hogy a diaszpóra körülményei és a Holocaust utáni helyzet folytán nemcsak hogy nem illik, de sokszor egyáltalán nem lehet tudni, ki zsidó, vagy ki zsidó származású. Arról már nem is beszélve, hogy a fél-, negyed- vagy háromnegyed-zsidó származás szerinti megítélés ma is könnyen beletorkolhatik a zsidó törvények által annak idején a gyakorlatba átültetett fajelméletbe. Magyarországon éppen a «zsidózás» – értsd magyar/ma gyarországi magyar nyelvű művészek elkülönítése zsidó minőségükben a többiekétől – számít diszkriminációnak.

Mindenek tudatában vállalkozunk a zsidók szerepének vizsgálatára. Tárgyunk, anyagunk történeti, s az nem kétséges, hogy a zsidó törvények előtti Magyarországon számon tartották a zsidó származást, számított, kinek-kinek magának, s a közegek is, hogy zsidó-e valaki. S mi ennél is lényegesebb: a zsidó diaszpóra történeti szerepének vizsgálata nem végezhető el anélkül, hogy az illető országok társadalmában, művészeti életében legalább a vizsgálat céljából alkalmazzuk a zsidó – nem zsidó osztályozás szempontjait. Az eredmény, amire juthatunk, természetesen nem annyira művészettörténet – zenetörténet stb. – lesz, inkább társadalomtörténet, szociológia, mondjuk, de az biztos, hogy képet fog adni a zsidó polgári közönség érdeklődéséről, igényéről, elkötelezettségéről a modern művészet iránt.”

A kitűnően felvázolt szempontrendszerhez azonban egy másik olvasat azt is hozzáfűzheti, hogy ez a túlsúly (a tanulmány a zsidók túlsúlyát érzékeli Bartók pályájának szakmai és személyi részében egyaránt) egyúttal a (súly)hiány tényét (paradoxonát?) is kimutatja. Nevezetesen azt, hogy az „elkötelezett érdeklődésben” nem foglal el súlyának (létszámának) megfelelő arányban helyet a másik, a zsenivel inkább azonosítható, de vele mégsem azonosuló nem zsidó fél. Ez a súlyarányok drámájának, folyamatos feszültségének a gyújtópontja. Mai érvénytel. A kitűnő metodológiai felvetésnek ugyanis azzal a részével már bajos egyetértene, hogy múlt időbe, pontosan „a zsidó-törvények” előtti történelembe süllyedt időbe helyezi szempontrendszer érvényét. Tapasztalataim szerint sem Magyarországon, sem másutt nem szűnt meg a „zsidó” vagy a „zsidó származás” „számoltartása” – de vajon mi is indokolná e szempontrendszer érvényesítését? (S az a kérdés is felvetődik, hogy vajon létezhet-e olyan idő, amely kívül áll a történelmen, hiszen minden jelen a jövőben múlttá, azaz: történelemmé érik.) Az ember, a társadalom természete nem követi a politikai rendszerek változásait, különösen nem a diktatúrák elfojtát, a természetet erőszakkal átalakító igyekezetét. Legfeljebb (el)nyomásuk hatására frusztrálódva, torzán, sokszor betegségek formájában nyilvánul meg. A vitathatatlan tény, hogy a „támogató és elkötelezett közönség” java része kipusztított vagy elvándorlásra kényszerített – még az sem nyomhatja le magva szakadt múlt időbe ezt a létezését. Nemcsak azért nem, s elsősorban nem azért, mert a zsidóknak Magyarországon maradtak hírmondóik, akik számottevő társadalmi, kulturális potenciával is bírnak. Noha azzal egyet lehet érteni, hogy a holokausztot megelőző történehez képest a mai „halott arcán növekvő szakáll”-létezés inkább kapcsolható a múlthoz, mint a jelenhez és a jövőhöz. A holokauszt hagyta úr, korántsem paradox módon föl is erősítette a „számoltartás” reflexeit, noha rejtettebb, enigmatikusabb formákban.

Azonban az igazi jelen idő aktualitása abban áll, hogy az egykori (a múlt idős) „zsidó polgári közönség” „érdeklődése”, „elkötelezettsége” ma is él. El, mert létrehozott valamit, ami folytonosan létező. Amíg Bartók muzsikáját játsszák vagy Ady verseit kinyomtatják, szavalják, a zsidók egykori fizikai, materiális, szellemi létezése, ha átlényegülten is, de él. Tehát a szempontrendszert a jelenben és a jövőben is életben tartja – mindaddig, amíg a kultúra érvényben van, amelyet „érdeklődésével” és „elkötelezettségével”

részben megteremtett. Ezért az ő egykori létezése, szerepe, súlya és irányai nélkül nem az lenne, vagy nem olyan lenne, amilyen. Tehát a minden időkben eleven jelenlét és szempontrendszer, a „zsidó – nem zsidó osztályozás” aktuális marad. Kellő intenzitással megismerni a magyar modernitást fölépítő társadalmi háttérrel éppen az oly egyedi kivételes zsenisors-csúcs villámfényében lehet igazán – amely vakítóan megvilágítja az alatta húzódó piramis-hinterlandot. S itt érthető meg a modernitás fogantatásának döntő mozzanata, amely már meghatározza a mindenkori magyar kultúrát, hagyományt – éljenek-e ténylegesen vagy virtuálisan benne azok, akik e dinamikus viszonyrendszer „kovászát” képezték?

Ha Bartók Béla pályája elemzésében megvilágító „társada lomtörténet”-et kaptunk a „zsidó – nem zsidó” kapcsolatrendszer feltárása során, mennyivel továbbmélyíthető lenne az ön- és kultúraismeret, ha ezt a viszonyt Bartók kor- és zsenitársa, Ady Endre esetében vették volna vagy vetnék egyszer vizsgálat alá. (A tény, hogy egy s ugyanazon időben és városban éltek, ez csak a jelenség kivételességét, minden korra érvényes aktualitását erősíti föl.)

*

Ady élete és műve a maga teljességében testesítette meg magát a „zsidó – nem zsidó” viszonyt. Mindazt, ami ebből megvalósulhatott – és ami mégsem. Illetve ami – mint a próféciája – a katasztrófában be is teljesedett.

Bartók megalkotta volna a maga életművét az ő sorsában is oly termékenynek bizonyult viszony nélkül is. Ha bizonyára megpróbálta volna a zsidó, még hidegebb magány és meg nem értés buraja alatt is. Hiszen fellépésekor már kialakultak a zsidóktól független intézményrendszerek (Zeneakadémia, Magyar Tudományos Akadémia), amelyek anyagi és szellemi keretei között elindítható, kifejezhető az a világgraszióldó újonságot, amit zsenije képviselt. Nem beszélve a zene médiájának eleve nemzetközi intézményrendszeréről, így általa a nagyvilágba kijutás azonnali lehetőségeiről, amely sorsának és ügyének támaszt és legitimitást nyújtott.

Ady esetében ez nem volt így. A modern irodalom intézményrendszer (főképp épp a hivatalos akadémiai, egyetemi és irodalmi társaságok intézményrendszerén kívül álló és azok ellen fellépő *Huszadik Század* és *Nyugat* folyóirat, korábban Kiss József *A Héjfé* és Bródy Sándor *Jövendője*), valamint az annak működése nyomán keletkezett irodalmi-kulturális erőter épp az ő költészeté, az ő lénye körüli diskurzusban rendeződött el, s épült fel – a harmincas évek „népi írók” mozgalma korrekciós megjelenését leszámítva – mai érvénnyel. Nem fogtak rajta a rákövetkező fél- és totális diktatúrák erőszakkal és mesterségesen átalakító igyekezetei sem, vagy ha ki is kezdték, mint rákent s hamar leszáradt habarcs mállottak le róla, miután kimúltak alóla. (Ez akkor is igaz, ha a XX. század elején gyorsan felhúzott eredeti épület – más, szintén politikai természetű okok miatt – egyelőre még nem bontakozhatott ki előtűnk a földrengett szabadság birtokbavételének folyamatában.)

Az irodalomnak, a gondolkodásnak lokálisabb paramétereken kell áttörnie az egyetemességig, mint az „érzéki-erotikus” zenének. Nemcsak az adott nyelv, hanem az adott néptársadalmi, politikai szellemi kondíció, amik épp benne kristályosodnak magasabb szubsztanciává. A zseni ténye és lénye önmagából megmagyarázhatatlan. Ugyanakkor a fölfoghatatlan jelenségnek nagyon is megfogható és mérhető lényege éppen az, hogy önmagából levezethetetlen (isteni) membrán tisztán megérzékíti a fönt említett kondíciók bonyolult összességét és mozgását. Ilyen isteni membrán az Ady zsenije. A vidékről felsorodott tehetséges zsurnaliszták, vérébaj és alkoholista duhaj és narkomán nőbolondé (mint nem egy helyütt kifejtette – amit meglátott és megérzékített, józanon nem volt elviselhető). Akiben megszületett és kibontakozott a narratíva, amely nemcsak a személyét emelte ki és földebrecenti vidéki provincializmusából, hanem az „érzéki-erotikus médián keresztül az egész magyar irodalmat is. Maga a narratíva pedig a „zsidó – nem zsidó” kapcsolatban, viszonyban, (Korborori)-nászban: ama végzetes szerelemben bontotta ki magát. Nélküle nem értelmezhető és a maga totalitásban be nem fogadható.

A nagyon is újszerű és halált megvetően bátor (ez is zseni-ismérv), s a maga végletességében csak Ady által megfogalmazott-élt narratíva dióhéjban a következő:

A magyarság Európa nyugati peremén és a testéből a maguk országát-azonosságát kiharagyni igyekvő „nemzetiségek” között, a „kompország”-létben olyannyira elfáradt és pusztulásnak indult, hogy fennmaradását – politikai függetlenségét, szellemi életrelvalóságát – csak egy „vératöntés” révén tudja fenntartani. Ezt csak a „szerencsénkre, vagy szerencsétlenségünkre ide penderedett” zsidóktól remélheti. Ezt már Széchenyi és rajta kívül egyaránt a reformkorban is felfogták, nemkülönben a zsidók szövetségesül hívásának kényszerű gondolatát is.² A kívülről jövő „vératöntés” során – ez minden frigy velejárója – a magyarságnak és a zsidóknak fel kell adni eredeti azonosságuk egy részét. Ez nem könnyű döntés. (Ebben a felismerésben nyújtott újat Ady a reformkorhoz képest. Hogy a „vératöntés” nem

csak a zsidóktól, de a magyaroktól is asszimilációs áldozatot kíván.) Mindez tragikus, szembesülés-kényszerrel, önlemondással és fájdalommal jár – elsősorban az épp a millenniumát ünneplő magyarság részéről, amely „úr”, és befogadó, noha a másik oldalnak is megvannak a közdiskurzusban és az irodalomban kellőképpen nem reprezentált veszteségei s a fölöttük érzett traumái. A világtörténelem alanyának lenni továbbra is: megfelelni ennek a föltételnek – ez Ady Endre víziója, programja, élete. Története. Torzóban maradt története – amelyet egy minden vízióval véresebb tragédiatorzóban zár majd le a víziókra tompán füttyülő történelem – a költő halálát követő alig negyedszázaddal később.

*

Az Ady-történet íve már az elejétől a végéig tudatosan megfogalmazódott – a saját történetét játszó és író krónikásban: az élete vége felé a *Korborori* sokszor (de nem eléggé) idézett és főleg nem elemzett soraiban³ csak összefoglalja azt, amit már *A bélyeges sereg*ben a saját történetében felismert és eldöntött:

„De igaz ugye, hogy közénk, senkik, meg egyformák között is százfélek közé, elvegyült egymillió zsidó. Hogy e zsidók megcsinálták nekünk Budapestet, s mindazt, ami talán – talán? biztosan – nincs is, de távolról, európai mutató? Segítségünkre jöttek nekünk, akik már nem vagyunk, akik, mint nép szintén nincsenek! A mi atyáink, akik még talán úgy-ahogy magyarok lehettek, elfelejtették megcsinálni a magyarságot... Itt egymást fojtogatva a szerelemtől, vagy új népet produkálunk, vagy pedig utánuk az özőnív.”

Az élet és az életműve és a népszerűsége delelőjén elmondott beszéd – Nagyváradon, Léda jelenlétében a *Holnap* estjén⁴ – ugyanezt a gondolatot több optimizmussal, programfelhívásként vetette fel:

„Szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, hogy nagyszámú zsidó penderedett erre a mi nagyon is fátumos és szikes magyar földünkre. Sokféle zsidó, s ez megint szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, de itt vannak körülbelül egymillióan eddig. Nagyobb részt elromlottak, mert a zsidó csodálatosan elsajátítja, sőt kiélezi annak a fajtának, amelyhez betelepedik, minden vétkes karakterisztikonját. De elromlani egy masszában mégsem tud, mert nemes race, fáradhatatlan és fürge, hirtelen emelkedésében is – legalább garanciát ad a jövőendő sarjaiban. A Lipótvárost legjobban a Molnár Ferencnek csúfolták, de adja az isten, hogy a Lipótváros mai urai legalább két generációig termékenyek legyenek és – vagyonosak. A harmadik generáció már olyan lelkes, kulturális, szép magyar lesz, mint Apáczai Csere János! A mi szociális fejlődésünkben, ami nem is fejlődés, kiesett a finom, literális fajta, mondjuk: az ezéte. Ez sem csoda, s az sem csoda, hogy a magyar zsidó nem csinálhat csodát, saját idegenléte ellenére. Volna két kicsi, csöpp seregünk az intellektuális kultúrára: a civilizált magyar zsidó, s a régi Erdély értelmében nevelt s még el nem züllött magyar... A zsidó ideges, ha még nem is kultúrember, a magyar ábrándos, ha ritka esetben kultúrember is. Ebből az idegességből és keleti kéjes ábrándosságából szülehet-e valami fix valami, amiért mi tizen, ötvenen, százan odaadtuk az életünket, Nyugatra nézve, túsokként? Ez az a nagy kérdés, mely szinte, csaknem előtte jár minden politikai és gazdasági változatnak, mely e nyomorult és tarkanemzetiségű, de esetleg historiólag lekötött és kötött, sőt küldött országnak és nemzetiségnek elevenjébe vag.”

Azonban a poézis sűrítettebb anyaga egy ellentétpárban, vagy csupán egy eltávolító birtokraggal – „Véres ajakkal, mézes asszonyaitok” – drámaibb atmoszférát képes teremteni. *A bélyeges sereg* egyaránt olvasható nagy és szolidaris hitvallásnak (valóságos vigasztalás-himnuszra nótte ki magát a magyar zsidó világban), de olyan természet ellen való kényszerű „kiegyezés” dokumentumának is – amelyet felismerni, elfogadni lehet, de ugyanakkor folyamatosan lázadózni is természetes ellene. Ez a fel-felhordadó atavisztikus lázadás adja a „zsidó – nem zsidó” frigy-narratíva folyamatos gyúanyagát. Mind Ady számára, s mind modellként más, a zsidók segítségével kiemelkedő, érvényesülő, tehát tőlük függő viszonyba kerülő nem zsidó értelmiségi számára. Az effajta egyben függő viszony árnyékolja be és mozgatja és torzítja a kétértelműségekkel terhes adok-kapok drámáját. Ez az eredendően el nem fojtható érzés egyaránt irányul a zsidók és a saját fajtája (népe) ellen, amely „százszor idegenek” kényére vagy szerelmére utalja őket. Illetve a düh mélységét és elfojthatatlan lávaizását épp ez az összefüggés sítja leállíthatatlannal.

Ezt példázza – s éppen ezért nincs benne ellentmondás – *A bélyeges sereg* megírása közelében feljajdult *Zikene, zaccene, satóbbi* című verse, amely a magyar zsidót gúnyoló-üldöző (a tisztaeszlári vérvádra is hajazó) hep-hep kereplő rikácsolásba helyezi el ugyanazoknak a főmotívumokért – „élet”, „nő” – lobogó vágyait, amelyet *A bélyeges sereg* tanulsága szerint a zsidóktól kapott és remélt.

Véretek, ha idegen is százszor,
Mégis az enyém, az enyém.
Véres ajakkal, mézes asszonyaitok
S nyitott szívvél, baráti hű fiúk
Átöntöttek belém.

Ami szépség van, ami álom
Azt mind, azt mind náluk
találom.

Zikene, zaccene, félek
Övek a sors, a nő, az élet.

¹ Junger Ervin: Bartók és a zsidó diaszpóra, adatok Bartók Béla művészi és történelmi kapcsolataihoz. Szerk. Komoróczy Géza. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest, 1997. A mű eredeti héber és angol változatának csak tényéről, de bibliográfiai adatairól nem tudósít a kiadvány. Szerzőjéről is csak annyit árul el, hogy a Tel-avivi Egyetem kutatója.

² „Egy poéta Széchenyi vágytam lenni” – írta a Margita élni akar verses regényben.

³ A Huszadik Század körkérdésére 1917-ben írott hozzászólás a Nyugat 1924. júniusi számában jelent meg.

⁴ Megjelent: *A Holnap*. Ady Endre előadása. Nagyvárad Napló, 1908. szept. 29.

⁵ Révész Béla szerint a mű 1906 novemberében keletkezett. Révész Béla: *Egy Ady vers keletkezése*. Múlt és Jövő, 1943. január.

⁶ Budapesti Napló, 1907. augusztus 25.

Olykor a legváratlanabb pillanatban érint meg bennünket egy-egy költői telitalálat.

Nemrégiben vékony kis versesfüzet került a kezembe. Találomra kinyitottam, s a 34. oldalon a következő haikut olvastam:

*Fölmegy a függöny;
színház az egész világ
s alig éltem még...*

A „színház az egész világ” képzet nemcsak Shakespeare óta tartozik a legismertebb fordulatok közé (Jacques mondja az *Ahogy tetszikben*, Szabó Lőrinc szerint, hogy *Színház az egész világ, És színész benne minden férfi és nő: Fellép s lép: s mindenkit sok szerep vár*), a Globe Színház jelmondatát, nevezetesen, hogy totus mundus agit histrionem, mindenki színészként viselkedik, az antikvitásig követhetjük vissza, Petroniusig biztosan. Igen nehéz feladat tehát a közhellyé banalizálódott, lepusztult, agyonidézett szóképet újra feltölteni költői energiákkal.

Költőnknek ez sikerült. A két banális igazságot (színház a világ; illetve: én alig éltem még) ritka szerencsés módon ütközteti, s a két állítást úgy szervezi egyetlen képpé, hogy e szemünk láttára született költői-logikai struktúrát, habár mély szakadék metszi kettőbe, de ez a rés csak annyira széles, hogy a fantázia hidat verhessen fölébe, s csak annyira sötét, hogy az intuíció lámpása bevilágíthatjon. Mert tényleg, ugyan mi köze is van annak, hogy *színház az egész világ* ahhoz, hogy *alig éltem még?*

Valami rejtélyes köze van. A kettő közti kapcsolat, ha rejtett is, semmiképp nem homályos; ha úgy tetszik, nevezhetjük metafizikainak, amennyiben e szót nem „valóságos túli” értelemben használjuk, hanem olyan tartalmakra, amelyekre „a valóságból elvonatkoztatott megszokott törvényeink nem érvényesek”. Értelemmel e sorok üzenete alig követhető, mégsem értelem-feletti vagy valóság-fölötti: nem mágiásmisztikus, nem szürrealisztikus, nem is abszurd. Mégcsak bizarr sem: nincs eltolva, elmozdítva, eltérítve, elemelve, eltávolítva, „elidegenítve” egyetlen eleme sem. Érezhető, hogy nem mond ki (pontosabban: hogy elhallgat) valamit, nyilvánvaló, hogy átugrik egy-két vagy még több láncszemet, rejtve hagy bizonyos összefüggéseket, de kétségtelen, hogy ezek az összefüggések léteznek, ha nem is tárhatóak fel. Emiatt állíthatjuk, hogy ezúttal nem nonszensz-verssel van dolgunk: sem „az értelmet” nem tagadja, sem valamely értelmes dolgot: ezért nem irracionális, ezért nem értelem-nélküli vagy pláne értelem-ellenes. Sem (pl. nyelvtani) szerkezetében, sem üzenetét tekintve nem az.

BESZÉD A PALACKBÓL

SZŐCS GÉZA rovata

Ami belefér egy haikuba

Mindenesetre elementáris; tömörségében fokozhatatlan és oly módon japán (na jó: japán hatású), hogy közben mélységesen európai (némi elfogultsággal: közép-európai). Úgy is mondhatók: annyira japán, hogy japán ember illyent nem is tudna írni, és közben annyira magyar és annyira veretes klasszicitású és oly könnyű öni-róniával huszadik századi, hogy ez csak Weöres Sándor tolla alól kerülhetett ki.

Pedig nem.
Kitalálhatatlan.

E három soros miniatűr remeklés szerzője egy úgyszólván ismeretlen székesfehérvári költő. A legbeavatottabbak a hatvanas évek második felének nemzedéki senkiföldjéről emlékezhetnek rá, esetleg. A költő neve Saitos Lajos, a kötet címe: *Por Isten szemében*, 2004-ben jelent meg a Vörösmarty Társaság kiadásában.

(Igen, Saitos, gondoljunk pl. Saitos Gyula makói lapszerkesztő nevére, de ha már József Attilánál tartunk, még inkább – *Riának hívom* – Saitos Valériának írott verseire, *Ria karcsú, mint az est liliuma*.)

Saitos Lajos kötetét végül is nem olvastam el, csupa jóakarattal – mert azt szeretném, hogy a remekmű élményével gondolhassak vissza rá. Márpedig azt futólag belelapozva is érzékelnem véltem, hogy a benne olvasható többi vers hatásában nem vethető össze ezzel a haikuval, amely nagyszerűen példázza, hogy mit kell érteni az elegáns elhallgatás művészetén, azon a tudáson, amelynek a legszebb balladákat köszönhetjük.

Ennek az eszmefuttatásnak nincs irodalomtörténeti célja, még irodalomkritikai sincs. Nem törekszem, hogyan is törekedhetném e néhány bekezdésben olyasmire, hogy a költőt fel- vagy újraértékeljem, „elhelyezzem” valamilyen magasságban, kortárs nagysággá avanszáljam vagy akár csak népszerűsítsem. Ismerni is alig ismerem, egyszer váltottam vele három szót. Végül is e rovatban nem az a szándékunk, hogy egy költővel, vagy egy költőnek a költészetével, netán életművével foglalkozzunk; célunk többnyire pusztán csak az, hogy egy-egy verset járjunk körbe, egyetlen kis palack üzenetét próbálva meg-

fejteni, ahogyan azt Grant kapitány gyermekei tették.

Térjünk vissza a vers utolsó sorához. Mérhetetlen különbség van aközött, hogy egy-egy szóképp oly módon idéz-e fel valamilyen előzményt, hogy az olvasónak ásítozhatnékja támad tőle, mert azt érzi: „ezt már olvastam” – vagy pedig oly módon tör be a verssor az emlékezetébe, hogy egy egész szemantikai mező kezd rezonálni és vibrálni rá, mindazokkal a konnotációkkal, mindazokkal az áthallásokkal, tudatos és nem tudatos képzetársításokkal, amelyeknek a dinamikája, el- (és egymásra-) mozdulása, újrarátegződése a költői emóció lényegét jelenti.

„Mi még nem éltünk” – írta volt egyik versében a 17 évesen lágerben elpusztult kolozsvári költőgyerek, Albert Ervin. (Lásd *A Dunánál* 2005/2-es számát.) Milyen igaz – tőle, ott és akkor! De vajon hiteles-e, nem póz-e, nem „attitűd”-e egy ötvenéves embernek leírnia ugyanezt?

Nos: e haikut azért érzem örök beszédűnek, mert hallani vélem benne – hogy miért, ez már a költészet legizgalmasabb kérdései közé tartozik – mindazok hangját, „akik még nem éltek”, vagyis képes vagyok elvonatkoztatni a konkrét, hús-vér költőtől, és csak azt hallani, amit lírai

énje beszél a palackból, és ezt a beszédet hitelesnek, igaznak és meg-rázónak vagyok képes hallani, mert a költő úgy írta meg, hogy ilyennek halljam. Véletlenül? Nem véletlenül? Ennek semmi jelentősége, ha a mű megszületett. Felidézve bennünk egy másik mártír, az egyik legrokonszenvesebb magyar költő, az ugyancsak az 1940-es évek közepén elpusztított Sárközi György *Az utitársak* című ismert versének

zárlatát, s ezen keresztül természetesen az egész verset.

Sárközi versét márcsak azért is érdemes idéznünk, mert szépen példázható rajta keresztül az a vélekedés is, hogy amit az európai költészet szélesen, sokszor sodróan kibont, és nemcsak elmond, hanem elemez, kommentál, tanulságokat von le és értelmez is egyben, azoknak a motívumoknak és üzeneteknek a távol-keleti forma igencsak szemérmesen kínálja fel magát, alig-alig hagyja magát megérinteni: ezeket az üzeneteket a keleti beszéd, melyet annyi ezer esztendő csiszolt hieroglifásan tömörre, épp hogy csak kiejti a száján. Épp csak mintha elszólta volna magát a költő, de mégis azonnal „megtelt” vele a forma – méghozzá úgy, hogy utána már hiába is lenne kész a szerző (az írók, a bölcs, a császár, a szolga, a főpap) akár a nyelvét is leharapni (mert, igen, ezt érezzük), és lenne kész azután véglegesen és megszólíthatatlanul elnémulni: hiába, véljük mi, mert a haiku már megszületett és nincs erő, mely visszavonni vagy törölni lenne képes.

Ezek után lássuk Sárközi György versét, mely nem több, mint 22 sor (most csak egy részét idézzük): hat utas ül egy vonatfülkében, aztán beszédbe elegyednek: ki honnan hová?

Honnan? hová? S az ifjú, kinek bús sörénye lobog ziláltan,

Szól: „Mióta meghalt menyasszonyom, árnyékát üzőm a világban.”

S a házaspár dérütött homloka elborul: „Szörnyű sebbel

Fekszik fiunk... meglötte magát... hozzá megyünk, de megéri-e a reggelt?”

A kislány torkát elfojtja a könny: „Szüleim itt hagytak árván...”

S ártatlan szeme megnedvesedik, mint párnák közt úszó szívárvány.

A vénember csöndesen motyog: „Kevés napom van hátra;

Elmegyek meghalni, mint a szarvas, ahol senki sem látja...”

Mind rámnéz... De nekem nincs szavam... Mennyi halál! S én még nem is éltem...

Honnan? hová? A mozdony szikrái haldokló fénnel hullnak a sötétben.

1957. július 18-án születtem a budapesti Honvéd kórházban, mert akkor Papa katonatisztként szolgált. Ha ebből visszszámolunk kilenc hónapot, ott találjuk magunkat az orosz hadsereg által ostromolt Budapesten, amit Zamarcev hadseregtábornok, később Budapest városparancsnoka, tart ostromgyűrűben.

A fogantatás fizikai és lélektani körülményei árukkodóak.

Nincs víz, villany az ostromlott Budapest területén, ami nagyobb kárt szenvedett, mint a második világháború alatt. Egyébként AZT is ostromnak hívták.

Ropognak a fegyverek az utcákon, felfegyverzett csapatok kószálnak ellenfelet keresve, nincs mozi, a Corvin-közből harc dúl, mindez arról tanúskodik: vér, könny és rettegés közepette történt a fogantatás. Feltehetőleg a mai Alabárdos vendéglő felett, a Kígyó utcában, pár méterre az Eötvös Egyetem Bölcsészettudományi karától, ahová később magyar és filozófia szakra is jártam.

Egy kis kovácsoltvas ajtó, a lift nagyon régi. A környék viszont rém elegáns. Ékszerboltok, bankok. A főváros közepe.

Ott lakott anyai nagymamám, aki, mint Shakespeare családjában, nyolc évvel idősebb volt férjénél, volt vöröskatonna férjénél, Nagypapám. Noha állítólag Magyarországon először ő szerelt központi fűtést, magát sikertelen embernek tarthatta, napjait a Dunán halászva töltötte, sokat olvasott, halászat után megvendégeltette magát néhány nagyfröccsel az Alabárdosban, amit otthoni poharazás követett. Reggelente jelentkező „baszott róka-kedvemem” feltehetőleg tőle örökölttem, Anyámat, Apámat sokszor megnevettetve, mert már tízévesen, rosszkedvűen, pizsamában kocosan, úgy néztem ki, mint ő.

Mert ivott keményen. Okát nem tudni. Bár megudvarolni sikertelenül próbálta a szintén a régi lifttel járó, a házból lakó Gábor Zsaszát, nem hiszem, hogy kedvtelenségét ez a kudarc okozhatta. Korai szívhibáján halt meg, amit nem hoztak ugyan kapcsolatba az ivással, de mindenki megjegyezte, hogy tovább élhetett volna, anélkül, bár ezzel mindannyian így vagyunk...

Méhdöngéses júliusban születtem. Apám hadban állt állomáshelyén, Cegléden, akkor még Farkas Mihály bakajaként, keresztapámmal, Venci bácsival, a Vendel nevet becéztük így. Feltehetőleg szerették Apámat a seregben, egyszer egy tüzérként mentett meg a gyorsan felismert skorbuttól, gyorsan rendeltetett több hordó savanyú káposztát, és a tünetek: ínyvérzés, hajhullás, gyengeség, megszűntek. Egy oldal-kocsis motorkerékpárral ment föl Ceglédről Pestre meglátogatni feleségét és elsőszülött fiát. Az igazi elsőszülött ugyan Kati nővérem volt, aki négy évvel idősebb, de a várakozás nagy volt.

Csoda, hogy elengedték. Úgy a Steinmetz szobor tájékán, tehát Pest alatt közvetlenül, egy méhecske szorult a motort vezető keresztapám bukósakja alá, megcsípte, és mivel keresztapám allergiás volt a méhcsípésre, félt volt, hogy orvosi segítség nélkül meghal percekben belül.

Édesapám, ki az ötvenes években meglovagolta az akkori magyar népi demokratikus rendszer azon törekvését, hogy rendszerhű (munkásparaszti!) értelmiségieket toborozzanak az új államrendbe, a régi, megbízhatatlan, a fasizmust is kiszolgáló osztályarúlok helyett, egyszerre végezte el a Ludovikát, ma a nemzetvédelmi egyetem lenne a helyes elnevezés, és az orvostudományi egyetemet, készen állt az operációra. Nem az első volt és nem is az utolsó életében.

Csak később a saját életét és családját nem tudta megmenteni, kivéve engem.

Az új ember kovácsa egy öngyújtó lángjánál fertőtlenített, élesnek egyáltalán nem mondható, kissé rozsdás zsebkecsével elvágta keresztapám torkát, hogy levegőt kaphasson, és egy franciakulcsot tartva a nyitott sebben (előül Venci bácsi, mögötte Apám, a franciakulcsot a torkában tartva) bedübörögtek a Honvéd kórház udvarába, hogy a sérült azonnali és szakosított ellátást kaphasson, majd következtem én. Ha mindez álom lett volna, dr. Freud lemondta volna a következő beteget...

Apám később is műtött ilyen körülmények közt. Benzinnel mosott kezet, ezt „tábori bemosakodás”-nak nevezte, és a nyaralás alkalmával a rokonokat, bennünket, ha más megoldás nem volt, megmentett a fölösleges szenvedéstől.

Otthon fogat húzott ismerősöknek, így például a rettentő elegáns, színes ruhában járó, régiségekkel hálázó Mákos cigányajdának, kinek egészséges fogait húzta ki a fogorvos, és Apámhoz szaladt panaszkodni, hogy még mindig fáj. Mákos megköszönte a beavatkozást, kissé megirizálta a farát, és huncut mosollyal kérdezte,

KEREKES TAMÁS

A világ legnagyobb kisvárosa

hogy hány éves is vagyok, de Apám ezért eltiltotta a háztól. Viszont Mákos kiváló májusi szerenádot adott az ablak alatt Édesanyámnak, és az utcában lakó cigányok soha egy rossz szó nem szóltak, amiért MÁSOK vagyunk.

Húsz évvel később, amikor Romániából jöttünk haza, nagyon kiéhezünk a hazai szagokra, ízekre, a határt átlépve megállunk az első kocsmában Magyarországon.

Közösen mentünk ki a mellékhelyiségbe, és megdöbbenve láttam, hogy Apám – szokása ellenére – nem mos kezét.

Kérdő tekintetemet látva, azt válaszolta: „Ma már nem operálok”.

Lényegében a véletlen sodort bennünket Ceglédre, ahol Apám az első napjától az utolsóig dolgozott, egyetlen munkanapot sem töltve betegápolmányban. Negyven év alatt.

Gyönyörű, fehér fogai voltak.

Am, akit elkerül a fogszuvasodás, azt nem kerülj el a fogínyorvadás.

Édesapám hatvanéves kora körül egyre nehezebben rágott. Ínye begyulladt. Az orvos cérnával kötötte össze kilazult fogait, hátha az esztelen megszilárdítja azokat a fogagyban. Tévedett.

Megütödvé láttam, hogy néhány hét múlva boldogan jön haza, tudtuk, hogy fogorvoshoz ment, és a kertben megáll, boldogan kipök egy korsónyi vért, és fölmutatja vadonatúj, a nyíltséban elhelyezett műfogait, amit a kihúzott hat helyett raktak be.

Véletlen mondtam, noha mindennek helye és ideje van.

Am ki tudja, hogy mit fedezett volna fel Kolumbusz, ha Amerika útját nem állja? – kérdezte egyszer a Tanár úr.

Dívatos ma a megfelelő helyen és időben lenni.

Elképzelhető-e Luther úgy, hogy nem a wittenbergi várkapu előtt vesz ki szöveget a kabátja zsebéből?

Vagy hiteles-e Jézus, ha nem keresztalált hal?

Mit kezdünk Napóleonnal, ki nem a megadott időben szökök meg a szigetről?

Mit ér a leleményes Odüsszeusz története, ha a hős azonnal hazatér?

A fentieket figyelembe véve, a „véletlen” sodort bennünket Ceglédre, ha eltekintünk attól, hogy – nem véletlenül – Cegléd pontosan közepén van a térképen, Pest és Gyoma között, ahol Édesapám és Édesanyám is születtek az 1928-as boldog békeévekben. Véletlen, hogy Édesapám és Édesanyám szülei is Gyomáról Pestre költöztek?

Véletlen-e, hogy ott, Pesten, egy strandon egymásba botlottak?

Mert akkor véletlen vagyok én is.

Ebben a véletlenben aztán szerepet játszott, hogy Apám tüzérőhadnagy beosztása mellett katonatorvosi feladatokat is ellátott a Jugoszlávia ellen háborút vízionáló magyar hadseregben, mely éppen Ceglédre telepítette a döntő csapat mérő, szárazföldi tank- és tüzér hadosztályt. Fekvését tekintve elég messze a határtól, de mozgósítás esetén gyorsan reagálót.

Mivel a nagyszülők egyik része még Gyomán csomagolt, a másik része Pesten rendezkedett be, a „kemény faszú tüzerek” közé példás gyorsasággal beilleszkedő fiatal ember, Apám, aki akkor még katonatorvosi szaklapokban is publikált, könnyen rábírt a feltevéseit, hogy szolgálati helyét tegyék a térképen Gyoma és Pest közé, így esett a választás Ceglédre, az már a véletlenes múlt, hogy ott volt tüzéraktanya. Mára már felszámolták.

Apám azonban nemcsak ott volt ismerős.

Szívesen látott vendége volt – akkor még nem értettem, hogy miért – a vele szemben lévő szovjet laktanyának, amit most egy orvos vett meg... akárcsak más egy kiló krumplit.

A szovjet laktanyába a több kiló kitüntetés viselő orosz tiszt barátságából hívták a tovarisz Kerekést. Díszszemlére.

Üriember vagy gyalog jár, vagy taxin – mondta Apám, és megállította a kocsit az orosz laktanya előtt.

A korszerű barát-ellenség felismerő rendszert akkor még hírből sem ismerő orosz kiskatonna a sorompó előtt silbakolt, és mindenkivel kezet fogott.

A parolától ösztönösen irtózó Apám csak később vette észre, hogy kormos a keze. A felderítés és kémelhárítás világában szokatlan módszer

nem dühítette fel, de kezet mosni nem tudván, otthagya a laktanyát. Többé nem hívták.

Cegléden hosszú ideig alberletben laktunk a Virág utcában. Ma is csukott szemmel odatalálunk, Miskolcra.

A tulajdonosnak – aki nagy bajszú, kövér, ivós ember volt, nagy lélekkel és jó szívvel megáldva, aki korán meghalt, hátrahagyva kövér feleségét és két gyermekét – volt egy szintén iszákos unokaöccse. Ő is kapott egy szobát a házból. Laci-nak hívták.

Édesapám neve Tamás volt. Anya sokat volt egyedül, mert Apámnak sűrűn kellett hadgyakorlatra mennie, épp a nagykorú Csókás erdőbe, mely mellett most lakom. Véletlenül.

Anyá mindig felébredt, ha a korhely Laci éjfél tájban kulcsát csörgetve hazajött. Felriadt a pitvarajtó nyekergésére. Ilyenkor nyugtalanul megkérdezte: „Maga az, Laci?”

És az ismerős hangra megnyugodott, és visszaaludt.

Mármost a családi legendárium szerint, Tamás nevű Édesapám Kati nővéremtől – ki akkor három-négy éves lehetett –, magyarul azt a mondatot hallotta először, hadgyakorlatról hazatérve, hogy: „Maga az, Laci?”

Apám Ceglédre érkezve nem barátkozott értelmiségiekkel. Bravúrosan ultizó vasutasok, fortélyos galambászok és minden hajjal megkent cigány halászok voltak a barátai. A vasutasok utiban verhetetlenek voltak, még Apám is szenvedett tőlük, noha játékszenvedélyét Nagypapámtól örökölte, ki versenyeket is nyert. Az ulti olyan népszerű volt, hogy gyerekkoromban az akkori keresztjérvényező újságok ulti-feladványokat is tartalmaztak. Bőven.

A szomszédban élt a Bálint család.

Miklós bácsi már gyerekkoromban öreg volt. Régivágású magyar öregember, pörge, fehér bajusszal. Csizmában járt, valaha, a régi világban szolgabíró volt. Legalábbis úgy nézett ki. Felesége tanítónő volt. Sokat jártunk hozzájuk. Két volt apáca is lakott ott a házból. Imádni valóak voltak. A hatalmas diófa alatt nyáron nagy ebédet voltak náluk. Zaja áthallatszott hozzánk. A legenda szerint Miklós bácsi örökölte Kossuth íróasztalát. Rejtett fiókjában maroknyi aranyat tartott.

Fiuk, Miklós, galambokat tartott. Postagalambjait versenyeztette. Féltette őket, télen gumitömlővel locsolta a havas háztetőt, hogy a galambjai megismerjék a házat és hazataláljanak.

Apám első dolga volt 1957-ben, amikor megnyitották újra a határokat Nyugat felé, hogy frissen vásárolt Skoda Octaviájával (rendszáma: CF: 06-331) elment Hollandiába. Erről az útról soha nem beszélt. Az első kocsiút alkalmával a benzingóztól émelylegtem.

Miklós postagalambokat bízott rájuk. Hollandiában kellett volna szabadon engedni őket, és Miklós gondosan, percnyi pontossággal mérte a hazatérő galambok versenyidejét. Külön órájuk volt rá, mint a sakkzóknak. Ha verseny volt, és Miklós mérte az időt, akkor a galambászok rohantak hozzá a galambok lábán levő gyűrűvel. Az volt az azonosítójuk. Néha selejtezték, és akkor átmentünk vacsorára, azóta sem ettem olyan finom galamblevest, mellyel csak a fácán veteledhet. Bár a szomszéd gyerekek légpuskával lelőtt verebekből is főztek pörköltet. A Várnai gyerekek, akiknek szintén vasutas volt a papájuk és valaha ludovikás voltak...

Apá egy rossz minőségű, úgynevezett „vulkanfíber” bőrrönddel kelt útnak. Ma már nem gyártják.

Lakkal bekent préselt papír volt az anyaga. Már a Simplon hágó környékén borzasztó viharba került, Svájc közelében.

A bőrrönd ronggyá azott, a galambok elszabadultak, Miklós örült, de később a versenybírósság nem jegyezte be a rekordot...

A Tanár úr születésem évében már publikált, ezt bizonyítja Nagy Zoltán *Ceglédi séták* című kötete, amit maga a Tanár úr illusztrált.

Nem maradt azonban nyoma annak, hogy Apám és ő ismerték volna egymást.

Apám, miután mindkét gyermeke elérte az iskoláskort, engedett a morózusságából, és összebarkozott két helyi tanárral, Türi Bélával, akit Buktának hívtak és Béres Károllyal, aki a Zeneiskola igazgatója volt.

Nem intellektuális kapcsolat volt. Bukta, akinek nagy szülője volt, szőlőmetszésre tanította Apámat a kertben; megdöbbenve lát-

tuk, hogy a nagydarab ember nálunk milyen barátságos.

Karcsi bácsi a maga és családja egészségügyi problémáit osztotta meg Apámmal, és a zene-szeretetet is összekötötte őket. Apámnak nagy lemezgyűjteménye volt, és ismerte a zeneirodalmat.

Operába sűrűn járt, de leginkább Pestre, ahol az Állami Operaházban testvére, Gábor a János vitézben Kukorica Jancsi barátjának, Bagónak a szerepét játszotta; felesége, Judit Hevesi Judit néven a Kurtág-darabok megbecsült előadója volt.

A klasszikus, instrumentális muzsikát nem szerette annyira, mint a veristákat, főleg Verdít. Talán a teatralitása vonzotta.

A boltokba kerülése után azonnal megvette az első magnetofont, Calypso volt a márkája. Akkor adtuk el, amikor Gödöllőn házat építtetett nekem, meg Kati nővéremnek. Lemezjátszója is volt, de azt nem használta sűrűn.

Ha hosszabb útra ment, elvitte kollégáját, a valaha birkózó Kósa Miklóst, aki kollégája volt, de nem barátja; s akkor úgy indult útnak, hogy kinézett egy zenedarabot, mondjuk egy hosszabb madrigál összeállítását, és függetlenül az út hosszától, úgy mérte ki a sebességet, hogy akkor érjen oda, amikor a zene befejeződik.

A legjobb barátja Kacolay, a cipész volt. A hetvenes években sokkal több suszter élt Cegléden. A cipő drága volt. A kinőtt lábbelit nem dobták el, odaadták a kistestvérnek vagy a szomszédoknak. A megunt játékok is így végeztek. A cipész bizalmi ember volt. Mint a fogorvos és a nőgyógyász. Ismerte személyesen a „kuncsafatot”, ismerte vagyoni állapotát. A suszter úr volt, titkok tudója. Még több is, mint a Mikulás, hiszen nemcsak egy nap foglalkozott Véled.

Apámnak hóhércsizmán kívül mindenféle cipője volt. Hollandiából hozott hegyászó bakancs, lovaglósizma, indiai mokaszin. Az előszobai szekrény tele volt. Am minden cipőt használat után újra bekenet bőrbalzsammal, mást nem használt, és a cipőket ezután még fóliába csomagolta. Nem volt fetisizista, azt hiszem, a kényelmére ügyelt. Meg aztán nagyon sokat kellett hóbán, sárban gyalogolni a tanyák felé, ahol később beteg kisgyerekek és aggódó szülők vártak.

Kaptam tőle egy igazi, méretre készített, fekete bőrcipőt. Katonai lehetett. Amit 1957-ben levettem. Az a fajta volt, amit temetésre és esküvőre tartogatott az ember. Kicsit kicsi volt rám.

Az ezredforduló táján iskolába jártam, tanítani. A cipőnek beépített spiccsava volt, és csengett-bongott az iskolai köfolyosón.

Ismertem a költőlegenda szavait, a Nagy Lászlót: „Becsületes ember, kinek lépte beszél”.

Na, de ennyire.

Az 1957-ben levettem, 1999-ben újra elővett cipőt elvittem egy szolnoki suszterhez. Az megdöbbenve forgatta. Kérdezte: „De hát hány éves is Ön, fiatal ember?”

Mint kiderült, ezt a fajta megoldást az ötvenes évek óta nem használták a cipőiparban. Meg kellett magyaráznom, hogy Apámtól örökölttem, a spiccsavat kivette belőle, talán a lelkét is.

Noha a cipő bírta a nyolcvan kilós hátizsákkal a vállamon az osztrák hegyeket, a belgiumi sétákat, a napi húsz kilométeres gyaloglásokat Londonban, a parkokban, ahol szinte mindennap esik az eső, hazatérve lábamat elhagyta. Talán nem volt időm zacskóba rakni, mint ahogy apám tette.

Mindkét suszter közel lakott. Az egyik két utcával odébb, ott, ahol az óvoda is volt, a Szép utcában. Engem oda küldött Apám, szerettem is ott ülni. Szerettem a bőrt, a csiriz szagát, ami ott pöfögött a rezsón a műhelyben, szerettem látni a takaros kis faszegeket, ahogy a suszter szájából eltűnve a cipőbe vándorolnak. Mindig meleg volt és csend, amelyben jókat beszélgetett a szinte minden nap egyedül dolgozó suszter és a magányos kisgyerek.

Am Apám igazi barátja a másik volt. Az szintén csak kétutcányira lakott.

Kacolay magának való ember volt. Am engem Apám oda soha nem küldött, maga ment el.

Egy nagy magyar íróról elnevezett utcában lakott, s az alagsorban volt a főhadiszállása. **Folytatás a 11. oldalon**

Mosó asszonyok (Pákh Imre-kollekció, New York)

Folytatás a 10. oldalról

Adjutánsa soha nem volt. Utcán, kocsmában, templomban nem lehetett látni, aki akarta, a pincében megtalálta.

Alacsony, kopasz, mosolygó ember volt. Ma már ritka ez a típus.

Azt hiszem, felismerte a pingpong lényegét, ami abban foglalható össze, hogy ugyan mindkét fél számára hasonló eszközök állnak rendelkezésre, ütő, labda, világítás, a játék célja csak annyi, hogy a másik térfelén pattanjon utoljára a labda. Ennyit arról, amit a kínaiak találtak fel. Ezért fog, fogott ütőt néhány millió ember az életben.

Kizárólag cipőkről és nőkről lehetett vele beszélgetni, de élete nagy szerelméről, a halászatról, nem. Pedig szaktekintély volt. Azért egyszer Apám elvitt neki bemutatni.

Rejtély, hogy mi kötötte össze a két embert, mert Apám halászni mással is szokott, cigányokkal, amiből rendszeresen rendőrségi jelentések lettek, noha akkoriban még nem voltak halgazdaságok.

A francia köztársasági elnök, ha jól emlékszem, Pompidou, de az is lehet, hogy Chirac, amikor az 1980-as években Magyarországra látogatott, Kacolaty a Magyar Miniszterelnöki Hivatal levele révén az Országgyűlés épületébe, Budapestre, a Parlamentbe hívatta. A kis szuszter elindult, és ott a francia elnök személyesen tüzte ki mellé a francia Becsületrendet.

A Tanár úr, ki időben értesült az útról, gyorsan kommentálta a maga módján az esetet: „Ha le-döntitek az emlékműveket, hagyjátok meg a talapzatokat. Még jók lehetnek valamire.”

És mivel látta a zavaromat, gyorsan hozzátette, konyakospoharát a fénybe tartva, hogy: „Eszes ember az, kinek tyúkszeme van, ezért folyton mások lábán lépked.”

Nos, kiderült, hogy Apám barátja a második világháborúban Churchill és de Gaulle személyes és szigorúan titkos összekötője volt. Az így közvetített levelek nem maradtak fenn, de nem is sifírozták őket. Még a személyi titkáruk sem tudott róla.

A megbízatás annyira titkos volt, hogy semmiféle írásos bizonyítéka nem maradt. Így aztán Kacolaty sem tudott felmutatni az érdeklődőknek semmit, csak éktelenül büdös, kicsit gyűrt szivarcsikket – Cohiba volt? –, melyet állítólag Churchill hagyott, az angol parlament főrendiházának címerével díszített hamutartójában. Am a Becsületrend szépen mutatott.

Nyugodtan eltekinthetünk a legendának a hírszerzésben betöltött szerepétől. Lehet, hogy az is csak afféle legenda.

A legenda a középkori gyakorlatban a boldog-
gá avatás, a szenté avatás jegyzőkönyve volt. Elengedhetetlen formai kellék, ám, mint erre a Tanár úr – a jól ismert hangsúllyal – felhívta figyelmemet, a legendát mindig Mások írják.

Németországban az összes iratot ellopták. Útlevél és vasúti jegy nélkül jöttem haza, az

összes kalauz és határőr nevetett. De ugyan miért ért volna többet egy hamis vasúti jegy, mint annak hiánya?

Itthon nekiláttam az okmányok pótlásának. A személyi igazolványomat is magammal vittem, azt is ellopták. Ezt itthon bejelenteni bajos lett volna, mert ez törvényellenes. Ezt nem lehet.

Az igazolvány kiváltásához kell egy úgynevezett anyakönyvi kivonat. Magyarországon másodszor nem lehet nőszülni, ha nincs meg a válási kivonat. Kivonat az életből, az fontos, mert unokahúgom kilencvenkilenc éves nagymamája a Visegrádi utcában meghalt, ám temetése körül derült ki, hogy igazolványában még egy olyan utca van bejegyezve lakhelyül, ami Budapesten már negyven éve nem létezik. Még jó, hogy nincs házszám a koporsón, mert azt is átneveznék időnként.

Anyakönyvi kivonatot kérelmezni a Honvéd kórházhoz tartozó anyakönyvi hivatalnál érdeklődtem, de legnagyobb meglepetésemre közölték, nem illetékesek, nem ott születtem, noha még Gábor bácsi is, Apám testvére is úgy tudta.

Mind a huszonnégy budapesti anyakönyvi hivatalnak írnom kellett, mire megtudtam, hol születtem. Nem a Honvéd kórházban. Így az Apámmal készült riport is mindössze egy kiváló public relation dolgozat.

Családunk a szemfényvesztés iskolája volt. „Kívül Mikszáth, belül Kafka”-hangulat jellemezte, amit csak az érthet meg igazán, akinek szintén olyan munkakört töltenek be a szülei, ahol elengedhetetlen a jó modor, estére azonban elfogy.

A reggel a szomszédokkal vidáman csivitelő szüleim estére morcosan csukták be maguk mögött a kertajtót. Fáradtan hazatérve számunkra már nem maradtak tartalékok.

A kedvesség, mint műfaj Apámnak kezdetben nehezen ment, hisz katonás, komor ember volt.

Orvosi pályafutásának első szakaszában meg-
esett, hogy a szülők panaszkodtak gyermekük rossz étvágyára. Kedélyesen hangzott válasza: „Nem baj, több marad a szülőnek.”

Puritánságából otthonra is bőven jutott.

Ha ételmérgezésünk vagy gyomorrontásunk volt, ami sűrűn megese, akkor így biztatott bennünket: „Szorítsd össze a fogad, hogy a süreje benn maradjon!”

Ehhez azonban keserves tapasztalatok juttatták hozzá.

Nagymamám az 1930-es években tudatosan készült a háborúra.

Nem trafikált ő Churchill kémjeivel, kik gondosan elemezték Hitler vizeletmintáját, és biokémiaiilag kimutatták, hogy Hitler örült és támadni fog.

Nagyobb erő állt mögötte, az anyai szív.

A Nagymama tankhadosztálya a libaszír volt, dandárjai töpörtyűk, tarackjai oldalszalonnák.

Így a tizenhét éves Edesapám a háború kezdetére 140 kilós mamuttá vált, ami igen jól fogott

neki a hadmunkán. Ám az elhurcolás előtt már nem lehetett rá kész öltönyt venni. Zsidóra nézve ez a legnagyobb csapás, mert akkor drága pénzen kell, úri szabóval új öltönyt varratni.

Családomat, kortól, nemtől, életkortól függetlenül a gyomai állomásra vitték az ausztriai Lobauba, Bécs mellé. Nem koncentrációs tábor volt, nem voltak gázkamrák.

Foglyok voltak, akiket a német örök nem bíztak osztrákokra, csoportokba osztottak.

Minden csoportban voltak gyerekek, asszonyok, öregek. Gázcsöveket fektettek le, naponta kiadták a feladatot, hogy hány métert kell kiásni a csoportnak; teljesen mindegy volt, hogy a munka puha homokban történt vagy betont kellett felverni hozzá.

Ha nem teljesítettek, akkor elmaradt az esti üres marharépaes.

Az ételmegvonás pokoli lecke volt, és Apám ázott rendületlenül, 140 kilós bevonulási sú-
lyából 70-et elvesztett. Ezt azonban őrizte haláláig.

A cigarettától kezdett megundorodni, noha a kuplerájban néhány butelka pezsgő után rá-
gyújtott egy-egy cigarettára, vagy egy szivarra, talán a Cohiba elődje volt. Amikor észrevette, hogy öregkori távollátással küszködő Nagypapám a morzsálékos lószart dohánynak nézte, és azt csavarta papírba, kezdett elfordulni a nikotintól. Később teljesen abbahagyta.

A láger ővező kerítést német örök vigyázták. Az egyik pirosposztag fekete-erdei, „völkisch”-humorral, azzal szórakozott, hogy rágyújtott egy cigarettára és bedobta a rabok közé. Örült, hogy azok marakodtak rajta.

Apám három cigarettát őrzött. Egyet az édesanya születésnapjára tett félre, egyiket a táborból való kiszabadulásának napjára tette el, egyet meg csak úgy.

Kivárta, míg az illető őt szolgálatba lép.

Rágyújtott egy cigarettára, aztán kidobta a német őr lába elé. A két másikat meg odadobta a foglyoknak. Példásan megverték. Az ilyen nagy veréseknek történetük van. Sztálin egy tábornoka mesélte, hogy a Kolimán egyszer huszonegy napig verték. „Még ma is fáj minden csontom – mondta –, pedig már harminc éve történt.”

Még annál is nagyobb verést kapott Apám, amikor fagyott krumplihéjat lopott a szemetes-
kukákból, és puskatussal elverték.

Bezárták egy barakkba, mondván, másnap lesz rá idő agyonlőni.

Nem volt, mert Apám éjjel kirúgta a barakk falát, és rabruhában átúszta a jeges Dunát, jeges Rábát, és a havas szántóföldeken át, étlen-szomjan elvergődött az akkor még hadban álló Magyarország területére, és Győr környékén egy lakatlan, hideg borospincében húzta meg magát. Mire várt? Még csak tizenhét éves volt.

Hónapokig didergett rabruhában, a sötétben a pincében és nyelte a bort, mert nem volt más. Oroszul tanult, kínjában, mert egy patikustól szerzett egy orosz nyelvű Puskin kötetet.

Így talált rá aztán egy burját kiskatona a fel-
szabadítóktól, és megdöbbenve hallotta, hogy Apám Tatjana levelének első sorait skandalálja neki:

„En írok Önnek. Hát kell ennél több?” A burját nem tudhatott annyit szociolingvisztikából, mint a My fair lady Higgins professzora, aki azt is megállapította, hogy London melyik kerületében lakik az illető, de a hangnem ismerős volt neki. Kapott valami papírt, melyben az állt, hogy ő a fasizmus elől menekül, aztán irány Budapest, mely romokban hevert, de várta őt már a táborból korábban kiszabadult családjá. Aztán újabb éhezés következett. Lódögöket ettek, meg babot, mert akkor az volt a legolcsóbb.

A népi demokráciában és kommunista diktatúrában hadi és orvosi diplomát szerző Apám 1956 októberében, tehát a magyar októberben azt a parancsot kapta, hogy Budapestről mentőkocsikkal szabadítsa ki pesti kórházakból várandós, vajdó anyákat, és mentse ki őket a béke-
késebb vidéki kórházakba.

Apám a parancsot teljesítette, összeszedett egy csomó nőt, és a vöröskeresztes kocsikkal elindultak Pestről.

Azt nem tudhatta, hogy vele szemben halad Zamarcev hadseregpáncsok, a későbbi, legyőzött Budapest városparancsnoka, ki azt a hírt hallotta, hogy a vöröskeresztes mentőkocsik nemzetközi oltalma alatt magyar ellenforradalmárok garázdálkodnak.

Pest határában találkoztak.

Az orosz tank vezetője felszólítás nélkül tüzelte a konvojt vezető Apám kocsijára, melynek ablakából valóban géppisztolyok kandikáltak ki.

Aztán a tank befördítette az autót az árokba.

Apámat, aki kikeveredett a kocsiból, annak rendje-módja szerint fejelölték.

Ekkor kezdődött az igazi baj. „Ha van ember, van probléma” – mondta Sztálin.

Apámat a fejlődés nem hatotta meg.

Elővett egy papírt, és tört oroszszággal magyarázni kezdett.

A papa felmutatta azt a papírt, amit az oroszoktól kapott a borospincében.

Abban az állt, hogy ő egy Oroszországnak dolgozó belügyi tiszt, aki Magyarországon teljesíti a szolgálatot.

Az oroszok kezdtek vakarózni.

Azt könnyen megmagyarázhatják a hadbíró-
ságon, hogy miért lőttek fegyveres magyar banditákra. Azt soha, hogy miért lőttek egy orosz belügyi tisztre.

Apám a legközelebbi elsősegélynyújtó hely-
ként a ceglédi laktanyát jelölte meg.

Zamarcev vezette a kocsit.

Apám a hátsó ülésen kornyadozott, feje lógott, zubbonyán, elől sötét volt.

Egy magyar silbakoló kiskatona engedte fel a sorompót, csodálkozva kérdezte:

„Ki a fasz lehet ez a részeg magyar hadnagy, akinek egy orosz tábornok a sofőre?”

Így érkezünk meg Ceglédre.

NEMES Z. MÁRIÓ

Anyás vers c.-nek

már régóta nem gondolok
a mamára
mihez kezdjek
ennyi múlt idővel

ennyi cselekvéssel
aminek nincsen tárgya

anya ne bánts a hormont
mert szép
mint amikor
szégyelled a lábad

milyen viszonyban
lehet az ember
a saját anyagával
milyen a jó
milyenben
lehet

legyél büszke rám
valaki legyen
büszke rám

kényszerítelek
hogy nálam aludj
és szőrszálakat csúszatsz át
az ajtón
én meg olyan kezét
teszek a kilincsre
ami ráillik
a te csuklódra is

Frontális ábrázolás

ketten ásnak a kertben
két asszony ás a kertben
tökéletes kúpokát ásnak a kertben

negatív hordalékot és követ
mint egy folyamatában
két asszony ás a kertben

nincsenek kutyák a folyamatban
csak halál van és 3 kő
kúpokát ásnak a kertben

Mint a bérlők

Most egyedül maradtam,
mert elment cipőt venni.
Így zavartalanul méregethetem
a körömágyam.
Tartok tőle, mert
nem tudhatom
merre és kinek
fog még
nőni.
Aztán itt lesz.
Megkérdezi, hogy
nem túl nagy-e, miközben
mindig túl kicsi.
Végül befekszünk a
körömágyba.
Kicsit szúr. Ez a dolga.
Felhúrom a lábam és a
sarokba fordulok.
Ha alszik, szeret
egyedül lenni.

LACKFI JÁNOS

Korong

A harmincöt már nyakamon,
még hárommal jössz, aranyom,
döröm-
bölöm.

Ki él, mindig az a lazább,
készen kap házat és hazát:
erő-
nyerő.

Te begombolva odalenn,
én meg a gombot ingemen
kigom-
bolom.

Hüvelykmozdulatom hanyag,
kacéran szvingel az agyag
koron-
gomon.

S ami kész van, a műdarab,
földre nem hull, a légből kap,
elen-
gedem.

Röpteti éter, hidrogén,
tölcsérfüleknek írok én,
csikar
siker.

Nyakamban csörömpöl magány,
jönnek utánam, jönnek ám,
kolom-
polom.

Zsíros-csombékos itt a rét,
nem kell görnyednünk annyirét.
Szeren-
cse, nem?

Termünk időnként jópofát,
de nem oly csodát, mit a fák
remek-
lenek.

Hisz bibét gombolyítanak,
gyümölcs lesz, ízes műdarab,
elő-
kelő.

És megcsinálja bármelyik
nyaranta, és nem kérkedik:
alany-
talan.

Görcsös testük utókoré,
ha majd komisz avar közé
hanyat-
lanak.

A fosszilis rost, görcsös ér,
vonaglik, izzik, szinte él
az ek-
razit.

Ezért nem siet sehova,
szép sorban sógor s a koma
eláll-
dogál.

Az eleven művek tövén
mütyürkéket gyurmáz az én,
s elél-
degél.

Ecce Homo! (Déri Múzeum, Debrecen)

Golgota (Pákh Imre-kollekció, New York)

Krisztus Pilátus előtt (Pákh Imre-kollekció, New York)

Madame Chaplin (Pákh Imre-kollekció, New York)

BOKROS LÁSZLÓ

Párhuzamos sorok

Möbiusz

A Nyugati tér közelében, valahol a híd alatt egyedülálló kísérletet hajtottak végre. Létrehoztak egy önmagába záródó lépcsőt. Valójában ez a lépcső nem vezet sehová. Csak önmagába. Amúgy „lépcső a lépcsőért”!

Nem is olyan távol onnan volt egy kis tér, amit west-end-nek hívtak, és ahol a legnagyobb melegszenvedicset lehetett kapni a városban. Minden tekintetben óriási volt.

Ma már nem létezik ez az udvar, helyette egy hatalmas, modern palota várakozik arra, hogy a nyugatnak ne itt legyen vége, hanem itt kezdődjön.

– Ván aprója? – kérdezi az átjáróban a hajléktalan.

– Van.

– És?

– Megtartom magamnak.

És megy mindenki a dolgára. Immáron újabb kísérletről van szó. Ez a versenyzők világa. Hatalmas csapat, egymással egymás ellen. Önmagába záródva, mint a lépcső.

Az antikváriumban ott pihen egymás mellett Schopenhauer és Arisztotelész, valamint a legújabb horror dévédé, ezredeken átugorva, világot építve néhány négyzetméteren.

Odabent a moziban először egy amerikai akció, majd egy európai szerelem, éjjel pedig egy keleti vallomás. Emberek, városok, háborúk, újabb atomizált kísérlet arra, hogy rájövünk, hogy a béke vagy a háború a természetes emberi állapot.

Alul éttermek. Földrészek szerint.

Görögország néhány méterre tőlünk. Néhány sor párhuzamosan halad a pulttal. A gyorsabbaknál merőlegesen. A magyar konyha ereje a lassúságában rejlik. Önmagában paradoxon hazai gyorsétteremről beszélni. A marhahúsnak idő kell. A hamburger húsának nem.

A földrésszel változik a sebesség.

A lépcső pedig a mai napig ott nézelődik. És önmagába lassan záródó világot lát. Ahol mindenki ismer

mindenkit. És képtelen eldönteni, hogy a harc vagy a béke a természetes állapot.

Möbiusz-szalagként pihen. És keresi a megoldást.

Sorok

Régen, illetve egy világgal ezelőtt a sorok a legtöbbször párhuzamosan haladtak a pulttal. Így, ha valaki megéhezett, bizony végig kellett haladnia a teljes választék mellett. Nem csupán képeken, illetve marketing híján kizárólag fizikai valójában szembesültek a vevők a kínálat-tal.

Ma a sorok merőlegesen. Tiszta matematika. Az eladó ott áll szemtől-szemben. Igaz, az étlap is megváltozott.

Az egyik gyorsétteremben dolgozik egy bácsi, aki korábban portás volt egy híres vállalatnál. A bácsi létezik, a vállalat nem. Megszűnt. Valamiért nem akart részt venni a versenyben. Valószínűleg hozzászólt az egyeduralomhoz. A startvonalra már nem szívesen állt oda.

– Hé, maga! – szólalt meg egy vendég a hátsó asztal mellől.

– Én?

– Igen maga, maga itt a felelős a tisztaságért?

– Talán...

– Az mit jelent? Mi az, hogy talán?

– Akkor én!

– Nem törölne fel alattam?

– De, szívesen, ha ezt kívánja!

És az öreg odament. És mindent feltörölt. A vendég pedig elégedetten falatozott a napi akcióból. És itta a nagyobb üdítőt. A bácsi arra gondolt, hogy a mostani étteremvezető éppen annak az egykori vállalatigazgatónak a fia, aki először alkalmazta őt. A portán néhányszor még a térdére is ültette. És játszottak. Majd elmentek a menzára, és párhuzamosan haladva, a tálcát a pult előtti sínen tolva kiválasztották a kétféle menüből a finomabbat.

Most a fiú is beleszólhat az akciók tervezésébe. Illetve ő közvetíti a frencsáj követelményeit.

Az öreg nem igazán értette, hogy mi az a frencsáj, csak sejtette. Valami olyan dolog lehet, amikor az egész világon mindenki ugyanúgy dolgozik. És szemben áll a pulttal.

És nem láthat mögé.

Varázslat.

És az öreg mosolygott. A kukába dobta a félig még tele papírpoharat. Most a versenyben bízott.

Hétfő

Az oldszkúl időkben hétfőnként nem volt adás. Sötét képernyő, sehol semmi. Gondolkodni kellett.

Ma nem kell.

Talán könnyebb.

– Azt mondták, hogy vége lesz mindennek, meg a forint is esett, és még akkor ott van az árvíz, nem, szomszéd? Látta a tévében, tudja, az a csinos bemandó!

– Én nem nézem!

– Mit nem?

– Semmit sem.

– Úgy érti, nem nézi a híradót?

– Semmit sem. Se híradót, se időjárás-jelentést, de még a filmeket sem. Moziba járok, színházba, hangversenyre, meccsre, futni, és a gyerekekkel a parkba. Talán elég.

– De akkor semmit sem tud!

– Nem igazán.

– Maga olyan unalmas, mint annak idején a hétfő.

– Azt látja, szerettem. Talán az volt a legkedvesebb nap gyerekkoromban. Akkor mindenki kint játszott a kertben. Fociztunk, télen hokiztunk.

– Maga nagyon visszamaradott!

– Tudom.

– Nem is beszélgetek magával, maga ősemler!

– Nem igazán. Filmrendező vagyok.

– Mi?

– Jól hallotta.

– És, akkor miért nem...

– Mert az unalmas.

– És akkor honnan tudja, hogy mi az, ami érdekes?

– A hétfők, tudja a hétfők...

– Még ilyet!

És a szomszéd visszament a képernyő elé. Bekapcsolnia nem kellett, hiszen folyamatosan ment. A villanyt nem gyújtotta fel, nehogy sokat fogyasszon.

Éppen valami díjátadót közvetítettek.

– Hogyan lehet a tévében, amikor most beszélgettem vele a folyosón?

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

Réztábla helyett

Vesztes könyvpályázók hangulatában

Fekete szárnyában ötven
Tollal csattogva röppen
S kúszik föléd az éjszaka

Szárnya alatt pányva a semmi
Nincs rá mód kicselezni
Becsap kegyetlen éj-szaga

Ki bontja le az izomkötések
Hatvanadik szorító hámját
Rostjait időhuzatok járkák

Ki bontja s ki hajítja
Vissza örökös hinta
Ábécék vak bizonyosságát

Hogy előre mindig előre
Hogy kapjon új erőre
Hát vissza is csak azért

Furfanggal jöjjön s menjen
Az utolsó a kegyetlen
Magsimogatható igazért

Lüktet-surrog az óránk
S bár gyakran kikapcsolják
Szórja homokját szórja

...bokára vére szóra

És jön a gong a döntés
Lator vagy itt a söntés
Deszkáin véred isszák

Nem a jó torkú dallók
Fenét A biztos kandallók
Mögé bújótilkák!

*

Hetven közelg torkod beborosult
Mögötted-előtted Poros Út
Míről dalolnál ?

Megtette anyád Jenei Esti
Álmaid hídját azóta festik
Vesztesre akár a Dónnál

Vigyorogsz s várod: ha rád szól
Az Úr hogy üres a jászol
S a nagy Zseb: hát minek a Gyermekek?

Hogy perkálsz? MIRE megy s hányszor?

EGYRE: ha vagy ha hiányzol
Itt nélkülved vedelnek

Július 13. és szeptember 24. között Aradtól alig 80 kilométerre, Békéscsabán is látható lesz a Munkácsy-kiállítás, amely az utóbbi két esztendőben az egyetemes művészet kimagasló alkotásait felvonultató budapesti tárlatok mellett a vidéki nagyvárosokban is hatalmas tömegeket vonzott. A magyar „festőfejedelmek” a világban szétszóródott munkáit először láthatta és láthatja átfogó összeállításban a nagyközönség. Budapest, Debrecen, Pécs, Kaposvár, Szeged után most a hozzánk földrajzilag, lelkiütemileg és szellemiségében is oly

közel álló „Viharsarokba” is eljut a Munkácsy-remek többisége. Az év kimagasló kulturális eseménye régióinkban Pákh Imre munkácsi születésű, New Yorkban élő műgyűjtőnek köszönhető. A magánkézben lévő legteljesebb Munkácsy-kollekcióinak javát hozza el a határszélre. A kárpátaljai gyökerű üzletember és műgyűjtő ezzel egyfajta gesztust is gyakorol a szörvány felé: megkönnyíti az erdélyi széplelkek számára is a maga nemében egyedülálló kiállítás megtekintését. A „magyar nemzet büszkeségét”, az egyete-

mes piktúra jeles alakját megpróbáltatásokkal teli gyermekkorra fűzi Békéscsabához és Aradhoz, ahol asztaloslegényként első rajzait készítette és ahová pályája csúcán is többször visszatért. Az Arad Megyei Múzeum és a Békéscsabai Munkácsy Múzeum közötti ígéretesen fejlődő kapcsolatnak köszönhetően a Maros-parti városból kölcsönzött Munkácsy-képek is ott lesznek a kiállításon.

Az előkészületeket megszemlélő Pákh Imre Békéscsabán adott interjút az Irodalmi Jelennek.

Munkácsy Mihály hazatalál

A gyűjtés szenvedélye és lehetősége

– Ön ma az üzleti világban és művészekben egyaránt ismert és nagyra becsült ember. Bevezetőként megkérdezném, hogy a jó szímet és rugalmasságot követelő üzleti világban mostanság miben „utazik?”

– Befektetésekkel foglalkozom, biotechnológiai projektekbe fektetek be. Korábban voltak gyáraim, de eladtam őket.

– Hogyan talált egymásra a pragmatikusan gondolkodó és a széplelkek Pákh Imre?

– Gyűjtőgető szenvedélyem már gyermekkoromban, a szülővárosban, Munkácson is megmutatkozott. Folyton gyűjtöttem valamit, persze nem képeket.

– Volt ehhez valami családi indíttatása?

– Nem igazán. Otthon, Munkácson voltak ugyan képeink, könyveink, de csak mint egy átlagos polgári családban. Egyetemi hallgatóként komolyabban folytattam a gyűjtőgetést. Miután amerikai feleségemmel kivándoroltam, könnyen elképzelhető, hogy az új életet nem ezzel kezdtem. Az ember ilyenkor gyűjti az életrevalót, majd később a gyűjtésre való. De bevallom, hogy a kezdeti években mindig idegesített a sok üres, fehér szobafal.

– Magyarországi kiállításainak menedzsere, Szemenkár Mátyás írta egy ismertetőben, hogy Ön szentpéteryári egyetemi diákként régi orosz ikonokat gyűjtött...

– Igen, akkoriban arab szakos egyetemi hallgatóként ikonokkal kezdtem. Aztán ismeretlen holland festők műveit gyűjtöttem. A nyolcvanas évektől 19. századi francia, olasz, holland festők felé fordult az érdeklődésem. Munkácsyt 12-13 éve gyűjtök. A szülővárosomból származó művész munkái iránti tiszteletem táplálja és erősíti mindmáig ezt a szenvedélyem.

A New Yorkban élő Pákh Imre Munkácsy-kívül Courbet-t, Corot-t, Mednyánszky Lászlót, Lotz Károlyt gyűjt

„Ez Munkácsy”

– Gyűjteményem egyharmada áll Munkácsy-képekből, azaz mintegy harminc alkotás. Legújabb klasszikus magyar festők munkáit igyekszem megszerezni. Van egy fél tucat Rippl-Rónaim, most vásároltam meg az első Molnár Cs. Pál-festményt.

– Melyik kép áll a legközelebb a szívéhez?

– Mindig a legutolsó szerzeményem a legkedvesebb. Most éppen egy öregparaszt-portré.

– Van-e olyan Munkácsy-festménye, amelyhez kalandos úton jutott?

– Teljesen véletlenül tavaly Londonban előkerült az Ásító inas nagyobbik képe. Eddig csak egy kisebbről tudtunk. Nem tartozik a kedven-

ceim közé, mégis megvettem. Ennek a redukcióját az ötvenes években Magyarországon amolyan Munkácsy-jelképként tartották számon. Éppen Törökországban tartózkodtam, mikor értesültem a dologról, onnan licitáltam. A sajtó szárnyára kapta a hírt és amikor Budapesten kiszálltam a repülőből, az újságírók megrohantak azzal a kérdéssel, hogy elhoztam-e?

– Mennyire ismerik, szeretik Munkácsyt a nagyvilágban?

– Nemrég New Yorkban jártam az egyik múzeumigazgatónál az ottani kiállítás ügyében. Letettem az albumot az asztalra: ez Munkácsy. Nem kellett sokat magyarázgatni. Egy másik sztori: A Krisztus Pilátus előtt című gigantikus méretű munkát kérték a legutóbbi világiállításra. Mikor megérkezett a repülőterre, százezer ember volt rá kíváncsi. Megkérdeztem: tudják-e, hányan néztek meg egy Munkácsy-festményt 120 évvel ezelőtt? Pont ennyien.

– Most a szegedi kiállításról jött át Békéscsabai terepszemlére. Mindenik magyarországi kiállítására szakít időt?

– A budapestin tapasztaltam, hogy mennyire szeretik Munkácsyt és ez meggyőzött arról, hogy több helyre el kell vinni, hogy megoszthassuk az örömet az emberekkel. Egyébként a Louvre igazgatója, mikor értesült a látogatók számáról, megjegyezte, hogy ez még az ő viszonylatukban is igen tekintélyes szám.

A békéscsabai kiállítás újdonságai

Debrecenben együtt láttam a képeimet a Krisztus-trilógiával. Ez számomra is felemelő pillanat volt. És az sem mellékes, hogy Debrecenben 80 ezer (!) látogatója volt. Nem véletlen, hogy a kiállítást befogadó Déri Múzeum az év múzeuma lett. Persze itt Békéscsabán Munkácsy még közelebb áll az emberek szívé-

hez, hiszen ezernyi szállal kötődött e városhoz. Nagyon frappánsnak találom a csabaiak megfogalmazását: Munkácsy hazatalál. Megtiszteltetésnek érzem, hogy ebben a városban is kiállíthatok. Képzetelemben már látom ezt a kiállítást. Csodálatos lesz, egészen más, mint az eddigié. Ráadásul itt a festőhöz tartozó relikviák is kiegészítik a munkákat a külön e célra berendezett dolgozószobában. Elégedett vagyok az előkészületekkel, ötletesnek tartom azt a reklámképzést, amit Szatmári Imre múzeumigazgató mutatott, hogy Munkácsy-reprókkal ragasztják tele a városi buszokat. Kár, hogy ez nem jutott Budapestre senkinek az eszébe. Ugyanakkor örömmel hallok, hogy az aradi Munkácsy-képek közül is két festmény és egy grafika is látható lesz itt, Csabán. Úgy értesültem, hogy eddig még sosem sikerült kölcsönkérni romániai képet magyarországi kiállításra. Ez lesz a tárlat harmadik nagy újdonsága.

– Gondolt-e arra, hogy a jövőben esetleg Erdélybe, talán éppen Aradra is elhozza a kiállítást, hiszen ez a város szintén „sajátjának” tartja egy kissé Munkácsyt.

– Békéscsaba után Miskolccal zárul a magyarországi kiállítás-sorozat. A jövő titka még, hogy leviszem-e szülővárosomba, Munkácsra is, ahova évente ellátogatok. Ez egyelőre még formai nehézségekbe ütközik, akárcsak egy ilyen erdélyi tárlat. A tervek szerint utána a gyűjtemény visszakérül New Yorkba. Az egész turnéről pedig egy szép albumot szeretnék kiadni. Egyébként megfontolandó ez az ötlet, ugyanis sose jártam még Erdélyben, ahová még az idén el szeretnék jutni. Terveztem, hogy ott leszek a csíksomlyói búcsún, hiszen van egy segély-alapítványunk, de nem jött ki a lépés. Augusztusban jövök ismét Békéscsabára megnézni a kiállítást, akkor esetleg ellátogatok Aradra is. Ha később lehetőség nyílik egy erdélyi kiállítás-sorozatra, akkor miért ne lenne az első állomás éppen Arad?!

PUSKEL PÉTER

Apa születésnapja (Pákh Imre-kollekció, New York)

ZUDOR JÁNOS

Dal a Ház
ünnepére

Fa Nándornak fából van a háza,
de ez egy vészmenedék,
kőből...

Izzadt agyunkat rakattuk belé

ebben a flaszterszagú városban,
vérként.

De honnan menekülhetnénk
hová?...

Holnapig még megkegyelmeznék.

Úgy áll az állótábor,
mint Csontváry cédrusa
a kivégzett erdőn.

Az Ördög dala a
villamoson

Hogy mi kell a következő télnek,
oktatja a Néplélek-Ének
egyként kicsikének és vénnek,
abban hisz, hogy van egy Sátán,
előjön majd púppal hátán,
s elbiceg itt nekik sántán,
kétszer lyukaszt meg egy kasztot,
úgy látszik, egyszer nem lyukasztott.

Korhely férj (Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Nagy robajjal csapódott ki a teremajtó. Tömzsi, bikafejű férfi rontott be. Körül sem tekintve, egyenesen a harmadik ágyhoz rohant. Egy vöröshajú, cingár fiatalember hevert az ágyon, újságot olvasott. A testes és erős, bár kissé elhízott férfi kikapta kezéből az újságot, s grabancánál fogva felrántotta az ágyról. A megilletődött fiatalember szólni sem tudott. Az alacsonyabb férfi majdhogynem maga fölé emelte, úgy rázta teljes erejéből. Bivalynyáknak kidagadtak az erek, s fojtott, indultatos hangon kérdezte:

– Tű ámitottad az öreg Kótait, hogy levele jött?

A vöröshajú alig tudta kinyögni:

– Én. Na és aztán?

A tömzsi magához húzta meglepett áldozatát, s fogai között, egészen közlelő, arcába szisztegte:

– Még egyszer megteszed, és kitekerem a nyakad. Megértetted?

Azzal visszalökte a fiatalembert az ágyra, és ahogy jött, éppoly gyorsan távozott.

A jelenetnek három tanúja volt; Kazár András, aki a szomszédos vaságyon ült és egy angol szótárt forgatott a kezében, meg Firkász és Fellner Lajos, akik a bejárat mellé állított asztalnál ültek. Firkász levelet írt, Fellner egy fogpiszkálót rágcsálva ábrándozott valamiről. Még egyikük sem ocsúdott fel igazán. A vöröshajú szólalt meg először, a meglepetéstől még mindig értetlenül.

– Ennek meg mi baja van?

– Nem szereti, ha szórakoznak az öreggel – mondta Kazár. Feltekintve az angol szótárból, komoran tanácsolta: – Jobb, ha ezt az agyadba vésed.

A rókaképu fiatalember kezdett már magához térni.

– Miért? Kije neki ez az ütődött vénember? Az apja talán?

Firkász – magának való, húsz év körüli, borostás állú fiú – csendesen jegyezte meg:

– Nem. Nem az apja. Ugye Kazár? Nem az apja, de nagyon védi.

– Védi hát – hagyta jóvá Kazár. – Az öreg fordít neki. Még a melóját is az öreg szerezte

BÁNYAI TAMÁS

Örök harag

egy hirdetésből. Csipuj nem értette volna meg. Egy kukkot nem tud németül.

– Csipuj? Az a vadállat?

– Az. Aki kirázta a lelket belőled. Nagyon védi az öreg Kótait.

– Talán még a kurvákhoz is magával cipeli? – heccelődött a rókaképu, kicsit azért az ajtó felé sandítva. Az az örült még képes visszajönni.

– Ne hangoztasd ilyesmit. Még meghallja és tényleg megfojt.

– Tulajdonképpen mi bajod volt az öreggel? – kérdezte Firkász.

– Bajom semmi. Csak mondtam neki, hogy levele jött. A srácok mesélték, hogy már évek óta levelet vár. Egy kicsit alányomtam – a vöröshajú most már nevetett is. – Ha láttátok volna, hogy totyogott a leveles vitrinhez! Mindenkit félretolt, ágaskodva rányomta fejét az üvegre, úgy olvasta a levelek listáját. Vaksi szemével minden egyes betűt végigböngészett. – Összehúzta a szemöldökét, vörösös képe ráncba szaladt, ahogy az öregembert próbálta utánozni.

– Az öreg nem fog levelet kapni, ezt mindenki tudja már a lágerben – szögezte le Kazár. – Ezzel nem is volna szabad szórakozni.

Most már Fellner is közbeszólt. Előbb azonban felállt az asztaltól, becsukta a nyitva hagyott teremajtót. Közben kiköpte a megrágott fogpiszkálót a földre.

– Meg is érdemi a vén szaros. Nem is tudom mit keres itt? Állítólag nagy kommunista volt otthon. Minek disszidál az ilyen?

– Kitől vár levelet?

– A fiától – mondta Firkász. Ő volt a levél-szakértő. Gúnyneve is innen eredt. Minden szabad idejében levelet írt valakinek. Szabad ideje meg bőven akadt. – Amerikából. Ott él a fia már jó néhány éve. – A tereből Firkász ismerte leg-

jobban az öreget, aki megkérte őt egy párszor, hogy írjon levelet helyette, mert remeg a keze, meg a betűket sem látja jól. – Az öreg néha küld neki levelet, de sohasem jön válasz. Pedig a cím jó lehet, mert eddig még egyetlen levele sem jött vissza.

A rókaképuék egy pillanatra megnyúlt az ábrázata. Nemrég vette fel a levelet, amit a nagynénjétől kapott Svédországból. Nagyon várta már. A nagynéni intézte, hogy Svédországba mehessen.

Megint Fellner volt, aki háborogva mondta:

– Mért nem rohad meg az ilyen otthon az elvtársaival együtt? Mit vár? Talán azt hiszi, hogy Amerikának éppen a kommunistákra van szüksége?

– Meghalt a felesége két évvel ezelőtt – mondta Firkász csendesen. – Kommunista volt, az biztos. A fiával is azért veszték össze. A srác benne volt valami egyetemi megmozdulásban, az apja meg feladta a belügynek. A gyerekek persze nem lett semmi baja, erről gondoskodott az öreg, de akkor nagyon hajba kaptak. A fia nem sokra rá disszidált. Most, hogy meghalt a felesége, menne utána. Az első levelében, amit íratott velem, nem győzött bocsánatot kérni. Azóta is minden levélben megbánást tanúsít.

– A kurva anyját – hergelte magát Fellner. – Ha már a fiának sem kell, akkor mi a fenének nem megy vissza Magyarországra? Az elvtársaihoz.

– Mondom, meghalt a felesége. Senkije sincs otthon. Meg aztán a lakását is elvették.

– Azt még vissza tudná könyörögni, csak egy kis önkritika kéne. Az fekszik a kommunistáknál. Csak azt nem értem, hogy az osztrákok mért nem toloncolják haza? Minek nekik egy ilyen bolsi?

Kazár nyugtatónak mondta: – Otthon talán még sítire is tennék. Az osztrákok ezért nem küldik vissza. Nem tehetik. Egyezmény van rá. Meg aztán jól el van itt. Kapálgat, sepreget, még egy kis pénzt is kap, azon kívül mindene megvan. Teljes ellátás. Még az orvos is.

A vöröshajú felkapta a fejét.

– Mindene, ja. Sodronyágya, kis szekrénykéje, ahol őrizheti a sosem kapott leveleit. Igazán nekem adhatták volna a lakását, ha már elvették tőle. Akkor most lehet, nem is mennék Svédországba. Baromi hideg hely – aztán, elgondolkozva egy kicsit, hozzátette –, de biztos jó.

Fellner felugrott az asztaltól, s magából kikelve kiabálta: – Börtönben lenne a helye. Sodronyágya a kurva anyja! Egy pricset ott is kapna. Meg ellátást. – Sántikálva járt az ágyak között. Azt akarta, hogy mindenki hallja, amit mond.

Kazár a fejét ingatta. Egy hajtincs eltakarta összeráncolt homlokát.

– Amerikába se mehet a fia garanciája nélkül. Itt legalább van társasága. Kommunista vagy sem, azért nagy szar lehet teljesen egyedül lenni. A fiában lehetne egy kicsivel több belátás.

Firkász helyeslően bólogatott, Fellner pedig, visszaülve a székére, határozottan szögezte le:

– Ha ilyen lenne az apám, nekem se kéne.

Megint nyílt a teremajtó. Csipuj dugta be bikafejét. Mostanra már lehiggadt. Megállt egy lépésre a vöröshajútól, aki védekezően emelte maga elé sovány kezeit, de Csipuj nem ment közelebb.

– Nem akarok balhét, a sógorok nem vennék jónéven. Foglalkozz a magad dolgával, mert a végén még nem leszek tekintettel a sógorokra. Világos? – Most sem várt választ, kiment a tereből.

Másnap, munkából visszatérve a lágerbe, a vöröshajú meglátta az öregembert. A tulipánágyást kapálgatta lassú mozdulatokkal. Alacsony emberke volt, aszott képu, ritkuló hajú. Időnként kiegyenesedett, megtapogatta a derekát, aztán lehajolt s motyogott valamit a tulipánoknak.

A vöröshajú átment a túlloldalra, ott folytatta útját a lágerépület felé.

ESZTERÓ ISTVÁN

Tréfás versezet

Anavi Ádám 97. születésnapjára

Anavinak szavain
kincsbe markol Aladin,
csillog, mint a tűz havon,
tonna számra Anavon
ezüst, gyémánt, aranyrög,
ahol a világra jött.

Első szava, amit költ ő
pelenkára írva: költő,
s bár még kezdő aviátor,
szárnyalni kezdett szavától,
ha rá is folyt itt-ott a pép:
a Föld, a lég, a zöld, a kék –,
megcsóválva fénycsóváját
csillagos egek csodálják.

Sápadozott Aladin
kincsek ennyi szavain,
hoppra eldobja lámpását
elve költő ajkán mását,
csüggne még, mint gyümölcs a fán,
bár szakad bugyogó, kaftán,
elnehezült Aladin
Anavinak szavain.

De költőnk, az aviátor
Anavi, a navigátor,
kit ezer hullám se gátol,
gyorsabb mint száz alligátor
repülő hulló korából,
mind kiesne A ligából,
ha kihívni lenne bátor
égen-földön Anavit,
kinek egész Anav itt
szurkol, bár A vitamint
hiába ma Hanna vitt
bontva haját, szalagit,
mert mindent megvon magától,
mi eltakar valamit,
kezdve a lyukas gatyától,
Anavi, az aviátor
zúgó tengerbe hajít,
s kapkodja száz alligátor,
kit erkölce alig gátol,
sőt avítt
cselekkal is Anavit,
kiütné ama Ligából,
ámde ki hinné magától,
hogy egy hülye alligátor
többet tud mamaligából,
s produkálhat valamit.

Míg csóválva farkcsóváját
csillagos egek csodálják
szédülve, mint Aladin
Anavinak szavain,
tengelyünk körül pörögve
éltessük mi mindörökre,
s visszhangozza a nagyvilág:
viruljon Anavi, VIVÁT,
kilencvenhétszer, ezerszer,
áldja a nagy Óramester
verssel ha süt, havazik,
A N A V I T !

FŰRI MÁRIA

Égő csipkebokor

(Parafrazis)

Égő csipkebokorban időnként megjelent nekem az Úr,
és a törvényekről szónokolt.
Nehezményeztem, hogy állandóan a törvényekről papol
– jó lenne néha egy kis lazaság,
és lehet, hogy elkerülhetnénk a polgárháborút.
De ő csak nyomta a szöveget, hogy így meg úgy,
hogy ez milyen fontos.
Végül is beadtam a derekam.

Tigrisek

Nagyon szeretem a tigriseket mert
csak a nap 20 százalékában dolgoznak
a fennmaradó időben
nem tevékenykednek csak bámulnak a
világba nem rohagnak állandóan
mint pók a falon és szeretem
a munkáltatójukat az Istent hogy
legalább egy fajnak a Földön ezt
kegyesen engedélyezte no és mi van a
kérdőzőkkel vitaindító pont

A pók-kígyó(nő)

A sátán kígyónő volt.
Nem azért, mert Ádámot el akarta csábítani.
Akkor csak egy másik nő lett volna.
És a Paradicsomon belül vagy kívül
Boldog bigámiában sokáig élhettek volna.
De számító volt és ravasz.
Úgy gondolta, hogy felettebb okos.
Okosabb, mint a másik kettő együtt.
És, mint a pók, szőtte jóindulatnak álcázott
Kicsinyes praktikáit.
A háló erős volt.
Nem lehetett olyan könnyen széttépni,
Mint a pókhálót általában.
Ezért a pók-kígyót visszazavartam oda, ahonnan jött,
A pokolba.

Sétány a Park Monceau-ban (Fákh Imre-kollekció, New York)

Téli út (Pákh Imre-kollekció, New York)

BORBÉLY SZILÁRD

Bábszínházi dal

Kemény Henriknek

Hé pajtikák! Figyeljete!
Hadd mutatom be sorra
a nagyszerű művészeket,
kiknek arany a torka,
csak énekük szomorka!

De jól pengetik a gitárt,
és meg is szólaltatják
a receficét, cimbitárt,
és húzzák a fidulát,
meg fújják a tutorát!

Mert bábszínház az életük,
és fából van az orruk,
és fából készült mindenük,
és nincsen semmi dolguk,
csak munkájuk: a cirkusz!

A cirkusz formája kerek,
mint tudjuk, kérem szépen.
És vannak benne emberek,
akik ülnek a széken:
„Az a közönség, kérem!”

A cirkusz lehet sátoros,
és ló vontatta régen,
de újabban már motoros
vagy felfújható, kérem!
De ezt miért beszélem? –

A lényeg a produkció:
varázslatán, a fényen
múlik a tisztelt ázsio,
mert ebből élünk, kérem!
Meg vízen és kenyéren!

Cirkuszt csinálni nem lehet,
azt szívből kell szeretni!
„Csendben leülni!” Dob pereg:
Ne tessék most nevetni!
„A rágót meg kiköpni!”

Erőművészen lánc szakad
vagy nem szakadt el mégsem.
Művészeink már sportosak,
nem úgy van, mint volt régen:
lebegnek a trapézen,
(Ó pardon: a trapézon!)

A bűvész nálunk sose lop,
csak eltűntet serényen.
S amit a zsonglőrünk feldob,
az nem marad a léghen!
Ezt garantálom kérem!
(Az visszahull... „A térdem!”)

És van artistánk is nekünk,
igazi akrobata.
A föld megtartja mindenütt,
mert erős, mint a bika.
S nem sülyed el alatta!

A táncosnők roppant kecses,
és hajlong, mint virágszál.
Vagy mint a pillangó repes,
vagy ingó-bingó nádszál.
De megtudod, ha rád száll!

És vannak itt még állatok:
mint szünyog s úgymint: bolha!
Csak egyet-kettőt láthatok,
ha viszket hébe-korba.
„Ne csapja le!” „De durva...!”

A cirkuszhoz kell még a kóc,
meg mindenféle festék.
A bejárathoz két bohóc,
hogyan mondják: „Tessék, tessék!”
S a gyerekek szeressék

a cirkuszt, mely az életünk!
Egy nagy család vagyunk mi,
egyforma az orrméretünk,
és az anyaga krumpli!
„Kéretik nem csúfolni!”

Cirkuszi dal

Pályi Jánosnak

Hé, pajtikák! Figyeljete!
Elmondok egy történetet.
Egy cirkusztól, hol emberek
csak értetek versengenek!
De mind vackort evett,
s csak színpadon nevet.
A cirkusztól mesélek,
mert egy cirkuszban élek,
mivel, hogy itt zenélek.

Bár minden ember volt gyerek,
s mikor felnő, már nem nevet.
Csak dolgozik, mert „munka van!”
És ettől oly rossz kedve van!
És mindig szomorú
s az arca csupa bú!
A cirkusztól mesélek...

A cirkusz is csak munkahely,
hol dolgozni csapatba' kell:
artista, zsonglőr és bűvész,
csak együtt lehet nagy művész!
De furcsa egy világ,
nyakas, mint a zsiráf!

A cirkusztól mesélek...

A cirkusz mégis jaj, de jó,
mert mindig van produkció!
És az a dolga, hogy nevet
a felnőtt itt és a gyerek!
Mert az tud nevetetni,
ki megtanult nevetni!
A cirkusztól mesélek...

ORBÁN JÁNOS DÉNES

rovata

DEBÜT

TERÉK

ANNA

Mocorgás

Alvó arcodra teszem tenyerem.
Fintorogsz.
Álmodban négylábú székek vagyunk,
asztal körül ácsorgunk.
Te nem tudsz megbocsátani
az asztalosnak, így billegsz,
rajtam ülőpárna van.
Ha rádülnek, arról álmodsz,
hogy fa lehetnél volna, gesztenye.
Én, mint másik szék, tűzifa
szeretnék lenni, megvisel ez
az álló unalom.
Mérge is vagy rám, hogy
égni akarok.

Tovább

Csontjaimba belefagyott a tél,
lépéskor szűkülök.
Mennem kéne, ha már jöttem,
botlani képes álmaim után.
Csak induljak,
hadd legyen fáradtabb.
Szavak indultak s maradtak
meg számban.
Simogatva nyúlok hozzájuk.
Bensőmben nagydobra verek
mindent, nektek a mosolyom
is fáj. Alig, de mutatnám.

Karnyújtásnyira

Fölszakadt az éjjel széle:
reggel lesz.
Fecskék jönnek, percek mennek
helyükre.
Múlik melletted a múlandóság.

Lapulok lepedődön, fél párnádon,
takaród alatt.
Fél szemmel leslek, de a lehúnyttal
is csak téged látlak.
Arcodon alszik a pofon,
szájszegletben a szerelem,
szemednél a ránc.

A konyhában felejtett ételek
reggelinek képzelik magukat.
A tej elaludt, a szalámi
széle elbarnult a várakozásban.
Feljebb, szomszéd ablakból
lábát lóbálja a rádió-zene.
Az udvarban a kutya keres,
a holdat szeretné nyalni
kilógó nyelvvel.

Ahogy alszol, egészen
magadrahagyottnak tűnsz.
Halkan horkolsz, orrod puha
párnáján morgás ül.
Nézem ahogy alszol.
Nem tudom ki vagy,
de szeretném ha ajkamba harapnál,
ha falhoz nyomván
csípőmön arrébb gyűrnéd
a szoknyám vonalát.

Képeden szeretnék én lenni a reggeli fény.

Disputa

Disputa rovatunkban helyet adunk minden olyan véleménynek, amely a vitatott könyvről avatott véleményt mond. A szerkesztőség ezekért az írásokért nem vállal felelősséget, de kötelességünknek érezzük a szabad véleménynyilvánításnak teret adni irodalmi lapunkban. Az említett Bágyoni-könyvről több elismerő kritika jelent meg irodalmi folyóiratokban (köztük az IJ-ben is), de naplórégényről lévén szó, fontosnak tarjuk a bíráló észrevételek, a más vélemények közlését is. Számunkra az értékmérő igazság a legfontosabb, ebben a szellemben hívjuk vitára az irodalmi ítéskéket, kortársakat.

Ballada (Pákh Imre-kollekció, New York)

Egy ideje tapasztalom csak igazán: mi mindent meg lehet tenni az íróemberrel. (Általában az emberrel.) Az író a legkiszolgáltatottabb, mert némiképpen fennforgó; hát van akiről beszélni, van kit beszélni. Az internettől az irigy és dühödöt dilettánsig. Az internet viszonylatában persze nem a számítógép, hanem az azt kezelő, lelkiismeretlen és tájékozatlan adatgyűjtő a vétkes. Ne szidjuk tehát Bill Gatest sem. Ő jót akart, és tett. Az emlékező dilettáns esetében viszont minden rút tévedés, csúsztatás, inszINUÁCIÓ, hazugság csak és csakis a szerző fejére száll, ha az egyáltalán törődne ezzel. Ő, dehogyis! Ő örül tévedéseinek (ha jól téved), tapsol csúsztatásainak, értékükön becsüli jól irányított hazugságait. És mit is tehetne mindez ellen a papíron meghurcolt íróember? Hiszen egy bérgyilkossal vagy debattőrrel szemben legtöbbször esélytelen a mestervívó, a penge ínycence, mert – bár ugyanazt a fegyvert használják – stílusuk, gyakorlatuk, erkölcsiségük teljesen más. A mestervívó esetében ott a szent szabály, a brávó számára viszont ez egyenesen áthágandó, megkerülendő.

Azt hiszem, Martti Larni írta volt: a memoár és a fürdőszoba között az a hasonlóság, hogy mindkettőben mosakodnak. Vagy – a memoár esetében – a szerző mosdás után a fürdővízbe kényszeríti könyvének szereplőjét, és csakis maga után, nyakig a ronda lébe. Erről (is) akartam szólni.

Úgy vélem, akik a könyvet elolvasták, már ki is találták: Bágyoni Szabó István *Elszabadult konténer* című „naplórégényéről” van szó. És ezzel a könyvvel nem az a baj, hogy tételesen, expressis verbis sérteget, hanem bemocskol azáltal, megsért emberi-írói mivoltodban azzal, hogy agyonszeret, körül- és benyálaz undorító szeretetével, törleszkedésével. Mert Bágyoni akkor is bennfenteskedik, amikor – s bizony gyakran! – magáról beszél, a hősök és ellenállók pózában tetszelegve. De ez a póz, paradox módon, épp olyan izgó-mozgó, nyüzsgő, heherésző, röhöresző, mint eleven modellje, akit (amit) mi, a vele egy szerkesztőségben dolgozók

– ez az egyetlen maradéktalan igazság, amivel a szerző többször eldicsekszik – fölösen, a hatalmas unalomig kényszerültünk át- és túlélni. Ami együtt járt ragadáltságával, mindenütt-jelenlétével és hízelgésével. S mindezen túl az állandó sugalmazással, ami könyvéből süt ki igazán: hogy ő erkölcsileg, írójilag olyan érték, mint a vele egy szerkesztőségben (de nem ugyanazon a poszton!) dolgozók. És sugallja, hogy ő, a *rímhingyő* akkora költő, mint Király László, akkora prózaíró, mint Szilágyi István, és akkora történelmi esszéket ír, mint Szabó Gyula. Még szerencse, hogy képtelen hitelesen fogalmazni, mert akkor talán mindezt elhinné a gyanútlan olvasó. De nem erről akartam írni.

Hanem inkább akartam szót ejteni arról a kétségbeejtő „olvasatról”, hogy ő mennyire tisztelt, becsült és szeretett minket; mint már tettem róla említést: arról a csiganyárról, amellyel körülvette a szerkesztőség *nem erre* érdemes tagjait, s amúgy mindenkit, akit elért „szeretetével”. Ennél már csak az sérelmezhetőbb részünkről, hogy mi mennyire becsültük, tiszteltük és szeretettük őt. Őt, a meg nem értettet, a félreállítottat, az irodalomba oly nagy nekifutással érkezőt: a legkisebb királyfit, vagy a rút kis kacsát, aki versében, prózájában, esszéjében íme hattyúvá változott, s most már megállíthatatlanul fújja hattyúdálát. Bár úgy volna, a hattyúdál valódi értelmében!... De lelkekre, nem akarom őt mindjárt jobblétre szenderíteni, kívánom, hadd szenvedjen még soká a saját, végre-végre fölismeret dilettantizmusától.

Mert igen sokat szenvedett szegény attól, hogy számtalanszor szemére vetették utácsé (U.T.C. = KISZ, a Kommunista Ifjúsági Szövetsége) aktivista múltját, ami tagadhatatlan tény, minek ellene annyit kapálózni?! Besúgó voltát; arról

ugyan tettek az elvtársak, hogy ne lehessen rábizonyítani írott tényekkel is, csak sejtetni engedték, hogy tartunk tőle, de azért beszéljünk előtte. Hát nem tartott senki tőle, de beszélt előtte. Ám nem is erről akartam én szólni.

Hanem inkább arról, hogy elmeműve telisteli süket szójátékkal, szóviccel, s nem restelli ezeket még díjazni is – „önmaga önmagát, személyesen”. Ahol ő megfordul, ott mind-mind géniusz pisti... (ha róla szóviccelek, hát csak az ő stílusában!). Hogy a „szegény, öreg” Bágyoni Szabó(l)cskának ismét *katakrisziben* szenved a versgondolata (szintén az ő stílusában, bár az utánozhatatlan). Hogy ő meghasonlott, mellette csak úgy elsuhanak mindazok, akiknek érdemük szerint a háta mögött kellene kullogniuk, s most lám, ő bámulhatja a hátukat „irodalmunk berkeiben”. De nem erről akarok én itt prózában dalolni.

Inkább arról, hogy ki irányította a háttérből ördögös fifikával K. Jakab Antalt, és miért csak szóbelileg „ítélték el” a kritikust BSZI „barátai”, írásban csupáncsak Lászlóffy Aladár védte meg (bár én azt sem olvastam), Lászlóffy Aladár, aki a maga cseber nagy szívével akkoriban a „dilettánsok védőszentje” volt. (Az viszont tény, hogy én neveztem el így Lászlóffy Aladárt.) Nos, hogy a kritikust „ki irányította a háttérből”, arra tudom ám a biztos választ: a szóban forgó és minden más Bágyoni-kötetben lépten-nyomon éktelenkedő, iszonyú képzavarok, ahogyan K. Jakab írta: „Szurokrotyogató Anyóka” kotyvalékai. Mert erre az irodalom-filozófián pallérozott esztétikai szellem igen érzékeny, bizony! De ez a számunkra máig emlékezetes bírálat sem tántoríthatta el Bágyonit, hogy egyik-másik, könyvébe belerángatott szereplőjét le „emberkézzé”, ő, a daliás termetű, elegáns szellemiségű, markáns kultúrájú és tehetségű levante. Am most

szomorúbb, dühítőbb és undorítóbb jelenségről akarok említést tenni.

Arról a tragédiáról, hogy Vásárhelyi Géza időnek előtte meghalt. Ennél fájóbb már csak az, hogy a tényt én Marosi Péterőtől tudtam meg, és nem BSZI-től. És az, hogy BSZI szerint, ez már a második, immár sikeres öngyilkossági kísérlete volt. A sikeres, ugyebár, nem kísérlet, művészkém! És az, hogy hódolatával, nem kímélvén a védekezni már nem tudót, besározza a halott költő emlékeit is. Nemkevéssé aztán az, hogy őt Vásárhelyi Géza mennyire becsülte, szerette. Hát erről aztán tudunk egyet s mást mi, a maradék barátok. Ő azt is tudni véli, hogy a költő öngyilkos lett, én meg nem írom ide az orvosi „szentenciát”. Esetleg kérje el az özvegytől az orvosi bizonylat másolatát, ha a családból ezek után valaki is szóba áll vele, undorból „kifolyólagosan”. Persze öngyilkosság volt, csak hogy nem úgy, ahogyan egy szemét kis bennfentes elképzeli, hanem úgy, ahogy jónéhányan mi is megkíséreltük, mondjuk ki: életvitelünkkel, miközben egyikünk sem gondolt *célzott* öngyilkosságra. Nem lett öngyilkos *úgy*, csak – költőként – addig-addig játszott, amíg a játék megbosszulta magát és valóságba öltözött. És hát igen, BSZI azt is írja valahol, egy ebbe a könyvbe kérezkodó bennfenteskedésében, hogy netán elhagyta volna a családját, magányban pusztult el. Ha mégsem BSZI fogta volna le a halott szemét (lásd Ady számtalan „szemlefogóját”, elsőként Franyót), akkor közlöm vele: azon a hajnalon csak felesége, fia és leánya tartózkodott a költő Szopori úti lakásában, ahol ő, természetesen, egymaga „bérelt” egy alkotó-, háló- és ivószobát. S hogy miért nem „csuklott össze” BSZI vitéz a sírbeszéd közben? Mert a kutya sem kérte föl a búcsúztatásra. Hát igen: „Rendeteg mindent nem volt időnk tisztázni Gézával – s már nem is lesz”. Nos, számára, mint azt annyiszor előrjögte akár társaságban is – bennfenteske immár örökre aktivista, besúgó és dilettáns marad.

Tanulásgéknént ennyit – s mindez mily kevés! – a csaholó naplórégény-ebrelől és ugató gazdijáról.

MÓZES ATTILA

Műfaja: Csongrádi Kata

Folytatás az 1. oldalról

– A New York-i Magyar Színház azért is nevezetes, mert tavaly novemberben ismét fellépett ott, és a bevételt az erdélyi árvízkárosultaknak ajánlottad fel. Hogyan született meg ez az elhatározás?

– A New York-i Magyar Színházba most már 11-ik éve járok, és Cserey Erzsébet, az igazgatónő, mindig kitalál valamit, amivel másokon lehet segíteni. Ez tökéletesen egyezik az én élet-szemléletemmel. 2001 szeptemberében, éppen a World Trade Center-katasztrófa előtt, mutattam be itthon a Bajor Gizi-darabot, aminek a mondanivalója: ne add fel! Akkor ő úgy gondolta, hogy azzal tud segíteni egy özvegy kismamának, Mrs. Eylané Lions-nak, akinek a férje a World Trade Center mentésekor halt hősi halált, ha én kimegyek, és eljátszom ezt a félelem-kegyesről szóló színdarabot, aminek a bevételét ez a kismama fogja megkapni, aki akkor várta a második babát.

Kimentem New Yorkba, ahol üresek voltak a színházak, az éttermek, a metrókba sem mert lemenni senki, döbbenetes volt az a félelem, ami ott uralkodott. Ha egy repülőgép megjelent a felhőkarcok között, akkor mindenki azt bámulta, hogy Urísten, belemegy a toronyba vagy sem? Egészzen más jelentőséget kapott minden. Attól tartottunk, hogy nem lesz közönség. De a mi magyarjaink zsúfolásig megtöltötték a termet; a Ne add fel-t már együtt énekelték velem a közönség. Azóta ez a dal lett a New York-i Magyar Színház színgála. Olyan szép összegyűlt össze, hogy amikor Cserey Erzsébet vitte a kórházba, Mrs. Lions egyszerűen nem akarta elhinni, hogy a magyarok segítik őt. Utána a hasonló célú fellépések többször megismétlődtek, mert Cserey Erzsébet vagy az erdélyi árvízkárosultaknak, vagy felvidékieknek szánta egy-egy előadás bevételét, mindig ahol baj volt vagy van – sajnos, van –, annak segít.

– Miközben a világ egyre durvább, és nagyon nehéz szépséget találni benne, te erről szinte tudomást sem veszel, te nem adod fel. Mikor a Budapest Televízióban nézem a műsorodat, akkor is mindig mosolyogsz, és reményt adsz a betelefonálóknak. Erre születni kell, vagy önévelés eredménye?

– Tulajdonképpen mindenki valamilyen feladattal születik a Földre, mindenkinek dolga van, mindenki nagyon fontos személy, és fontos a küldetése. Mindig azok a szerencsések, akik felismerik, hogy mi a dolguk a Földön. Én nagyon szerencsés vagyok, mert annyi pofont kaptam az élettől, hogy sok lelki fölőslég leállt rólam. Ezt a folyamatot ahhoz tudnám hasonlítani, mint amikor Michelangelo meglátott egy márványtömböt, és azt mondta: ebben pedig benne van a Píeta, és csak a fölősléget kell róla lefaragni... Én nagyon hálás vagyok minden egyes pofonért, amit kaptam, mert minden alkalommal lefaragódott az egőmből egy kis önzés, irigység, vagy ártani akarás. Minden olyasmi, ami tulajdonképpen nehezebbé teszi az

emberi lelket. Persze, nem vagyok szent, nem vagyok én sem tökéletes, de törekszem arra, hogy minél tisztábban éljek, minél tisztábban gondolkodjak – és minél tisztábban cselekedjek. Az én dolgom az, hogy közvetítem a jót, a szépet. Minden más csak eszköz ehhez. Eszköz az ének, a tánc, a színpad, a színdarabírás, a műsorvezetés. Abban a pillanatban, hogy az embernek fénytelitődik meg a lelke, és megszabadul attól, ami lehúzza. Ha mi rendben vagyunk saját magunkkal, akkor ezt kisugározzuk a környezetünkbe. S abban a pillanatban nagyon szép tud lenni az élet.

– Az biztos, hogy az embereknek erre szükségük is van, hiszen a Ne add fel című könyved két kiadást is megért a múlt esztendőben. Pedig igazából nem teszel mást, mint beszélgetsz az ott nem lévőkkel...

– Igen! És szívőből remélem, hogy a könyvhétre megjelenő *Millió rózsaszál* – Szeress úgy, mint a Nap című könyvvel –, amelyben az erdélyi körutamról szól egy külön fejezet, és eldicsekszem, anyai nagyapámmal, B. Polgár Bélával, aki Aradon született, és Marosvásárhelyen volt vezető prózai színész – hasonló eredményeket érhetek majd el.

– A Nofretéte-akció című színdarabodnak a bemutatója a közelmúltban volt. Magam is tudom igazolni, hogy a Naphimnusz, a végén, szinte mindenki énekelt. Különleges ez a színdarab: nem hagyja a nézőt eltolpulni, mert annak vagy kacagnia kell, vagy izgulnia, olykor elgondolkodnia: nagyon pergő. Nehéz színdarabot írni egy színésznek?

– Nem tudom, hogy egy színésznek mennyire nehéz, én nagyon szenvedve írok, valami kényszer visz rá, hogy valakin keresztül – legyen az Déryné, Sissy, Nofretéte – elmondjak valamit. Az a közös a hősnőimben, hogy mindegyik valamilyen módon segített másoknak élni. Ez a dolgunk. Amit megtapasztaltunk, amit elszenvedtünk, azt adjuk tovább. Hátha attól valakinek vagy valakiknek könnyebb lehet az élete. A Nofretéte-akció műfaja: misztikus krimikomédia. Szórakoztatva tanít szépen szeretni. Azt gondoltam magamban: ezt most könnyedén megírjuk, ebbe most nem fogok belehalni. És nem működött! Leültem, és elkezdett a dolog egyre súlyosabbá válni... Tulajdonképpen, akik látták, azt mondják, hogy ez egy nagy átverés. Beülnek a nézőtérre, és jókat nevetnek, de amikor kimennek – vagy nem is tudnak kimenni –, mert valami még ott tartja őket...

Van benne sok-sok varázslat, amit trükkmes-terek találtak ki, de nem ez a külsőség a lényeg. Hanem az, ami a lelkekben végbe megy, az a katarzis, amit kivált belőlük. Megint csak azt tudom mondani, amit a könyvvel kapcsolatban: az utolsó csepp véretem beleadom, mert nem tudok másként létrehozni semmit. Ez ebben a színdarabban is működik, és hat. Mert csak az igazság hat, csak a megszenvedett igazság válthat ki katartikus élményt.

– Eljátszani sem egyszerű vagy alakítani – nem találok a megfelelő kifejezést – a főszerepét ennek a színdarabnak, hiszen az egyiptológus régész, aki keresi a Nofretéte-kristályt, az egyik pillanatról a másikra átlényegül Egyiptom királynőjévé. Tehát évezredek lép vissza az időben. Miként lehet erre a készülni? Vagy az a nagy átverés, hogy a régész és Nofretéte lelke egy és ugyanaz?

– Mindannyian sok életet éltünk meg, csak nem tudjuk. Mindenki halhatatlan lélekkel ren-

delkezik, mindig voltunk, és mindig leszünk, a lélek nem hal meg. A fizikai test igen, de a lélek tovább él. Kikben éltünk, kikben tanultunk meg szenvedéseket, örömeiket, kik voltak a társaink? Ugyanazok, akikkel most a jelen életben találkozunk, tehát egy karmikus törvény következtében szenvedünk mi valakitől, akinek mi ártottunk, sok évvel vagy sok száz évvel ezelőtt? Ez nagyon elgondolkodtató...

Éjjel-nappal próbáltunk, én hajnali 4-kor már fent voltam, és dolgoztam bennem a megoldandó feladatok, olyan kimerült voltam, hogy az egyik oldalról Gergely Robi támasztott meg, másik oldalról Pelsőczy Laci, hogy talpon maradjak, mert átestem a saját lábamon. És az ördög nem alszik, millió megpróbáltatásunk volt. Például: elkészítettük a hieroglifákkal díszített pergament – előfüggőnyt, közepén az Ankh – tehát az élet – kulcsával. Amikor feltették, akkor beleakadt egy létra, és a szög végigvágta teljes hosszában a függőnyt. Ott álltunk a kollégákkal, bémultan. Százezer forintba került a kézzel festése, azt mondtuk: ilyen nincs! Aztán: előadás előtt a főszereplő kiesett, s nekem negyvenöt percem volt, hogy egy másikat keressek. Isten vagy Nofretéte küldött szereplőt! A Nofretéte-kristály működik! – Tulajdonképpen a Nofretéte-kristály nem más, mint a fény, a szeretet fénye...

– Ami bennünk lakik, amihez nem kell más, csak hogy rátaláljunk, és lelapátoljuk róla a felesleget, és akkor sugározni kezd ez a bennünk lévő fény... Sok mindenkinek tartozom köszönettel, amiért megszületett ez a színdarab, olyan kollégáknak, mint Konrád Antal, Gergely Róbert, Pelsőczy László, a darab rendezője, Árvai Béla; vagy Szűcs Miklós igazgatónak, aki a Kamara Színházban otthont ad nekünk... Március végén bemutattuk az Újpest Színházban is, és sorban érkeznek vidéki városokból a felkérések. Ha Isten is úgy akarja, akkor 2007-ben eljátszhatjuk Aquincumban, és kilátásba helyeztek egy ausztráliai turnét is. Lehet, hogy Csíkszeredában is előadjuk, mivel az ottani kultúrhaáz igazgatója látta az előadást. Véleménye szerint ez a darab arról szól, hogy az ember több önmagánál, és erre a tudatra – hogy az emberi méltóságot visszakapja mindenki, és felemelt fejjel járjunk –, erre nagyon-nagy szükség van mindenkinek.

Nofretéte arról is szól, hogy minden energia visszahat a kibocsátójára. Tehát valamifajta figyelmeztetés: vigyázzunk, emberek, mivel minden kimondott szó, minden gondolat visszahat ránk. Az Univerzum úgy működik, hogy nincs kifizetetlen számla. Tehát sokkal okosabb vagy célszerűbb, hogyha úgy élünk, hogy nem bántunk senkit. Mert én abban hiszek, amitől az Univerzum működik, a szeretetben... Talán nem véletlen, hogy az előadás végén a közönség velünk együtt éneklő Nofretéte-dalt:

– Szeress úgy, mint a Nap...

– Feltétel nélkül... És talán az sem véletlen, hogy az a dal lesz hallható az új könyvem CD- mellékleteként is.

– Még egy utolsó kérdés: diplomás színésznő-énekesnő vagy, az irodalmi vonalon hivatalosan regisztrált író, sikeres tévé-műsorvezető. Te valójában minek tartod magad?

– Mindenekelőtt olyan ember szeretnék lenni, aki valamennyi rendelkezésre álló eszközzel megpróbálja jobbá tenni a világot, de talán Veres István „kategorizált” engem a legtalálób-ban, mivel egy alkalommal úgy konferált be, műfaja: Csongrádi Kata!

Milyen egy női mell? Mint két vadkecske, egy zergének kettős fia – vagy megszerkedett tömlő, szétterülő udvarú mélybarna bimbókkal. Mint tájleírásban szelíd lejtésű domb, vonatablakban elshunó; csak egy félmondat talán, de mégis, visszavonhatatlanul ott van: ott a sárga kartonruha homályos öblében, ott a férfitenyér hűvösében – teret nyújt és kapaszkodót az elveszettek számára. Rejtély azonban, hogy Kőrösi Zoltán új regénye miért ezt a kérdést viseli címként, hisz fedetlen női mellék a történet folyamán csak ritkán bukkannak (buggyannak) elő, s akkor sem meghatározott fontosságú helyen; lehet ez a könyvet átható fülledt, furcsamód mégis szemérmes érzékiség ígérete is – kívánatosan lóbált szerzői mézes-madzag, amire illik ráharapni.

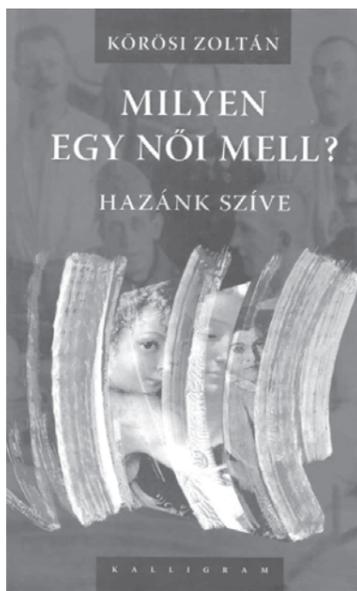
A *Milyen egy női mell?* organikus, lélegző mű. Burjánzó soraival, szívós mondat-indáival tör előre, tárt tenyérként fogja át a neki nyújtott teret, hogy növekvése során végül önmagához térjen vissza – alapvetése ugyanakkor az állandóság, a generációk és évszázadok során átívelő folyamatos jelen. Vibrálóan mozdulatlan, ahogy John Cage vagy Szemző Tibor repetitív etűdjei: ha új szólam (szereplő) is lép be a műbe, saját ritmusával csak az alapütemet egészíti ki.

A regény két család, a Felvidékről érkező Weinand (Vágó), és a morvaországi származású Flaschner-família elválaszthatatlanul összefonódó történetéből születik. Közös sorsuk testesül meg abban a cizellált, növényi ornamentikával díszített karkötőben, amit annak idején az első Flaschner-nagyanya kapott egy folyóból kimentett odesszai kereskedőtől – s ami aztán kézről kézre, generációról generációra vándorol, a mindig megújuló és mindig változatlan lét jelképeként. Nők adják tovább a víz-hozta ékszer, leánygyermeküknek és szeretőiknek, a szerelem és a múlt zálogául – ők viselik az örök visszatérés kör alakú jelét. „Az ezüstdfonaton levélkék, fonatok indáztak egymásba, mint az összegabalyodott gyökerek, olyan volt az az ötvösmunka, mintha a távoli, széles földek valami réges-régi kincséből bukkant volna elő, sok száz év előtti, s talán már nem is létező növények fémbe fagyasztott képével.”

A több mint kétszáz éven átgyöngyöző karika súlya alatt egyformává idomul a családtagok sorsa

A végtelenített történet

– még mozdulataik, arcvonásaik is hasonulnak, épp csak a nevekben van eltérés. Mintha ugyanaz a két-három karakter bliccelne át halál nélkül évszázadokat: az asszonyok tarkója minden esetben göndör-pihés, lábikrájuk gömbölydeden izmos, a férfiak pedig kreol bőrűek, orruk markáns vonalú, testükből pedig a vágy édes-kesernyész illata árad. Legyen az otthon adó város Szolnok, Pécs, vagy hazánk szíve, Budapest, legyen a női név Gizella, Ilona vagy Lizi – mindig ugyanazok az aktusok, családok és megcsalások, mindig ugyanaz az örömtelen házaseset vár a *Milyen egy női mell?* asszonyaira. Az elődök tévedéseiből nem okulva űznek ábrándképeket, s remélnék hű szerelmet, ezért is eshetnek folyton a vágy, és a vágyból eredő újratestesülés csapdájába. „Az lenne jó, ha nem kellene test a szerelemhez?” – Teszi fel a költői kérdést Kövesdi

Kőrösi Zoltán: *Milyen egy női mell? Hazánk szíve*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006

Ilona, a regény egyik szereplője; ekkor már idős asszony, a tükör előtt állva figyel petyhüdt mellét, ráncoktól rovátkolt arcát és testét – a minden bájától megfosztott, kopott burkot. Igen, talán az lenne jó. Szerelem test nélkül – Kőrösi Zoltán hősei számára ez a menekülés egyetlen formája, csak így szabadulhatnak meg az érzékiség húsba nyűgöző láncaitól. „A könyörülő Istené” – áll a felirat a mohos családi sírköveken, utalásként Ottlikra és Mészölyre (a könyv egyik mellékalakját ráadásul Mészöly Józsefnek hívják) – de mindenek felett Pál apostol híres levélrészletére. Az Ő könyörülete jelentené a test nélküli szerelmet, a megszabadulást a Flaschnerek, Orlikok, s közvetve mindnyájunk számára? Erről már nem szól a családi fáma; ezt csak ők tudják biztosan, odaát.

Kőrösi számára a repetitív írás nem eszköz, hanem program – a reprodukció szövegteremtő akusztikáján azonban családi legendáriuma idővel követhetlenné válik. Meghatározó fontosságú viszont az a végtelenül tudatos szerkesztési mód, ami az oda-vissza utalások, idézések rendszerét működtetné. Kőrösi műve gondosan felrajzolt családfát és háttérben rejlő komplex szöveghálózatot feltételez – ami, ha láthatóvá válna, leginkább egy perzsaszőnyeg bonyolult szimmetriájú mintázatát idézné; szemmel követve beleszédülünk a színek és idomok ritmikus forgatagába – ha pedig olvassuk, a családregegy örvénye ragad minket magával. A kötet húsz fejezete jellegzetes, szonettkoszorúra emlékeztető formában fonódik össze – a szövegtömbök záró sora a következő egység kezdőmondata is egyben, s az utolsó oldalak mesterszonettként foglalják magukba a regény visszatérő fontosabb részleteit. Bravúros megoldás a történeti szál spirális, karikaformájú vezetése is: a családregegy első és utolsó fejezete tükörképe, s éppen ezért inverze egymásnak. Ami itt a baloldalon van, az ott a jobb oldalra kerül: az első Flaschner-lány víz-sodorta ezüst karkötőjét így dobja folyóba a múlttal leszámoló öregasszony, Kövesdi Ilona, kezdet és vég így egyesül Kőrösi Zoltán családi legendáriumában.

Tegyük hozzá, az elliptikus próza csupán a tökéletesség képe, s nem a tökéletesség maga. A *Milyen egy női mell?* komplex felépítése lenyűgöző, a műves kidolgozás sokszor azonban a természetesség és hitelesség rovására megy; a párbeszéd néha érezhetően kreálta válnak, ami mindig bosszantó, mert így az átélés válik lehetetlenné. Ki hinné például, hogy a következő monológ egy boltban valóban elhangozhat, vagy elhangozhatott valaha is: „Holnaptól már nem a miénk a bolt, kisasszonyka – állt elébe szomorú mosollyal a főnök úr. – Holnaptól vagy holnaputánól, lám, már semmiféle vékony hártya nem feszül a napok között, egybemosódott az idő, és nem is folyik, de hömpölyög.” Hömpölyögő idő, ez már magában is megérne egy misét. A mesterkélt barokkos sorok mellett megfigyelhető a regényben egyfajta bölcselkedő hangnem, különösen a narráció során, ami időnként közhelyessé teszi a szöveget. „Nem arra van az ember kitalálva, hogy magával cipelje az emlékeit” – írja egy helyütt a szerző: omnipotens elbeszélő ide, mítoszteremtés oda, nincs az az (író)ember, aki meg tudná mondani, hogy ő vagy bárki más mire van kitalálva – ezzel kapcsolatban Kőrösi talán a kivitelezőt kéne megkérdeznie.

A történelem tehát közöttünk jár, érző és érzéki ember-testbe öltözve; talán ez lehetne a *Milyen egy női mell?* végső igazsága. Karján vékony ezüstkarkötő, mint díszes fémfolyondár, az örök visszatérés szimbóluma – léte pedig egyidejű, szinkronikus. Ahogy Kőrösi Zoltán fogalmaz: „Hiszen a múlt, az elsüllyedt idő, az előttünk járó emberek (...) itt laknak bennünk és körülöttünk, az elmúlt napokból és az elenyészett emberekből tapad össze a föld, a kövek a csontjai, az elfutó felhők az órák, az ember nem csak a jövőjét képzele magá elé újra és újra, de megálmodja a múltat is...”. Vagy, a hosszúra nyúlt mondatfűzér üzenetét egy sorba tömörítve: „Ami volt, az van, ami van, az lesz is.” Kéz(b)enfekvő ez így. Akár egy női mell.

KONCZ TAMÁS

Amanapság meglehetősen ritka körülmények között megjelent debütököte után két évvel Falcsik Mária (művésznéven, ugye, Mari) egy izléses és elegáns kötet számára újabb verseit gyűjtötte össze. Az 1956-os születésű költőnő karrierjét egy szórakoztató tévéműsor véletlenül indította el, amikor is az egyik színész-humorista kb. másfél millió néző tudomására hozta, hogy egy afféle dilettánsoknak fenntartott honlapon érdekes versekre talált, és ezekből ott nyomban fel is olvasott néhányat. Az ismeretlenségéből előtörő Falcsik ezután többek között a Jelenkor, a Holmi és az ÉS megbecsült szerzője lett, sőt, az addig asztalfiókban lapuló kéziratát a Magvető kiadó szinte azonnal kiadta.

Mielőtt valamilyen népmesei párhuzamot keresnénk a valóban páratlan történet mögött, azért jegyezzük meg, hogy Falcsik Mari nem teljesen outsiderként került az úgynevezett irodalmi élet sűrűjébe. A hetvenes években kiadói szerkesztőként, később magyartanárként dolgozott. Ez egyébként látszik is a szövegek egyenletességén, rendezettségén és – hogy ezt a szót használjam – dörszölségén, ami jelen esetben a pálya széléről bekéredztek oly gyakori naiv pátoszával és líratörténeti tájékozatlanságával áll szemben. Falcsik ugyanis pontosan tudja, miféle verset szeretne írni, és milyet írnak a kortársai, ahogy azt is tudja, miben szeretne hasonlítani és miben különbözni a mai magyar költészet meghatározó szerzőihez, szerzőitől. A most megjelent, *Változatok a szabadságra* című köteté pedig épp azt bizonyítja, hogy a gyanús kesei pályakezdés ezúttal, kivételesen, egy hosszú, de tudatos készülés eredménye volt, és az első kötet körüli, néha bizony rossz ízű médiaesemények most az egyszerű nem a közepszerűt, hanem egy valóban eredeti és izgalmas értéket próbáltak minél szélesebb körben ismerté tenni.

Ugyancsak szerencsés, hogy maga a költőnő sem tett engedelményeket az amúgy is tünekény népszerűség érdekében, és az új kötetben szigorúbb, komolyabb hangot üt meg, bonyolultabb formákat használ, mint korábban. Az első kötet szonozosan könnyed, kuplészerű dalai után

Szabadság, szerelem

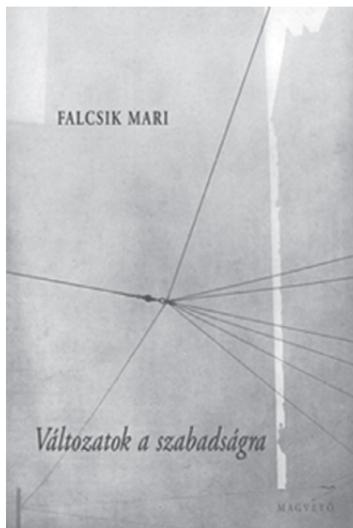
hosszabb, néhány estben már szabad verseket írnak, melyekben nem csak a szerelem szívfaájdító élményei, hanem a személyes szabadság lehetőségei és határai, kísértései és korlátai is erősen foglalkoztatják. Olyannyira, hogy a kötet három ciklusa végső soron három szabadság-definíciót jár körül. Az elsőben a hetvenes-nyolcvanas évek ellenzéki élményeinek, és ezen belül értelmiségi feelingjének nosztalgiajával és egyre rojtosodó illúzióival játszik el, a másodikban a párkapcsolatok uralmi, azaz a másikat korlátozni igyekvő játszmáit írja verssé, a harmadikban pedig a személyes hit és az ezzel járó alárendelődő elkötelezettség belső konfliktusait szövegezte meg. És ezekre a masszív tartópillérekre egy átgondolt, minden elemében gondosan megmunkált könyvet épít fel.

A kötetet nyitó versek az alanyi költő öntudatos pozíciójából a házibulizós, a rendszer ellen egymás közt lázadó, és eközben a rock and roll érzésével ismerkedő valamikori egyetemisták életéről beszél, lassú, az elbeszélő költészet metrikájához közelítő sorokban, szomorúan mosolyogva akkori önmagán. A versekből áradó rossz közérzet a húsz-harminc évvel ezelőtti lázongás kisserűségéből ered, hiszen ma már látszik, nem volt tér, és nem voltak eszközök még a saját élet megváltoztatására sem. A Cseh Tamás-dalok melankóliáját hallom a versek némelyikéből, azok önironiájával és beletörődő ellenzéki ségével együtt.

A szerelmek, vagy épp a szerelem nélküli gyors együttlétek zsákutcait körüljáró versek is visszafogottan, csendesesen beszélnek, de épp a kötet alapkonfliktusát, a szabadságproblémát, érdekesebben árnyalják. Mégpedig azzal, hogy többször jelzik, egy intim kapcsolat – főleg egy nő részéről – szükségképpen önfeladással, lemondásokkal és kisebb-nagyobb konfliktusokkal jár, ami akaratán kívül is megváltoztatja, és így szabadságában korlátozza az embert. Eközben

belátja, hogy nincs egyszerre szabadság és szerelem, hiszen ezek egymást kizáró fogalmak: a másik jelenléte mindig korlátozást jelent.

Mély gondolatok ide vagy oda, nem kérdés, hogy Falcsik számára a „szép vers” elérése, megírása a cél, amit számára a már-már romantikus pátos, a gondosan megválogatott szavak, a lágyan kerekített forma és a finom rímek szavatolnak. Mint például az *Emlék* címűben: „konyhám vizes kövén a lábnyomod / a régi déli partra gondolok / mezítláb sétáltunk a víz csapkod vadul / ujjaink nyomán a lágy homok / felgyűrődik s az újabb hullám rögtön ért nyúl”. Ez a példa egyébként azért is beszédes, mert a kötet verseinek lírai hősnője mindig egy középkorú, (fő)városi, egyedül élő nő, aki nem annyira a terveinek, mint inkább az emlékeinek és az emlékeiből él, és ennek megfelelően letört, de ér-

Falcsik Mari: *Változatok a szabadságra*, Magvető, Budapest, 2006

zékeny, sodródó, de nyitott nő. Ennek megfelelően a versek is effélék: lassúak, kevés meglepetést, váratlan törést vagy fordulatot rejtnek, inkább kimérték, és éppen hangzást a nagyot mondásnál előbbre sorolók.

A szövegek itt-ott Várady Szabolcs, Tóth Krisztina, sőt Parti Nagy Lajos verseire is emlékeztetnek, de Falcsik Mari egy saját, a beszélő női öntudatát is hangsúlyozó, de eredményeiben az előbbieket legfeljebb megközelítő versnyelvet hozott létre, mely többet őriz meg a klasszikus modern líra ismérveiből, mint amennyit a posztmodern vers feltárt lehetőségeiből átvész. Magyarán: nem vállal kockázatokat. A kitaposott utakon jár, és csak apró, épp a női nézőpont megjelenésének köszönhető módosításokkal próbálkozik. A korábbi évtizedek költészetének nyelvkritikus és ironikus attitűdjével szemben ő elsősorban a dalszerű megszólalás ugyancsak fontos hagyományához csatlakozik, a zárt formákat, a vers zeneiségét, a képszerűséget, az emelkedettebb nyelvet helyezze előtérbe.

Kötetének legnagyobb erénye tehát, hogy bár néhol túl sokat enged az érzelmesség, sőt néha az érzélgőség kísértésének, máshol a jól hangzás reményében használ nem teljesen odaillő szavakat, az egyszerű, sőt gyakran egy síkra egyszerűsített poétikai, érzelmi és kvázi-filozófiai problémák köré egy egységes személyiség képét rajzolja meg. Ez a személyiség vállalja identitását, világnézetét, gondjait, bajait, és minden versben ezekhez próbál viszonyulni, ezeket próbálja nem megváltoztatni, de megérteni. A politika, a szerelmek, a hit – ezek együtt határozzák meg az ember élettörténetét, melynek központi eleme talán a szabadság soha be nem teljesülő vágya.

BEDECS LÁSZLÓ

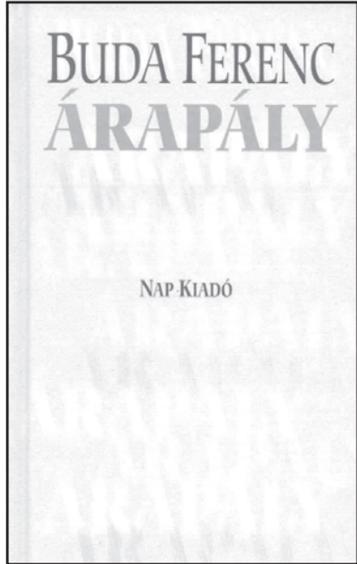
A ki ismeri Buda Ferenc líráját, műfordításait, tudja, hogy felelősséggel él „anyanyelve Igéjével”. Morál és esztétikum kérlelhetetlen igényességével és tisztaságával olyan költői alkotásokat teremt, melynek egyes darabjai a folyamatos értékvesztés léthelyzetében kőbe vésethetnének, ha hinnénk még a költői szó erejében. Ahogy Buda Ferenc hisz benne, a „mesterség”, a hagyomány iránti tisztelettel, alázattal. Pályája egészét meghatározza az egyéni és közösségi sorsvállalás, a személyes, nemzeti és általános emberi létkérdések kritikus szemlélete. Legújabb kötetének versei ebből a szempontból szerves részét alkotják az eddigi lírai életműnek, ugyanakkor éppúgy meglepetéseket tartogatnak, mint az előző kötetek is.

Buda Ferenc, a formaművész, a „mesterségbeli tudás” abszolút birtokosa rögvést a nyitóvers, a *Bábel* látszólag egyszerű sorvégi rímeinek monotóniájával lepi meg az olvasót, azonnal versvilágába vonva. Ugyanis a monotónia megszokhatatlan folyamatot idéz, melyben az ember csak „tárgy”, „lény”, akivel, mint a dolgok általában, élete is csupán megtörténik. Ez a *Bábel* nem az a *Bábel*. Az Istent játszó ember törvényszerű bukása önmagára mért ítélet, a pusztítás irányíthatatlanná vált beteljesedése. „Hisz ettől a rossztól: a mi mohó és ostoba voltunktól árva a Föld. Tőlünk s így velünk árva” – idéződik fel az előző kötet, az *Árvaföld* egyik alapfogalma. A *Petőfi utolsó látomásában* is felsejlik az árva föld képe, az általános értékválságról szólva, mely nem létünk minőségét, hanem már magát a léte teszi kérdésessé. Buda Ferenc a morális züllés folyamatáról, amelyben „Élet, Halál, Poézis – mind potomság. / Nevem, arcom, emlékem széttagosok” (*Petőfi utolsó látomása*) kritikusan, féltéssel, felelősséggel beszél. Nem érdeklik a sodrás irányai, a pillanat törvényei, szemlélete esztétikai, morális szempontból is erős alapokon áll, ezt kötetek éppúgy alátámasztják, mint életműve. Az előző kötetekhez hasonlóan éles korkepet, inkább kórképet tár az olvasó elé, az esztétikai paradigmaváltást sem hagyva szó nélkül.

Kőbe vésendő szavak

Így az *Üzenettörlesztésben* az ostobán egyszerűvé degradált létkérdésekre, a fojtogatóan beszűkülő világra, a falanszter-lét érdektelenségére, az emberi ellenőrzés alól lassan kicsúszó mechanizmusok számítás-eltérére világít rá. A Kovács András Ferencnek ajánlott triptichonban (*Triptichon Pannóniából*) a kórkép az esztétikai paradigmaváltás paródiájának remeke is egyben, amelyben az egész kötetre jellemző szintetizáló, létösszegző jelleg, a sokszólamúság, a tiszta, szép líraiság éppúgy megmutatkozik, mint a keserű ironiával vegyülő játékosság vagy a játékban felfejlődés.

Buda Ferenc e kötetben sem marad adós a csontig ható kérdésekkel, melyek egy részére

Buda Ferenc: *Árapály*, Nap Kiadó, Budapest, 2005

személyes, felelős választ ad, egy részükre azonban – mint korábban megfogalmazta, „Válasz nincsen csak állapot” (*Himnusz haza*). Ennek az „állapotnak” kíméletlen kritikája a Malom-ciklus, mely rendkívüli erejű sorok, versek gyűjteménye. A *Keringő* kórképétől a már említett esztétikai, morális paradigmaváltás paródiáján (*Triptichon Pannóniából*) keresztül az *Össztánc* megragadott, magából kivetkezett világ agóniáját idéző haláltáncig. Tiborc megélt, átélt tragikus keserű firtorától (*Tiborc tűnődik*) az anagrammák véresen komoly játék-terén keresztül az eddigi nagy versekhez méltán társuló, egyéni, közösségi, emberi értékek, világ felőrlését, őrlődését kifejező költői látomásig, a *Malom*ig. Annyi szín, annyi forma, annyi bravúr, rendkívül érzékeny intellektussal megélt világlátás ötvöződik e versekben, mindennapjaink költői képeiben. S azokon túlmutatva időtől, tértől függetlenül, a lét emberi állandóságával (a maga esendőségében) szembesítve; s a költészet, az ilyen költészet erejének, örökérvényűségének bizonyosságával gazdagítva az olvasót. Miként az *Árapály*-ciklus négy verse, „totemre- vagy temrehívás”-a (*Más ég, más föld*), a bibliai motívumrendszer, az elveszett Eden, a „se út, se ösvény” tér-idő hiányát nem szabadságként, hanem veszteségként kénytelenül megélt, dehumanizálódó emberiség lét-kiáltása. A kérdések itt végső kérdések, fenyegető prólogusként a ránk szakadó mennykőként.

A kötet sokszínűsége, gazdagsága, szerkezeti koherenciája úgy mutatkozik meg, úgy bontakozik ki az egyes ciklusok verseinek egymásutánjában, párhuzamos egyidejűségében, mint egy polifon zenemű. Az éles váltások, mint az *Árapály*-ciklus tragikus ontológiai szemantikája és a *Vásárfia*-ciklus ál-gyermekverseinek többnyire Wéöresnél, Kányádinál emlegetett játékossága, összegződnék az anagrammákban és haikukban, s keserű harmóniát alkotnak a fohászokban, da-

lokban. A játék, ritmus, dallam több irányba mutat. A tisztaság, remény, szabadság igénye, féltése éppúgy megragadható, mint e fogalmak értékválságának jelzése, egyidejűleg felszólítása – ideje felnőni, különben hülyének néznek.

Emellett hol finoman borongó hangnemben, hol ironikusan, hol szatírába átsapva villantja fel Buda Ferenc, hogyan játssza bele magát az ember az életbe és a halálba. Verseinek zeneisége, természetközelsége az előző kötetek líráját idézi. Ez a természettel szorosan összefonódó költészet a tiszta dal szólamát adja a rendkívül bonyolult polifon zeneiséghez. Anagrammái és (rég) kedvelt formájaként, kifejezőmódjaként haikui aratálnak, hogy a monumentális formák mellett ezekben az esszenciális formákban is megmutatkozik költészetének ereje, s mind hangsúlyosabbá válik lírájának számvető, nem közvetlen bölcséleti jellege. Ezt teszi hangsúlyossá a kötet utolsó három létösszegző verse is.

Buda Ferenc e kötetben is mesterségbeli tudással, sokrétű irodalmi hagyománnyal birtokában szól, lírája olyan tiszta, mint a népköltészet, olyan erővel kiált, mint József Attiláé, olyan nyelvi gazdagság jellemzi, mint Nagy Lászlóé, olyan érzékeny szépség, mint Kosztolányié, olyan letisztultság, mint Pilinszkyé. S persze továbbfűzhető lenne a hasonlatok, asszociációk sora, valójában egyéni költői utat jelez Buda Ferenc kőbe véshető, bár inkább elménkbe, szívünkbe vésendő, lényegi, kíméletlenül analizáló, bölcsen szintetizáló költészete. Ma, amikor már „farkas farkasnak embere” (*Farkasok*), létünk kívánja meg az odafordulást. Mert *Lendületben az ország* „Ege: lenn. Űz, szart dobál. / Az dorgál – te ülsz benne...”

EKLER ANDREA

Az Előretolt Helyőrség sorozat 2005-ben méltóképpen ünnepelte a jubileumot: bár a tíz évet átfogó, tervezett antológia nem valósult meg, négy elsőkötetes költőt is bemutatott. Armos Lóránd, Dimény Lóránt, Muszka Sándor és Márkus András könyvein kívül továbbiak is megjelentek 2005-ben a Helyőrség fedőneve alatt, de maradjunk ennél: ilyen sok elsőkötetes költő utólagára 1995-ben, a sorozat első esztendőjében kapott lehetőséget. A négy könyv, akárcsak az évtizeddel ezelőttiek, négy saját hang, szövegvilág és világlátás első lecsapódásai; mindegyik előtt több-kevesebb kihagyott hely és kifutási lehetőség áll – közülük Muszka Sándor és Márkus András könyveit választottam az írás tárgyának.

Muszka huszonhat éves, Márkus tizennyolc. A Helyőrség költőinek java jórészt ezen két életkor között jutott el az első kötetig; megállapítható, hogy Márkus András szemtelenül fiatal, Muszka pedig, ha nem is idős, helyőrséges léptékekkel mérve nem is gyerek már a debütálás esztendőjében. Nem biztos, hogy közvetlenül érzékelné fogják, de mindkettőjük költői kihívás elé állítja majd az életkoruk, akármilyen hülyén is hangzik ez.

Márkus András esetében ezt nem kell magyarázni: életkorából adódóan nem érthette el azt az olvasottsági-tapasztalati szintet (természetesen nem a mennyiségre gondolok), amire állva már a saját hang kitenyészésével bíbelődhet egy költő. Ezen kívül az a helyzet sem lesz majd kellemes neki, hogy amikor a szűkebb életkori generációja megéri az első könyvre (4-5-6 év múlva), ő már többkötetes szerző lesz, annak minden pokoli nyűgével (a kezdeti szikra kihunyta, aztán ennek fölismerése, az új alapok keresgetése – több könyv után, de mégis fiatalon: a szószátyárság önvádja stb.), és nem lesz kellemes a tudat, hogy míg a többiekkel szinte forr a világ, neki az a dolga, hogy a második kötethez képest mondjon újat a harmadikban.

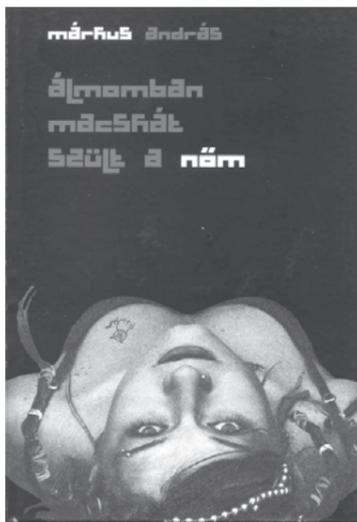
Muszka Sándornak klasszikusabb, talán kellemesebb probléma kerülhet az útjába: huszonhat évesen kicsit szorítja az idő, hogy mire jön az a harminc év körül/után toposz-szerűen érkező költői elbizonytalanodás és ebből következő újjászületés, kellőképpen ismerje és bírja saját esz-köztárát, addigra kijelöljön egy saját poétikai területet, ahol ő a szavak ura. Tény, hogy az ún. vallomásos költészet az utóbbi időkben mintha visszaszorult volna, így mind kevesebbeknél tapasztalható ki ez a rég még szinte törvényszerű költői korszak – azonban Muszka Sándor költészete (és ez legyen a legfontosabb megállapításom a

Kéretlen tanácsok két költőnek

munkáit illetően) éppen ilyen poézis, amely nem fog tudni egyszerűen elsiklani az adott életkor által valamennyire kijelölt élményanyag mellett. Szögezzük le hamar: ritka az ilyen költészet (az egész mezőnyből Lövetei Lázár Lászlót tudnám kérdőjelet nélkül ide sorolni), és jó lenne, ha Muszka Sándor is áldott állapotnak fogná föl ezt a helyzetet, mint ahogy ez az is.

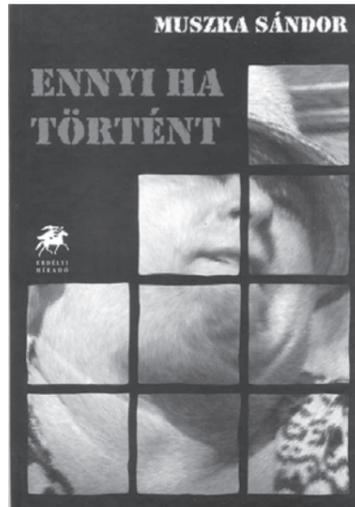
Mint minden elsőkötetben, Márkus Andráséban is megvan az alapképlet. Sokan szeretik az ő verseit a botrányokozó szándékon keresztül látni. Végyünk csak egyetlen banális példát, mi mellett mennek el ők. Aki azt látja, hogy a könyv nagy része csillagozással darabokra törött, rin-

küzd a jóért, és erőfeszítéseket tesz a megmenetességért. Költőként viselkedik! És nézzük meg, mi történik, ha sikerül jól befejezni egy ilyen verset: „Dobhártyádban a csend feszít. / Egy asszonyállat sincsen itt, / s ha mégis van, hát csendben ül. / Nem zavart senki legbelül. // De jó a sors, hogy erre vitt! / S ahogy a bűvár elmerül, / úgy elmerül az értelem, / bezár, akár egy étterem. // S egy alvó pincér benne ül.” (*Házivers*) – tessék, máris történik valami! A témaválasztást is említeni szokták vele kapcsolatban – hát akkor tessék, soroljuk, kinek milyen verstémája volt (lehetett!) ennyi idős korában. Erre a válasz: hogy hát akkor várja meg, amíg jön a téma, aztán utána rakja össze a könyvet. Erre az én válaszom: ha van legalább hat-nyolc darab, a most idézethez hasonlóan jó, rövid, frappáns, bárhol leközlendhető verse, jó-e, ha ezek nem jelennek meg most könyvben, kitéve egyúttal annak, hogy a költő érésevel fordított arányban csökken az esélyük a valahai megjelenésre? Tény, hogy okoz még gondot neki évek múlva is az életkora és az is, ha kimerül ez a témavilág (ez elég hamar bekövetkezik) – de ez legyen Márkus András baja, amivel egyedül néz szembe, és ha megoldja, nekünk jó – ha meg nem, nekünk van itt ez a nemegy-nemkettő gyöngyszem. Tehetséges pimaszsága és pimasz tehetsége elvitatathatlan, és nem hiszem, hogy egyelőre többet kéne tőle várnunk.

Márkus András: *Álmomban macskát szült a nőm*, Előretolt Helyőrség Könyvek – Erdélyi Híradó, 2005

gató ritmusú, gyakran obszcén hangvételű, de leginkább OJD Találkozás-kötetének verseit idéző művekből áll, annak igaza van. De elme egy mellett, hogy a versfoszlányok mindegyikében van egy jó vezérlő ötlet, és nagyszerű felütésük. Ezek a nyomok valós költői problémára vezetnek. Azt jelentik, hogy a fiú jól nyit, de nehezen zár. Ha nem tud folytatni egy-egy verset a nyitány színvonalán, ez észreveszi, és úgy gondolja, hogy a félbehagyott versek egy verscím alá rendezve kiemelik egymás értékeit. Ez persze tévedés, nem is erről van szó – de tessék észrevenni, hogy már tizenévesen fölismeri a jó sorokat,

Muszka Sándor: *Ennyi ha történt*, Előretolt Helyőrség Könyvek – Erdélyi Híradó, 2005

Muszka Sándor esetében már az alapképlet, az ígéreten túl azt is vizsgálhatjuk, mivel öltözteti az alapjait és mit kezd beváltani az ígéretekkel. Nem tudom, tisztában van-e azzal, mekkora szerencséje van három dolog együttállásával. Vallomásos költészetet művel, nyitott és harmadjára: kialakult költői alapállása van, amelyről annyit lehet mondani, hogy szűkszavú és kemény, valamint cinikus, morózus humort használ, emellett szociálisan érzékeny (ezt néhány kiválóan sikerült, kőkemény vendégmunkás-ballada bizonyítja) – talán Petri György alapállásához áll közel. Sok dolgot ösztönösen csinál. Nem mondanám, hogy verstanilag túlképzett volna, de nagyon jó füle van. A sorokat gyakran nyitják ütemelőti egységek, magától értetődően alkalmazza a ritka magyar ötösöket, amelyek nála sokszor szabályos rövid daktilikus fejlődnek, ha pedig ilyenből kettőt egy sorba rendez, a végeredmény biztos kézzel tartott, mégis gördülékeny felelő tízes lesz, az a versforma, melyet éppen a szintén ösztönös verselő Ady Endre használt előszeretettel. Muszka Sándor univerzális költő: már most látszik, hogy várhatunk tőle majd szerelmes verset, istenes verset, meg tudomism... gyerekverset, hazaverset, tájverset, bármit. Halvány hibájaként hadd említsem, hogy a művek végét gyakran lógva hagyja, a vélhetően legnépszerűbb csajos sziporkáiban pedig szinte általános, hogy elbizonytalanodik a zárlat előtt; úgy csinál, mint aki viccet mesél, de halkán mondja a poént. Nem baj, rá fog jönni, hogy méltatlan hozzá a vicceselés.

Hadd használjam egyszerű pályatársként minden fenntartás nélkül azt a kötőszót, amelyről csak a kritikusok írtok. Márkus András az utóbbi évek legtehetségesebb pályakezdőjének tartom, aki, ha a következő időkben többet olvas, mint ír, többet hallgat és figyel, mint beszél, tehetségét át fogja menteni a huszadik születésnapján túlra, erről a kishözgelléről pedig már belátja az előtte álló út első hosszát. Muszka viszont az elmúlt évek legjobb induló költőjeként éppen a fokozott energia-ki-bocsátással, sok-sok verssel, kíváncsisággal, ezer és egy, általa bejártnak, de sokak által már bejáratlan nyelvvel, szemlélettel, megszólalási terület feltérképezésével léphet egyről, és ebben biztos vagyok, a több mint kettőre. SZÁLINGER BALÁZS

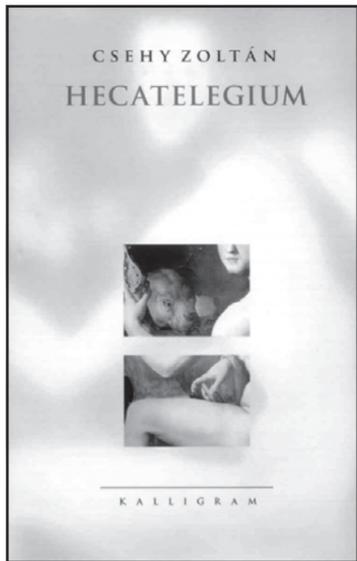

Ha nem félnék az elfogultság vádjától, minden bizonnyal úgy kezdeném írásmat, hogy Csehy Zoltán *Hecatelegium* (2006) című verseskötete valószínűleg az idei év legfontosabb, legizgalmasabb könyve – így csak annyit merek állítani, hogy minden bizonnyal az egyik legfontosabb, legizgalmasabb az idei könyvtermésből. Az irodalomszerető és -értő közönség régóta várta ezt a verseskötetet, amelynek egyes darabjai *Pacificus Maximus Hecatelegiumából* cím alatt jelentek meg többek között az Alföldben, Bárkában, Jelenkorban, Új Forrásban. A cím azóta lerövidült, illetve meg is hosszabbodott, hiszen a kötet címlapján mint *Hecatelegium* olvasható, a fejezetek előtt megismételt címváltozást viszont a következő: „HECATELEGIUM avagy Amor diadalmenete tíz könyvben, melyet a híres-nevezetes Pacificus Maximus korunk porából megéledt Propertiusa, Tibullusa, Gallusa, Martialis és Ovidiusa költött 1429 és 2005 között. *Olvasd boldogan!*” Ez a második címváltozás a régi magyar irodalomból és a felvilágosodás korából ismerős megoldást használja fel, és ebben a tekintetben a költő második verseskötetére is utal, amely *Csehy Zoltán alagyái, danái és elegy-belegy iramatai* (1998) címen jelent meg.

Hogy ki is Pacificus Maximus, arról a könyv frappáns paratextusa, azaz a hátsó borítón elhelyezett szöveg vall. Eszerint „Homérosz lelke a hagyomány szerint egy pávába szállt át, majd onnan Enniusba, az archaikus Róma legendás költőjébe. Janus Pannonius Martialis lelkéért fohászkozott sikerrel. De mit tehet egy kortárs költő, ha neki csak egy XV. századi cinikus tréfamester lelke jutott, akit ráadásul Pacificus Maximusnak hívnak? Erről szól ez a könyv.” A Prae című folyóiratban közölt Csehy-kommentár alapján ezt a következőképpen egészíthetjük ki: „Pacifico Massimo a quattrocento priapikus költészeti vonulatát képviseli. Életrajzi adatai kinyomozhatatlanok. Kötetét, mely a Hecatelegium címet viseli, többek közt Mátyás király és a török szultán kegyeibe ajánlotta, ám egyikük pártfogását vagy tetszését sem nyerte el.”

Csehy a Hecatelegiummal mintha a Kazinczy Ferenc által javasolt „életpályamodell”-t valószínűleg volna meg: eszerint először nem az eredetiségre, az eredeti művek megalkotására kell törekedni, hanem a világirodalom legjobb szö-

vegeit kell magyarra fordítani, megtalálni az ezeknek megfelelő magyar nyelvet, hajlítani, rugalmassá, acélossá tenni a nyelvet, és ha majd sikerül eljutni egy világirodalmi színvonalú magyar irodalmi nyelvhez, akkor lehet csak visszatérni az „eredeti” művek megírásához. Csehy a Hecatelegium előtt olyan bámulatos fordításköteteket tett le a magyar irodalom asztalára, amelyeket méltán nevezhetünk paradigmaváltóknak: egy új műfordítás-felfogás darabjaiként jelent meg a *Hárman az ágyban* (2000), Antonio Beccadelli: *Hermaphroditus* (2001), Sztraton: *Kölyökműza avagy a fűszerelem művészete* (2002), Marcus Valerius Martialis: *Költők, ringyók, pojácák* (2003) és Francesco Petrarca: *Orpheusz lantja, Dávid hárfája* (2004) című kötet. Ennek az új műfordítói elvnek az alapja a játékoság és a nyelvjáték, a formai hűség, valamint az élő, friss, felszabadított, provokatív magyar lírai köznyelvnek az „eredeti” nyelv pro-

Csehy Zoltán: *Hecatelegium*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006

„Akkor jó csak a vers, ha fölingerel...”

vokatív hangsúlyával folytatott játéka. Csehy műfordításaiban az erotikus, obszcén világirodalom remekeivel folytat párbeszédet, de nem állítja magát azzal, hogy az „eredeti” visszaadható, mint filológus elődei, hanem élvezetteljes játékra, sokhangú, rétegezett, összetett nyelv kialakítására törekszik.

Nos, a Hecatelegium összetett költői nyelve értelmezhető lehetne akár Csehy Zoltán műfordításai felől is, erre éppen az alcímbe emelt *Pacificus Maximus* személye ad lehetőséget, illetve a kötet egyik nyelvi vonulata, amely mitológiai isteneivel, antik és reneszánsz mestereivel egyrészt elemeli a kötet nyelvét a kortárs magyar irodalomtól (kivételesen mondjuk Kovács András Ferenc adódik), másrészt szokatlanul tág világba emeli azt: megdöbben az a széles látókör, a párbeszédbe vont korok, kultúrák, szövegek, amelyekkel szembeüthet az olvasó. De értelmezhető a könyv a magyar irodalom hagyományára felől is, erre Janus Pannonius költészete, erotikus versei, illetve a kötet kompozíciója utal (a Hecatelegium száz versből áll, s ez nemcsak a humanista hagyományra, de Balassi Bálint feltételezett kötetkompozíciójára, annak számmisztikájára is utalhat).

A kortárs számára emellett különösen az a frivol, libertinus, merész, erotikus, sőt obszcén nyelvi teljesítmény gyakorolhatja a legnagyobb hatást, amely a kötet szinte minden darabjában megjelenik. A *Miért vágyik busa rúdra a punci, s a punci kéjrúd?* című vers például egyrészt merész kérdésfelvetésnek tűnik a konzervatív olvasói beállítottság számára, másrészt – mint az az olvasás során kiderül – tulajdonképpen az ókori görög szerelemfelfogás klasszikus példázatának történetét lírizálja. A *Danaidák* című szöveg női nemiszervek tucatjait állítja elének, az *Aigyptus fia* férfi nemiszerveket sorakoztat fel (pontosabban ötvenet az egyikből, ötvenet a másikkól, azaz összesen százat...).

De újra – mint arra a *Danaidák* alcíme utal is – „csak” mitológiai leckéről van szó. Azt hihetnénk tehát, hogy a Hecatelegium ártatlan játék a szöveggel, a nyelvvel, játék az ógörög és latin kultúrával, a szabados-erotikus antik irodalom-

mal, felelőtlen és felhőtlen újírása az antik és reneszánsz lírának, az önmagáért való szépség steril, időtlen monumentumát jeleníti meg, s egyfajta játékos, ámde elvont, muzeális szépségesszéményt közvetít. Hogy nem így van, hogy ez a líra mennyire provokatív, felforgató erejű, arra három példám lenne.

Az egyik a nyelv, a Hecatelegium kiküzdött, félelmetesen gazdag, összetett nyelve, amelyben antik és reneszánsz, késő- és posztmodern lírafelfogások keverednek, „eredeti” és „fordításirodalmi” rétegekben jelenik meg a polifonikus, sokszínű, toleráns nyelv, amely szembeszegül mindenféle kizárólagossággal. A posztmodern irodalomfelfogás játékelve kultúrákon átívelő dimenziót nyer, szabadsága eltöröl mindenféle kizárólagosságra törekvést, minden redukciót.

A másik az erotika. Foucault óta tudjuk, hogy aki a szexualitásról beszél, az a hatalom ellen emel szót, az felforgatja a hierarchiát, a rögzült társadalmi struktúrákat. A szexualitás mint líra Csehynél obszcén és megkerülhetetlen: nemcsak a test a célpont, hanem a nemiség eltérő felfogásai. Homo- és heteroszexuális szex és szerelem, hűség és megcsalás a Hecatelegium „lírai közbeszéd”-ében, mint a magyar irodalom talán egyetlen verseskötetében sem. Felkavaró és egyúttal kikényszeríti az állásfoglalást.

A harmadik példát – ez Csehy verseinek néha nem is annyira rejtett politikáját, stratégiáját jelenti – azok az utalások képviselik, amelyek által a Hecatelegium versei a kortárs irodalom visszasságait pécézik ki: a dilettáns költőt, az öntelt kritikust, a félművelt szerkesztőt, a primitív egyetemi tanárt, a grafomán lírikust.

Csehy Zoltán Hecatelegiuma páratlanul izgalmas alkotás, de csak az olvasás arisztokratáinak ajánlott.

NÉMETH ZOLTÁN

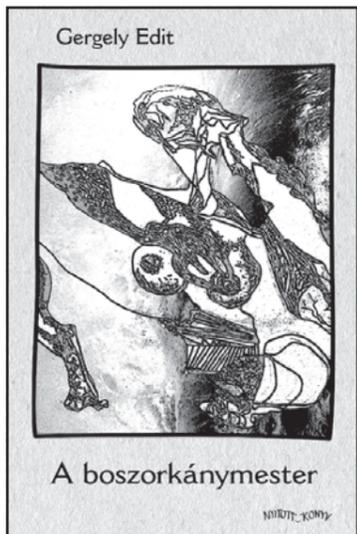
A varázslat mint hazugság, a boszorkány mint művész

A '90-es évek második felében költőként induló, ám az utóbbi időben inkább prózaíróként megjelenő Gergely Edit már az első kötetében (*Üzenet lélekdoktor szeretőhöz*, 1999) feltűnő érzékenységet mutatott a zárt konceptualitásra, kihasználta az egységes kompozícióban rejlő jelentéstelítő erőt. Gergely láthatóan olyan verseskötetben gondolkodik, ami tart valahonnan valahová, olyan kötetstruktúrában, amelyben minden építőelem (minden vers) pontos, világos funkcióval bír, új jelentéssel támogatja a mozaikszerűen felépülő, de egészében koherens szövegvilágot. A hét év szünet után, a 77. Ünnepi Könyvhét alkalmából megjelent második Gergely-kötet ugyanaz a törekvés szerzei kompakt művé, sőt a könyv koncepciója annyira erős, hogy az már műfaji keveredést eredményez – *A boszorkánymester* című alkotást maga a szerző versregénynek nevezi. Egy beteljesülni nem tudó szerelem történetét követheti nyomon az olvasó a kötetben, hatvan versben előadva, amelyek karakterét a (férfi)-szerető démonizálása, a testiség mitizálása határozza meg.

Komoly kockázatot vállalt Gergely Edit, amikor egy mai korban játszó, komor hangulatú történethez az eretnek és pogány hagyományokból ötvöződő boszorkány mitológiát választotta háttérként, értelmezési keretként. A szórakoztatóparadömpingszerűen termelt boszorkányvilágai (a Harry Potter széria, Thomas Brezina boszorkánylányos regényei, a megszámlálhatatlan tiniboszorkányos szappanopera) végletelesen elkoptatták a témát, alig mozdítható, művésziileg értéktelen sémákat építettek ki, a folytonos jelenlétük pedig egyszerűsítő olvasói elvárásokat eredményezett. Nagyon nehéz ma már boszorkány tárgykörben újat mondani, és még nehezebb azt az újat hatásosan, élményszerűen, mivel a populáris boszorkányszövegek mellett az elmélyült választékos, a finomabb jellemrajzok szükségesszerűen lassúnak, unalmasnak hatnak. *A boszorkánymester* ugyan nem csúszik bele a lektűrök

sematizmusába, és a hiteles helyzetleírásoknak meg a plasztikus képeknek köszönhetően (pl. „Most itt. Itt ülök, Mester. A szalmán mezelen sseggel. / Nézem, számolom a százlábúakat” – *Bajban*) véletlenül sem unalmas, a könnyed mesékből ismerős keret mégis zavaró. Nekem legalábbis olvasás közben végig megmaradt az az érzésem, hogy a boszorkányos kulissza nem eléggé eredeti, nem kellően indokolt. A szerelmi történet már önmagában nagyon erős, nem kívánja a boszorkányokat – tisztább is lenne nélkülik.

A jó arányérzékkel összeállított cselekmény egy fiatal nő, a végzős boszorkánynövendék, Soari Júlia életének rövid szakaszát meséli el, a (boszorkányoskodásban) mesterével való szakítástól, a *veresember* rel kialakuló (majd felbomló) szerelmi kapcsolaton át a mesterhez visszatérésig. A történetnek szinte minden eleme meta-

Gergely Edit: *A boszorkánymester*, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2006

forikus többletjelentést hordoz és erősen szuggesztív, a szöveg engedi, helyenként követeli is a jelenetek többféle értelmezését, miközben (visszanézve a szüzsére) a cselekményszerkezet mégis egységes, Soari Júlia kettős beavatását tárja az olvasó elé. A főhős az őt a boszorkányságra (a titkokat ismerő, értékes életre) tanító, de közben naponta mégis megalázó, folyamatosan stresszben tartó boszorkánymestertől menekül. A szabadságba, úgy hiszi. Am szabadság helyett csak a *veresember* karjaiba jut, új szerető mellé, aki nem is tanítja, de naponta megalázza ugyanúgy, folyamatosan stresszben tartja, és végül a máglyahalál közelébe juttatja a lányt. Soari Júlia karaktere finoman árnyalt, az egyes jelenetekben önérzetes, tudatos (rafinált búvárossággal élő) nőként jelenik meg, saját helyzetét, kiszolgáltatottságát azonban nem látja át, valójában sodródik, férfiak akarata szerint él, sorsa az, hogy szeressen, de ne szeressék igazán, miközben ragaszkodjanak hozzá szeretői mégis, és tíz körömmel (mindkét férfi karakterében az öntörvényű művész, a bölcsen okító, de mással törődni, áldozatot hozni képtelen ember alakja jelenik meg).

A mű egészében az önmagáért való, a jutalmat nem kapó (és harmóniát nem találó) hűség allegóriája, üzenete illúziók nélküli. Gergely Edit azt sugallja, hogy kizárólag a testiség (egész konkrétan: a szex) őszinte az életben, minden más hazugság, csalás. Gergely világlátásában a nő beavatása az életbe valójában megtörés – a lelki ellenállás, a függetlenség akarásának kiirtása.

A szöveg műfaja és nyelvi megformáltsága problematikus. *A boszorkánymester* nem egy következetesen megverselt, epikus versregény (elbeszélő költeményként ismerjük az ilyet). Jelentős számú, a történetet ugyan támogató, abba szervesen beépülő, de mégiscsak lírai költemény került a műbe, ezeknek a hangja is, formája is durván elüt az elbeszélő részeketől. Néhány esetben egyazon versen belül is keveredik a kettő. Az epikai és lírai kódoknak ez az összemosódása

nehezíti az olvasást, a gyakori váltások miatt befogadása erős koncentrációt igényel. A mű mikroszintű (poétika) formája szintén nem problémamentes, a jól eltalált, vastag hang metrikai instabilitással, megverselésbeli bizonytalansággal társul. Gergely már első kötetében is rendre megszegi a verstani szabályokat, sokszor válassza a szembeötlő, a nyilvánvalóan jó megoldás helyett a rontott ritmust, a diszsonans verziót. *Az Üzenet lélekdoktor szeretőhöz* egyik kritikusa szerint ennek célja „a nyelvi dekonstrukció által végigvitt nemi szubverzió” (Németh Zoltán. *Női szövegek és szövegnők*. Új Forrás 2004/6.), vagyis valamiféle lázadás, polgárpukkasztás, csak azért is „odamondás” okán került a rossz ritmus a szövegbe. Számomra úgy tűnik, *A boszorkánymester*ben a szerző tartalmi kiemelésre használja ezeket a látványos kitöréseket, a fals metrika ugyanis kiabálással teszi a szöveget, vonzza a figyelmet, alkalmas arra, hogy hangsúlyokat jelöljön. Egyszer-egyszer jó eszköz is lehet ez, de a szóban forgó könyvben nem mindenhol érzem a nyelvi lázadás funkcióját; öncélúnak tűnik itt-ott.

A mű jó néhány verse (jellemzően a lírai darabok közül) önállóan is életképes, lezárt alkotás. Ezek hatóereje, a bennük megjelenő szemlélet és világtudás mélysége, valamint a forma lekerékített messze túlmutat egy versregény valahányadik fejezetétől elvárható (korlátozott) mértéken/szinten – művészi értékük kimagasló (pl. a *Bajban*, a *Hajnali gyengéd*, a *Jelen* éj).

A boszorkánymester nem adja magát könnyen. Trükkösen szerkesztett szövegösszefüggés-hálózatának részletei, finomságai csak második, harmadik olvasáskor véteik észre magukat, gazdag szimbólumkészletének felfejtése ráfordított időt, energiát igényel. A mű ismerkedés, barátkozás után bontakozik ki teljes szépségében. Udvartolni kell neki. Olyan, mint egy nő.

SZABÓ TIBOR

A nyolcvanas évek legelején hallottam először Domokos Pál Pétert előadni a moldvai csángó magyarokról Budapesten, valamelyik egyetemi klubban. Akkoriban a határon túliak általában voltak „tűró listán” („három T”), a csángók inkább a tiltott kategóriába tartoztak. Domokos Pál Péter előadásai úgy szerveződtek, mintha valamely titkos szekta liturgiájára gyűltünk volna össze; suttogó propaganda adta hírül, hol fog beszélni a „csángók vándorapostola” (Beke György). Amikor utoljára hallottam, alakja mit sem változott, de karon fogva vezették, szinte már vak volt, és nem hallott jól. Talán szóról szóra ugyanazt és ugyanúgy mondta, mint ahogy először is hallottam: jellegzetes kántáló hanghordozással, szélegyenesen ülve a széken, emelt fejtartással, két kezét maga elé állított botján összefogva. Elmesélte, hogyan rendelte őt a sors fiatalemberként Moldvába. (Kezébe került Bartók *A magyar népdal* című könyve, melyben azt olvasta, hogy a népdalgyűjtő Bartók és Kodály az egész Kárpát-medencét föltérképezte, egyedül a moldvai terület maradt el. A csíksomlyói tanítóképző frissen elbocsátott tanára úgy határozott, hogy akkor ő azt fölgyűjti.) S aztán elsorolta történelmüket, beszélt Zöld Péterről, Bandinusról, Petrás Incze Jánosról, Kájoni Jánosról, Lakatos Demeterről, Kunorszag elveszett településeiről, a Dnyeszter-parti Csöböröcsökről, osztályozta a csángó falvakat, idézett beszédjükből, mesélt a csíksomlyói búcsúról, a csángók Rómájáról.

E néhány apró személyes emlék azért toltat írásom elejére, hogy érzékeltessem: a csángó magyarokról való csekélyke ismerethez való hozzájárulás egyáltalán nem volt magától értetődő a kádári Magyarországon. Ezért most, hogy a szellemi határzárak föllazultán megindult valamelyes érdeklődés, s némelyek megrovóan „csángó divatot” emlegetnek – én nem neheztelek. Sajnálom inkább, hogy ez a „divat” nem átütőbb. Az „anyás” megtanulta, hogy kis ország vagyunk, kis nép, kis nyelv. Aztán, mondjuk, elindul Budapestről, 600-800 kilométert autózik keletre, átmege a Kárpátokon is, és megrendül, hogy a nyelvi határ sokkal messzebb van, mint hitte. Ez a földcsuszamlásszerű élmény átrendezi világlátását, gondolkodását: vonzósnak és titkosnak látja Moldvát, de az élményben még sokáig ott kavargognak a szinte törvényszerű tudatlanság, tájékozatlanság vadhajtatásai (isten csudájának nézi a csángót, ide-oda teszi a történelmi Magyarország határait).

Tehát nem udvariasság íratja velem most, amikor a *Bibliotheca Moldaviensis*, a moldvai csángó magyarok történeti forráskiadványainak első hat kötete megjelent, hogy ezek igen-igen alapvető hiányokat pótló kötetek. Szerencsésebb országokban önálló költségvetéssel tudományos intézetek végzik az effajta munkát, nálunk (nálatok) megfeszített áldozattal a nemzetszámok. A könyvsorozatért legelőbb Ferenczes István költőt, kiadóvezetőt, a *Székegyföld* főszerkesztőjét, a *Moldvai Magyarság* alapítóját illeti köszönet. Meg sokakat még, akik ennek a sülyyedni látszó magyar Atlantisznak nem csak múltjával ismertetnek meg, de jövőt is álmodnak neki.

A zsebkönyv méretű könyvek románul és magyarul, szakszerű, közérthető előszóval, jegyzetekkel ellátva közlik a forrásokat. Kétnyelvűek, hogy azok a moldvai katolikusok is, akik csak román iskolákba jártak, végre olvasni tudják múltjuk hiteles dokumentumait.

Az eddig megjelent hat kötet azonban nem csak az érintettek számára releváns. Különös kultúrtörténeti múltutazás rajzolódik ki a könyvekből. Kétségtelen, hogy a magyar anyanyelvű moldvai katolikusok megmaradnak-e magyar anyanyelvűnek. Csak hogy létük, sorsuk, identitásuk századok óta kétségtelen. Mintha folyvást kacérkodna a közösség az elhalással, hogy aztán mégis új életre keljen. Az olvasónak az az érzése, nagyon ingatag talajú régióban jár – ez a magyar Atlantisz hol emelkedik, hol sülyyed, hol eltűnni, elmerülni látszik, máskor meg mintha szilárdulna, emelkedne.

A *Bibliotheca Moldaviensis* sorozat első forráskiadványaként 17. századi *Bandinus* címmel 2004-ben jelent meg a legendás *Codex Bandinus*, Bartha György bevezetőjével, latinból Domokos Pál Péter fordította. (Magyarul először 1987-ben Domokos *A moldvai magyarság* című könyvében adta közre.) A Keleti-Kárpátokon túl először a 12–13. században hoztak létre a magyar uralkodók határ-településeket, a tatár betörések elleni védelemként. Majd további telepítéssel, elvándorlással szakaszosan, illetve beszivárgással fokozatosan növekedett a magyar jelenlét Moldvában. Moldova kívül esett a történelmi Magyarország határain, a magyar uralkodók nem akartak

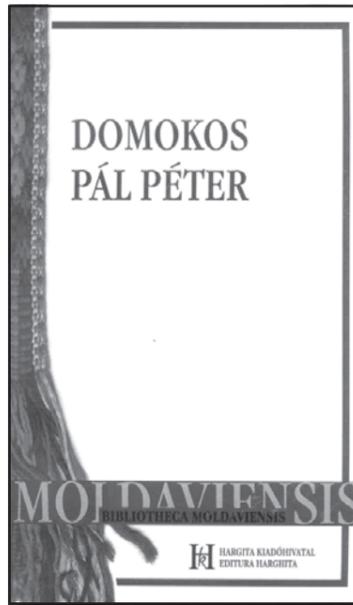
Élő Atlantisz

Források a moldvai csángók történetéhez

tartósan berendezkedni, nem építettek ki intézményrendszert. A Vatikán 1622-ben hozta létre a *de Propaganda Fide* azzal a céllal, hogy azokat a területeket, ahol a katolicizmus nem államvallás, missziós területeknek nyilvánítsa és megpróbálja híveiről gondoskodni. Moldvába – nehezen elfogadható okból – nem a szomszédos Erdélyből vagy Magyarországról toboroztak misszionáriusokat, hanem – főleg olasz és lengyel papokat küldött a Szentszék, akik rendszerint nem értették a nép nyelvét, paphoz méltatlan életet éltek. A Vatikán időnként jelentéseket kért a missziókról, ezeknek a korai beszámolóknak a legjelentősebb darabja az ún. *Codex Bandinus*. Szerzője kivételes emberi nagyság, Bandinus Márk ferences szerzetes, bosnyák főpap 1644-ben érkezett Jászvásárra, s 1646–47-ben Beke Pál jezsuita szerzetes kíséretében 41 olyan települést keresett föl, ahol főleg magyarok laktak. Beszámolója felbecsülhetetlen értékű forrás a 17. századi moldvai magyarságról. Krónikája – sirmalmas ének, mindenünnen lehangoló, elkésztítő tapasztalatokról számol be. A templomok romokban, a szakrális tárgyak szétdúlva, elhurcolva, a maradék közösségek teljes lelki elhagyottságban, és nagy szegénységben. Részeges, tolvaj, tudatlan, a hívek nyelvét nem ismerő papok garázdálkodnak – „Bárhonnan jöjjen nyelvéket ismerő pap, sem a házba, sem a templomba nem engedik be.” „Unom és szégyellem megírni”, írja Bandinus, miként viselkednek a misszionáriusok.

Látogatását a Prut közeli Hus városban kezdi, lasban (ma: Iasi) fejezi be, a függelékben tudósít a krími tatársághoz tartozó Dnyeszter-parti Csö-

szer is megszökik a gyulafehérvári börtönből –, a menekültek papja lesz, a jászvásári missziófőnök pedig 1767-ben elküldi a tatárországi Csöböröcsöbe, ahol a hírek szerint jelentős számban élnek magyar katolikusok, de már 17 esztendeje nem járt ott pap. Zöld páter rettenetes lelki elhagyottságban találja a keleti magyarokat. Miként Moldvában sok helyütt, pap híján a kántor (vagy vén deák) vezeti az imát, ő temet és keresztel – de legalább anyanyelven! Egy társával az ott töltött két hétben újrakeresztel 2512 embert, meggyóntat, megáldoztat 7139-et. A számok túlzóak lehetnek, de bizonyos, hogy jelentős

Domokos Pál Péter: *Moldvai útjaim*, Hargita Kiadó Hivatal, Csíkszereda, 2005

számú magyar közösség élt ott ekkor. Zöld Péter később visszatér Erdélybe, moldvai tapasztalatairól két írásban is beszámol Batthyány Ignác erdélyi püspöknek. Azt tanácsolja, magyarul és románul jól beszélő ferenceseket küldjenek, mert a misszionáriusok „sem az oláh, sem a magyar nyelvet nem tudják beszélni, és azt a kilenc magyar plébániát teljességgel nyomorultán és lanyhán szolgálják; nyomorultán, mondom, a nyelvnek nem tudása miatt, és lanyhán, mert inkább áhítóznak a pénz összesepre, mint a lelkek megnyerése után (...) a misszionárius atyák a más nemzetek iránt oly túlbuzgó megvetéstől lánognak, hogy semmiképpen sem képesek maguk között – főként a magyart – megtérni.” A sorozat *Pater Zöld* (2002) címmel Szűcs János bővebb bevezetőjével ellátott kötete ennek a Zöld Péternek az 1781-es jelentését adja közre (Domokos Pál Péter 1931-es fordítása latinból).

A 19. században megélnék az érdeklődés, megszaporodnak a már magyarul írott tudósítások. Gegő Elek beszámolója 1838-ban jelenik meg, Jerney János keleti utazásai 1851-ben, s színre lép az egyik legelső magasan iskolázott csángó értelmiségi, Petrás Incze János (1813–1886), a forrófalvi kántor fia, a magát „hit-küldér”-nek nevező, Egerben tanult minorita szerzetes, aki missziós papként tér vissza szülőföldjére. (Klézsei plébánosként lesz majd rablógylókosság áldozata.)

Döbrentei Gábor Borszákon járva ismerkedik meg Petrással, és mint a Tudós Társaság titkára, levélben 38 kérdést intéz hozzá a moldvai magyarokról. Döbrenteinél adott válasza a sorozatban *Petrás* (2004) címmel jelent meg, Domokos Pál Péter előszavával. (Petrás válaszait, néprajzi gyűjtését, levelezését Domokos Pál Péter *Édes hazámnak akartam szolgálni* [1979] könyvében tette közzé először.) Döbrentei a moldvaiak száma, települései, szokásai, viselkedése, életmódja, „identitása” felől kérdez; megkérdi, vajon esetleges hazatelepítésük felől miként vélekednek. A 19. század derekán Petrás számítása szerint a „Moldova” Fejedelemsége határában körülbelül Ötvenhét ezer Romai Katol. hitvallású lélek... Ezek közül 30-40-50 ezren más hol jobban hol rosszabban Magyarul

beszélnek, a többiek pedig magokat Magyaroknak hivatni erősen szeretik”. Kijelenti: a moldvai katolikusok nem akarják elhagyni szülőföldjüket, de magyar papot, kántort, tanítót kérnek (összesen két magyar iskoláról számol be). Petrás már nem az olasz, lengyel misszióval találja szembe magát, hanem az erős román nacionalizmus térhódításával. S átani, hogy a csángó magyar fiatalembereket már akkor is úgy képezték Bukarestben román katolikus pappá, hogy hazatérve neofita buzgalommal saját anyanyelvük üldözői legyenek: megtagadják és megtiltják „az ördög nyelvének” használatát.

A román történettudomány különbözőképpen viszonyult a „csángó kérdéshez”. Nicolae Iorga elismerte, hogy a moldvai katolikusok magyarok, őseik a 12–13. században határőrként telepedtek le. Egy másik megbecsülést érdemlő történész neve viszont alig-alig ismert: Gh. I. Năstase, a jászvásári egyetem tanára. Năstase a moldvai magyarságot illetően Bandinus püspök 1646-os kódexét tekintette a legrégebb hiteles forrásnak, ezért 1934–35-ben végigjárta a püspök útját, s több fontos következtetésre jutott. Bizonyos településeket, amelyekről Bandinus beszámolt, Năstase már nem talált, míg más, új alapításúakat (későbbi székely telepéseket) igen. Năstase szerint Moldvában a 17. században hirtelen szorult vissza a magyar nyelvűség, míg előtte jóval erőteljesebb volt a jelenlét, mint Bandinus vélte. A 17. század közepére a leépülés már igen előrehaladottá vált, mind számbeli, mind etnikai, mind vallási szempontból, sőt Bandinus idejére az elnemzetlenedés, elnéptelenedés némely vidékeken (a városokban, Moldova észak-nyugati csücskében) már be is fejeződött. Ennek okát elsőként a moldvai fejedelemség megalakulásában, aztán az erőteljes románosításban, a katolikusok hiányos szerveztségében, s végül a beolvadásban látja. A román történész tanulmánya *Năstase* (2003) címmel jelent meg, Bartha György fordításában és utószavával.

Néhány évvel korábban, összesen fél esztendőt töltve az utakon, 1929-ben és ’32-ben járta be Moldvát – második útján kóboros székérrel, magát fazekasnak kiadván – a csíksomlyói születésű Domokos Pál Péter (1901–1992). Ennek a két útnak a tapasztalatait foglalja össze a *Moldvai útjaim* (2005). Ötvenkét települést keresett föl. Eredetileg népdalokat, népzénetet akart csak gyűjteni, kitölteni azt a hiást, amit Bartók meg Kodály neki hagyott örökül. Aztán mindenés lett, demográfus, szociográfus, etnográfus, történész, levéltáros, lélek- és leletmentő – apostol, hit-küldér; ő végezte az első fonográfus dallamgyűjtést, egy éjszaka alatt tanult meg fényképezni, hogy megörökítse a pusztuló idót. Még az élő hagyománnyal találkozott, a régi paraszti kultúrával – az egészszel, a közvetlenül az emberségből nyíló szépséggel. Kántorokkal, akik Kájoni *Cantionale Catholicum*ának énekeire tanították a népet. Meg keserűséggel. Kimásolja az 1930-as népszámlálás adatait, összeírja a családokat. „A plébános magyarul nem tud pap, a plébánia egészen magyar” – jegyzi meg rendre.

Csángó kérdésben minden út Domokos Pál Péterhez vezet, és tőle is vezetnek utak – tudós tanítványok sora előtt taposta az ösvényt. Könyvéhez, meg a következőhöz, *Gazda László Codex-éhez* (2005) Halász Péter, az egyik leghívebb tanítvány, csángó-mindenes írta az előszót. *Gazda László* könyvét Halász „helyismereti lexikon”-nak nevezi, amelyben összegződnék a múlt és a jelen ismeretei. Írásbeli források, tárgyi és szellemi emlékek, szóbeli kikérdések – *Gazda László* 35 települést világotott át. A múlt rendszerben titokban, fortélyllyal kutatótt Csángóföldön, a *Zónában*, ahol bizonyos emberek elkövezték azt a megbocsáthatatlan bűnt, hogy magyar anyanyelvű gyermekeket szültek a világra. A székelyudvarhelyi tudós tanár könyvében egymásba érnek az idők: Bandinustól máig követhetjük, hogyan mozgott, lazult, szilárdult vagy sülyyedt meg a magyar Atlantisz egy-egy darabja egy-egy moldvai település alatt. Miközben a sóhaj negyven évvel változatlan: magyar papot, tanítót, iskolát adjon végre Isten vagy Ember.

Döbrentei Gábor Titoknok Úr azért is akarta közölni mihamarabb Petrás Incze János beszámolóját, mert azt remélte, „hátha nemes Magyarország nemzeti feltüzélese reakciója is vetende ügyet, hogy főként a magyar clerus gazdag elsőbbséji talán csak kiemelendik lelki elhagyatásukból”. Döbrentei még „hazatelepítésükben” is bizakodott. De azért arra is emlékezett, hogy például az elűzött huszítákért magyarhon gazdag elsőbbséji nemigen fájlalták szívüket: „az úzők pedig, mintha még 20 millió magyar maradt volna hon, úgy nem gondolának a nemzet eldarabolásával.”

PÉCSI GYÖRGYI

Kukorelly Endre: Élnek még ezek?

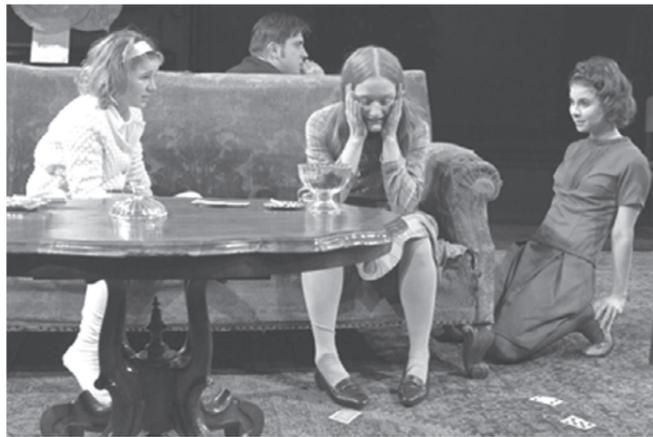
A Katona József Színház élen jár a mai magyar drámák (és irodalmi adaptációk) színrevitelében. A korábbi Spiró György (*Koccanás*), Egressy Zoltán (*Portugál*), Tar Sándor (*Türelési gyakorlatok*), Esterházy Péter (*A Kékszállú herceg csodálatos élete*) és Bodó Viktor-Vinnai András (*Attack, Motel, Ledarlnakeltüntem*) produkciókat az idén Forgách András *A kulcs*, Papp András és Térey János *Kazamaták*, illetve Kukorelly Endre *Élnek még ezek?* c. művének bemutatója követte. Nem dicsérhető eléggé a Katona vezetése azért, hogy három kortárs honi darabot is fel mer vállalni akkor, amikor az önmagukat modernebb és haladóbb szellemiségűnek gondoló társulatoknál sem szokás egy évadban egyenlő több magyar drámát bemutatni – félve a bukástól, a bevételkieséstől, a közönség értetlenkedésétől, elpártolásától és még ki tudja, milyen rémképektől. Pedig, hogy egy nagy közhellyel folytassam, a színházak lassan, de biztosan elhasználandó tradicionális formanyelveit, bevett játékmódjait elsősorban éppen az ilyen alkotások frissíthetik fel. Más kérdés, hogy aztán a kiválasztott új drámák valóban alkalmasak-e erre a feladatra.

Az *Élnek még ezek?* felemás eredményeket mutat e téren. Kukorelly darabja 1956 után nem sokkal (a szövegből nem derül ki, pontosan melyik évben),

láthatatlan szellem, járkál a többiek között. Narratorként kommentálja a történéseket, megelőlegez egy, a múltban valószínűleg ezerszer hallott mondatot, máskor megmagyarázza avagy szubjektív véleményével egészíti ki az elhangzottakat – ezzel ironikus szint csempészve az előadásba. Tulajdonképpen az ő visszaemlékezéséből áll össze a darab, így a megélelt szenteste nem egy jelen, hanem egy múlt idejű eseményt reprezentál. A szereplőket tehát az ő fantáziája, illetve emlékezete mozgatja. Az elbeszélő azonban néha maga is szereplővé válik: a felnőtt Zoltán ilyenkor egy csapásra a serdülő Zolikává válik, aki éppen első szerelmét „szenvedi el” Zsuzsival, a kommunista-zsidó Hidas-család lánygyermekével. Mészáros Béla szerepe azonban még ennél is sokrétűbb, hiszen neki kell a szöveg szerzőjét (értsd: az *Élnek még ezek?* c. darab lejegyzőjét) is alakítania, aki a szemünk láttára, fülünk hallatára írja azokat a sorokat, amelyek éppen elhangzanak a színészek szájából. (Még izgalmasabb lehetett volna Zoltán szerepe, ha felnőttkori énjéről is megtudunk ezt-azt; e helyett csak azt látjuk, hogy valaki visszaemlékezik és ugyanakkor ír egy történetet, de nem tudunk meg ennek az embernek a jelenéről semmit.)

A gyerekek és a felnőttek között nagy különbség mutatkozik, amelyet akár egyfajta generációs problémának is nevezhetünk. A tízenévesek semmit sem értenek már szülei gondolataiból, más világban nőttek fel – az őskők gyakran amolyan panoptikumból előrágatott figuráknak tűnnek a számukra. A manapság oly divatos (és kissé már unalmassá váló) színházi önflektió Kukorelly darabjában is jelen van. A színészek több alkalommal is jelzik, hogy tudatában vannak: ők most csupán szerepet játszanak, nem azonosulnak figuráikkal. Az utolsó jelenetben például, ahol a polgári házaspár, Nyuszi és Károly magánéleti problémákat taglaló párbeszéde zajlik, a két színész, Pelsőczy Réka és Bán János – ahelyett,

Katona József Színház: *Élnek még ezek?*

egy szentestén, egy polgári család otthonában játszódnak, s a kommunizmus, a zsidóság, a magyarságtudat és a polgári értékrend korabeli alapproblémáit érinti. A szerzőt elsősorban az érdekelte, „hogyan tűnt el, lépett le végképp a színről a létezett szocializmusban [...] ama híres-hírhedt polgárosodott dzsentrí keresztény-úri-középosztály”. De közben felteszi azt a szintűgy izgalmas kérdést is: az ember képes-e függetleníteni magát az őt körülvevő körülményektől, avagy csupán különféle (társadalmi, nemi stb.) sémák, hatalmi játszmák rabja, s ezek függvényeként gyakorlatilag folyton (előre megírt) szerepeket játszik. Nyilván nem várható el egy színdarabtól, hogy a világ nagy összefüggéseire nyissa fel a szemünk – erre ott vannak a társadalomtudományok. Kukorelly inkább csak felvázol egynéhány problémát, de nem akar világmegváltó bölcseségeket kimondatni a szereplőivel, nagyon helyesen, hiszen hősei nem gondolkoznak kimondottan árnyaltan, közhelyek puffogatásánál sokkal többre nem telik tőlük. Hogy ne legyen egy az egyben referenciálisan értelmezhető a darab, arról főleg a narratíva és a hangsúlyozottan irodalmi nyelvhasználat gondoskodik. Kukorelly úgy nyújt láttelelet a valóság egy szeletéről, hogy közben azt is jelzi: az amit valóságnak nevezünk, mindig egy nyelvi konstrukció eredménye.

Az előadás kezdetén egyedül Zoltán (Mészáros Béla) van a színpadon. A zongora tetején ül, magában beszél, elsőre nehéz is felfogni, miről. Aztán megjelenik a többi színész is, de Zoltán nem vegyül el közöttük. Leül, figyelni őket, eszeget valamit, összefogdossa az étkezéshez kirakott kést – és, mint egy

Elszalasztott lehetőségek

vonást „parodizáló-kommentáló” második rész alatt látható. Miközben a színészek angvyszárnnyal a hátukon mondják szándékoltan művi, megkonstruált, rímes monológjaikat, amelyek a darab történéseit szürealisan, asszociatív szinten a „Mennyből az angyal” egyes soraihoz csatolják, a háttérben a két család tagjairól készült felvételek peregnék le. (Ez a stilizált, a nyelvi játékoságot előtérbe helyező rész jócskán kilép a darab – az önflektív kiszólásoktól eltekintve – alapvetően realista miliójából, a látott történések egy új olvasatát is adva.) Fodor Géza dramaturg és Máté Gábor máskülönben hagyja, hagyná élni a szöveget. Nem is lenne baj ezzel egy ősbemutatón, azonban Kukorelly darabja nem képes önmagában, erős rendezői vízió nélkül nagyot szólni. Ödíváltán tállva egy jobbsorsra érdemeszövegmarad csupán, amely nem igazán találja a helyét a színpadon. Az *Élnek még ezek?* egyelőre inkább az olvasás során mutatja meg az értékeit.

Albert Camus: Caligula

A Radnóti Színház *Caligulája* a rendező (Mundruczó Kornél) és a címszereplő (Rába Roland) személye, valamint a rendhagyó helyszín (az egykori Szikra-Metro Mozi) miatt is különösen izgalmasnak ígérkezett. Mundruczó a Budavári Sziklakórházban „elkövetett”, fantáziadús ötletekben tobzódó, atmoszférikus *Nibelunglakóparkkal* került be a színházi köztudatba, amely a 2004/2005-ös szezon egyik legjobb előadása volt Magyarországon. Rába Roland korábbi alakításában (például éppen a Térey-mű Hageneként) már bebizonyította, hogy a gonosz, sátni alakok megformálásához kiváló adottságai vannak, így a rémisztő Caligula-figura színész és szerep emlékezetes egymásra találására teremtett esélyt. Az „egyszer használatos” helyszínek adta új impulzusok pedig általában jobb teljesítményre, a megszokott sablonok levedlésére sarkallják a színészeket. Volt tehát miben reménykedni az előadás kezdete előtt.

A mozi terem két részből álló játéktere számos lehetőség, verzió megvalósításával kecsegtetett. A közönséggel egy magasságban elhelyezkedő, kihangsúlyoztatva tekintve talán túlzottan nagy előtér Caligula félrevonulásainak kedvelt helyszíne. Itt figyelni a Holdat, amelyet szeretne lehozni a Földre, hogy elmondhassa magáról: megtett valami olyat is, ami a lehetetlen kategóriájába tartozik. Fent a magasban ezüstszínű üveggömbök forognak (illetve őt forog közülük, egy nem – ez utóbbi utalhat a Napra, de a köpönyegforgató társai közt egyedül őszinte, kérélnhetetlen, egyre jobban elmagányosodó Caligulára is talán), ezek jelenítik meg az égitesteket. A közönséghez közelebbi részt egy nagy, elhúzó üvegfallal választja el a hátsó, megemelt, csupán néhány székkal berendezett színpadtól, a császári udvar helyszínétől. A leghátul időnként szétnyitott, majd behúzott függöny és a megemelt tér nem feltétlenül a látottak elvonatkoztatott értelmezésére sugall, hanem sokkal konkrétabb dolgokat jelez: az udvartartás őszintétlenségét, színpadias viselkedését, szerepjátékát. Az üvegfelület körülölelő falon lévő hat-szögletű alakzatok az előtérben magasba feszített bolygók kisebb másai. Erdély Mátyás világlátása emellé még olykor ezernyi csillagot mozgat a Földön és az Égben, az épület falain és mennyezetén.

A legapróbb részletekre is kiterjedő artiztikusság gyakorlatilag az egész előadást jellemzi. Ebben a tárgyhasználat, a díszlet és a világlátás mellett nagy szerepet kap a zene, az ének és a mozgás is. Mindjárt az előadás elején jazzmuzsika szólal meg. A lassú, kellemes dallamra az üvegfal mögött mozogni

kezdenek a szereplők, miközben a három napja eltűnt Caliguláról beszélgetnek. Ez a jelenetszervezés egyszerre mutatja meg a szereplők – önmagukról feltételezett – lazaságát, császárral szembeni érdeklenségét, miközben kikarikíroz egy tipikus táncformát és erős teatrális hatáselemként is működik. A dalok jobbra az iróniateremtésben kapnak fontos szerepet Mundruczó rendezésében. *Put your hands up in the air*, éneklő a közelmúlt népszerű, gagyi slágerét Weber Kata (Caesonia), amikor Caligula be akarja törni közvetlen alattvalóit – s azok lojalitásukról biztosítva őt, ha kelletlenül is, de táncolni kezdenek felemelt kézzel, a parancsra megfelelően. Mereia (Lengyel Tamás) halálakor pedig az épp az imént elhunyt szereplő (felállva és kifelé vonulva a színpadról) kezdi el gajdolni Bob Dylan (*as a Guns and Roses*) témába vágó dalát, a *Knockin' on Heaven's Door*. Erre a többiek lassan hullámoznak, jobban mondva billegni kezdenek, a férfiak pedig még integnek is utána kalapjukkal, minden jót kívánva neki a túlvilágra. Ezek a momentumok önmagukban általában ötletek, szórakoztatóak (bár sok újat nem hoznak a hasonló eszközöket felhasználó előadásokhoz képest); csak összességében nézve – eltekintve egy-két olyan, jó gondolattól, mint amilyen az animális szint következetes ábrázolása a produkcióban – nem áll össze belőlük egy erős rendezői olvasat. És persze nem azzal van a baj, hogy az előadás túlzottan heterogén lenne. A játékmódok keverése, a stíluspluralizmus bevett dolog a magyar színpadokon is, megszokta már a közönség. Annál nagyobb gond, hogy a néző nem érti, miről is akar szólni ez a Caligula bemutató ma, nekünk. Néha nem tűnik az egész többnek játéknál – bár persze a posztmodern esztétikában maradéktalanul hívóknak nyilván ennél nem is kell többről szólni egy produkció. Mundruczónak most nem sikerült igazán emlékezetes koncepciót kidolgoznia. Az előadást a zenei betétek és a szokásosnál nagyobb szerepet nyelő világlátás sem tudják teljesen megmenteni, bár ezek (különösen a fények) legalább egy-egy jelenet erejéig lenyűgözik a befogadót. Az sem mellékes, hogy a Radnóti színészei mintha idegenül mozognának a számukra szokatlanul áttételes, eltartott szerepekben.

Az első jelenetben Rába félhangosan beszél a Hold felé, kezében egy „kutyának látszó tárggyal”, amely aztán felfújva gumibabává nő. „Ó” Caligula elhunyt testvére, aki egyszer mind a férfi szerelme is volt. De az előadás sokkal konkrétanban is utal arra, hogy ezek az emberek az állatok szintjén léteznek. Mintha csak Darwin fajelmélete ülné torát Mundruczó Camus-értelmezésében, az erősebb kegyetlenül elpusztítja a gyengébbet. Eleve az az érzésünk, hogy a császár beidomított háziállatokká silányítja udvarának embereit. De ennél sokkal érdekesebb, hogy egyik kiszolgálója, talpnyalója, a Helicont alakító Hau mann Máté egészen macskaszzerű lényvé formálódik, még nyávog is. Caligula pedig nem egy alkalommal megugatja a Holdat. Majd egy ízben Chaereaival (Schneider Zoltán), mint két egymással acsarkodó kan kutya, ugatják meg egymást. Ez a jelenet (amelyben hosszas vakkantgatásokkal sem tudja Caligula megfutamodásra bírni Chaereát, sőt, mintha éppen ő hátrálna meg a másiktól) előre jelzi, ki lehet az uralkodó egyetlen valódi ellenfele.

Rába Roland Caligulája elsőre a fájdalomba beleroppant emberi (?) roncsnak látszik. A nyitó párbeszédben még a mondatok megformálása is nehézséget okoz neki, szaggatottan beszél, a szavak között jelentős szünetet hagy. Nem sokkal később már hadar, majd teljesen átlagos tempóban szólal meg. Ezen a módon is csak játszik a többiekkel. Rába Roland valóban ördögös, de nem örült figurát hoz. Császára folyton szerepekbe rejtozik, innen ered kiismerhetetlensége. Hol állandóan ironizáló, hol infantilis, hol meg örült alaknak hiteti magát – talán leginkább a cinizmus „az, mi lényege”. Rába gaz daságosan beosztva erejét, jól oldja meg a nem egyszerű szerepet. A végeredmény azonban így sem több, mint egyetlen jó színészi alakítás és néhány izgalmas ötlet egy, az előzetes várakozásokat nem igazoló bemutatóban.

Radnóti Színház: *Caligula*

Fotók: Koncz Zsuzs

Hímnem, nőnem

Két előadás
az egri Gárdonyi Géza Színházban

Ha tavasz, akkor Vidéki Színházak Találkozója a fővárosban: idén áprilisban immár hetedszer nézhettünk meg közel két héten át három tucat olyan produkciót, melyeket a vízfejű magyar színházi világban talán a feledés homálya fedne, ha a Thália Színház nem tenne meg évről évre minden tőle telhetőt ennek elkerülésére. Idén a színházrajongók öt helyszín között cirkálva dönthettek arról, mire jut idejük és kedvük a meglehetősen vegyes képet mutató kínálatból. A színházak által delegált előadásokat lehetetlen tematikai, műfaji vagy egyéb csoportokba sorolni, feltehetőleg mindenfajta megkötéstől függetlenül az egyes teátrumok igyekeztek évadjuk legemlékezetesebb produkcióival felvonulni. Így aztán az is csak „véletlen” lehet, hogy az egri Gárdonyi Géza Színház idén két olyan darabban szerepelt, melyek központi kérdését Karinthy közismert mondatával így summázhatnánk: „Hogyan is érthetnék meg egymást, hisz mindkettőt más akar: a nő a férfit – a férfi a nőt.” A hasonló téma persze nem jelent azonosítást: míg az egyik előadás végén a könnyünk kicsordul a nevetéstől, a másikonál éppen ellenkezőleg, kissé szentimentális hallgatásba burkolózva lépünk ki a színházteremből...

Az ismeretlen Don Juan

Don Juan a világ zenés és prózai színpadainak egyik legkedveltebb vándorfigurája a 17. század közepe óta. Az Egerben bemutatott *Don Juan megjön a háborúból* című, hét évtizede írott Ödön von Horváth-színjáték hősnéje jelleme azonban gyökeresen és határozottan különbözik a köztudatban szereplő felelőtlen nőcsábász, mohó élvhajász közhelebe hajló képétől. Már a darab címe megmutatja, hogy az előadásnak két főszereplője van: Don Juan és a (befejezett? otthagyt?) háború. A dráma tétje az, hogy a főhős hazatér-e, hazatérhet-e egyáltalán a fronton átéltek után, illetve ugyanaz az ember maradt-e, mint aki annak előtte volt. Nem csak ő változott persze, a világ is óriási fordult, mióta harcba indult. Kalandjai során megismerkedik két iparművész-nővel, s egyikük szájából elhangzik egy fontos mondat: „Maga csodálkozik, hogy egy nő kéri fel táncra magát, de a világ a visszajára fordult, uram, és miért csak a férfiak lehetnek Don Juanok?” Nemcsak férfi és nő, hanem a nők egymás közötti viszonyai is felbolydultak, nem tudni már, mi a „normális”. Az előadást jegyző Radoslav Milenkovič rendező az egri társulat majd tucatnyi hölgytagja s a címszerepet játszó Kaszás Gergő részvételével leginkább ennek az átalakulásnak, a háború után lassacskán, az apróságokban csak fokról fokra tetten érhető, ám teljes biztonsággal észlelhető fordulatnak a színpadi megmutatására tesz kísérletet.

Legelőbb Kaszás Gergő Don Juanját kell kiemelni: alakítása mindvégig visszafogott, halkszavú, ám minden pillanatban érezni, hogy egy kitörni készülő vulkán foryog a részint szándékosan magára erőltetett, részint az átéltek után már ösztönösen-öszintén is nyugodt felszín alatt (ettől az állandóan vibráló, fenyegető jelenléttől válik különösen jelentőssé a zárlat előtti egyik érzelmi csúcspont, amikor egy gyereklány megrentésével vádolja addigi szállásadónője). Elbizonytalanodott, tétova alak, aki miután a poklokat megjárta, most – a világ s a nézők szemében – ott folytatna mindent, ahol abbahagyta (melyikünk nem tette így?). Tamaszai, segítői – és ellenfelei is! – egytől egyig nők: csitri lányok, érett asszonyok vagy éppen szikkadt vénsegek. Kaszás Gergő Don Juanja a háború utáni lélekállapot, a talaját vesztett, bizalmatlan és kiábrándult ember pontos rajzát adja, miközben érezzük, tudjuk, az a „másik” Don Juan is ott szunnyad benne. Holott alkatában sem emlékeztet a hősködő, szoknyabolond kalandorra: törékeny testű, madárcsontú figura. Hazatérve jó időre influenza dönti le lábáról, épp mint egy romantikus regényhőst... (Milenkovič gyakran álomszerű rendezése itt válik erőteljesebbé: akár úgy is érthetjük, hogy a betegség kiváltotta hágy-mázás álmokban bukkan fel az egykorvolt és reménybeli szeretőik egész sora.)

Ne higgyük, hogy a szerző, illetve a rendező eljelenítésként, „férfiatlanította” az egykori sevillai szédelgő alakját! Don Juan démoni csáberejéről ezúttal ha nem is tőle közvetlenül, ám szünet nélkül, tán kissé túl sok ízben is értesülünk. A színréteg nőket egytől egyig elbűvöli, sokszor akarátán kívül (még a kórházban őt ápoló nővérek is nehezen leplezett-leplezhető

kísértésbe esnek a vele való találkozáskor). Ez a megoldás meg újabb, izgalmas irányt nyit a vándormotívum értelmezéstörténetében: a gyakran elvetemült skalpyűjtőként számon tartott lovag talán nem is „felelős” tetteiért? Csupán a nők azok, akik megéreznek-megértenek valami olyasmit a lelkéből, amit – a saját érdekükben – nem lenne szabad? Az esendő, számalomra méltó férfi felmentésfelét kap szerzőjétől?

Az előadás Don Juan útját tárja elénk onnantól kezdve, hogy hazatér a háborúból, s keresi rég nem látott szerelmét, egészen addig a pontig,

Fotó: FOTODA

hogy bolyongásai végén eljut a szeretett nő sírhalmáig. Útját nagyhangú prostituáltak, ájtatos nővérek, szabados életet élő művészlelkek és egy kispolgári, önön múltbéli hőstetteit magasztaló csonka család egymástól meglehetősen különböző, más-más okokból lázadó tagjai szegé-

lyezik. Ezeket a stációkat kell végigjárnia ahhoz, hogy megtudja, amit a néző már a darab nyitójelenetében hall: a szeretett lány két éve halott, zsarnoki nagyanyja (Saárossy Kinga kissé modoros alakításában) pedig úgy kívánja megleckézteni a szerinte az unokája haláláért felelős Don Juan, hogy magához csalja (az pedig, hogy a férfi ajkára erőszakolt csókjával folytonosságot terem bosszú helyett, már más lapra tartozik).

Milenkovič rendezése – a darab szellemiségével összhangban – szordínós: a tablószerűvé merevített helyzetek ismétlődéseire, a nagyon különböző helyzetű, eltérő beállítottságú nők között meglévő hasonlóságokra összpontosít. Melankolikus, ismerős századvégi-század eleji hangulatot sugallnak Szűcs Editnek Degas és Schiele képeit egyformán felidéző kócos vendéghajai, kihívó harisnyatartói, ledér blúzocskái. A játéktér a rendező munkája: a Thália Régi Stúdiójában a fehér műanyagpadlóval burkolt, négyzetes alaprajzú teret átlósan és a négyzet egyik oldalán fémkötelek szelik-keretezik. Ezekon fehér leplek, melyek a nyitóképben szép árnyjátékokra adnak lehetőséget, később bármelyik helyszínt rövid átállásokkal képesek megjeleníteni. A keréken gördülő fekhely lehet betegágy, szerelmi, pontosabban szexuális fészek, máskor meg a bérelt szoba egyedüli kézfelfogható kellékeként jelenít meg egy életmódot.

Bár a minimalista színreállítás korántsem a külsőségekre, inkább a lelki rezdülésekre figyel, néhány fontos jelenetben mégis sikerül pusztán esztétikai szempontból is magasra tennie a mérce. A nyitó- és zárójelenetben a magányos Don Juan lábai előtt parókatartók: számtalan női áldozatának sírköve, pályafutásának mementói. A báboknak nincs arcuk, mégis egytől egyig ismerős mind...

Egy hülye százat csinál

Elnézést az akár közönségesnek is mondható alcímért, de Georges Feydeau, a (múlt) századfordulón közszeretnek örvendő nagyipari darabgyáros *Le Dindon* című vígjátékát az egri társulat *A hülyéje* címmel játssza (zárójelben mögé biggyesztve azt a címet, amelyen már bemutatták a művet Magyarországon: *A balek*). Színi Gyula 1921-es, a Nyugat hasábjain írott nekrológiájában a francia író „telivér párizsi bohózatok” szerzőjének, a „kacagás királyának”, a „főlényes színpadi invenció” mesterének nevezi. Am tudós elemzők arra is ráirányítják figyelmünket, hogy nem pusztán a nevetetés korán elment jeleséről van szó, hanem az európai abszurd egyik fontos elődjéről is. Máté Gábor második egri rendezése többnyire magabiztosan egyensúlyoz a két, nem egykönnyen összeegyeztethető irányvonal között. (Hiszen választhatná a könnyebb ellenállást is, úgy „csak” helyzetkomikumra építő-épülő komédia lenne a végeredmény, ami a kifinomultabb ízlésű nézőknek talán nem volna kedvére való...) Ebben remek partnere Horgas Péter díszlettervező, aki Vatelint elegáns szalonját, az Ultimus sokat látott szállodai szobáját meg Rédillon dohányszobáját is nagyjából ugyanabban az „egyenfekete”, a színpad mélye felé perspektívkusan szűkülő, szögletes alagútban képzelte el. A feydeau-i szellemhez híven mindenütt ajtó, ablak, látható és láthatatlan rejtekhelyek. Kisszámú kellék: néhány szék, asztal, plusz a szerelmi enyelgések kötelező kelléke, a franciaágy. A rendező másik segítségével Hamvai Kornél, aki új fordítást készített, amelyben bravúrosan jeleníti meg az eredeti mű kifinomult nyelvi humorát. Nem csak a butácska szójátékok és egyszerű szövickek nyerik el a közönség tetszését, de az elhallások, félreértések, sőt az angol(os) kifejezések is precízen illeszkednek az egészbe. A nyelvi regiszter hibátlan megválasztása éles pillanatfelvételeket ad a szereplők jelleméről, gondolatvilágáról (gondoljunk az egyszerű gondolkodású Armandine szüntelen fecsegésére).

Máté Gábor az abszurd felé kacsingatást a tért használata és a néhol önálló életre kelő nyelvezet mellett apró ötletekkel is támogatja. A szobá(k)ba belépő szereplők kalapjukat nem a fogastra bízzák, egyszerűen „felragasztják” az öntapadós falra. Rédillon és Pontagnac, a nők kegyeiért versengő két dúvad első felvonásbeli duettje szintén üdítően hat: a két szerencsétlen flótás egymás tükröképeként viselkedik, „dalversenyük” is ügyesen megkomponált. A pubertástól szenvedő szállodai inas, Victor mindig a legkevésbé, vagy ha úgy tetszik, a leginkább megfelelő pillanatban tűnik fel. A második rész első felében Armandine csak cicázik vele, így a felhergelt fiú végül kénytelen a szobalánnyal összeállni, ám erről a tényről félmeztelen entrée-ján kívül más nem tudósít. A szalakat kibogozni hivatott felügyelő figurájának megkettőzése és ilyen módon történő „szinkronizálása” a groteszk játszódások csúcsa.

A nyitójelenetben a Lucienne-t ismeretlenül az utcán követő Pontagnac a férjnek, Vatelinek kénytelen elmondani a kínos históriát, aki csak tréfának tekinti az egészet. Ebben persze szerepe van annak, hogy a balfácán Pontagnacnak (ő lenne egyébként „a hülyéje”, bár itt szinte mindenki viselhetné e kétes értékű címet) jó barátja a nevezett Vatel, aki pontosan tudja, mi csoda szoknyapeccer a cimborája. Ahogy kissé talán reménykedünk abban, hogy a feleség nem

Fotó: GÁL GÁBOR

leplezi le az „ismeretlen ismerőst” férjura előtt, ám ez mégis megtörténik, ugyanúgy „váratlan” a bejelentés, miszerint a szeretői babérokra törő Pontagnac a felszarvazandó férj barátja. Ettől a pillanattól fogva az átejtések, kisebb-nagyobb föllentések és csalások ritmusa és szerkezetet kapnak, ezek hajtják, helyenként hajszoják előre meglehetősen hosszadalmas, ám kétségkívül szórakoztató útján az előadást.

A hülyéje aolyan ajtócsapkodós-szerepcserés-verekezős vígjáték, a javából. Máté Gábor sokat, szinte mindent rábíz a színészekre, s ez jórészt szerencsés döntésnek bizonyul. Mészáros Máté kockás öltönyben flangáló Pontagnac-ja maga a két lábon járó szerencsétlenség, aki elhiszi magáról, hogy Párizs leghíresebb csábítója (emlékezzetek, amikor magát a szerelem művészeként emlegeti, szemben a férjekkel, akik pusztán adminisztrátorok). Eközben nem tűnik fel neki, hogy az agyafűrt nők sorra kihasználják, s csupán a bosszú eszköze a kezükben (a kevésbé /?/ szerencséseknak az ágyában is). Anger Zsolt főlényes, henevész Vatel-je azonnal elbizonytalanodik, amikor egyéjszakás kalandja váratlanul betoppan. Gál Kristóf akrobatikus mozgásokat sem nélkülöző Rédillon-ja jól hozza a bonviván sztereotípiát. Soldignac (Vajda Milán) ösféltékeny, félig amerikai, félig francia ősember. Kaszás Gergő Pinchard-ja idősödő, mégis karakán, bővérű katonatiszt. És ami nem tűnik fel a teremtés koronáinak – eközben mindent, de mindent a nők irányítanak: Kovács Patricia Lucienne-je messzebbre lát, mint bármelyik önimádó hippellér, Mészáros Sára Mme. Pontagnac-ja nem is olyan szárnyaszegett, mint azt férje felteletezi és terjeszti róla, de Jordán Adél ügyefogyott Armandine-ja is telitalálat, aki folyton a memóriájában kezd kutakodni, ha meghall egy férfinév... Máté Gábor sodró lendületű, pergő ritmusú előadást készített Feydeau nem minden ízében friss komédiájából.

JÁSZAY TAMÁS

Harag és környéke

– Harag György-emléknapok Kolozsváron –

Hat év után

Ahogy az lenni szokott, mert vannak kulturális rendezvények, melyekre nehéz pénzt szerezni, a Harag György-emléknapok előadásai nem tavaló, Harag születésének 80. évfordulóján örvendeztették meg a kolozsvári (és nemcsak kolozsvári) közönséget, hanem egy év késéssel, idén – május 4. és 13. között.

Hat év után, ismét a 20. század egyik legjelentősebb magyar rendezőjének emléke előtt tisztelgett a szakma, mondhatnám, ha valamiféle ünnepélyes, emelt hangnemben lejátszott előadasként értelmeztem a tíz emléknapot, de a kolozsvári rendezvénysorozat több volt ennél. A színház számos dimenzióban mozog, különböző szinteken szól, ráadásul számtalan részegységből tevődik össze, így nem csoda, ha a Harag György-emléknapok is e sokszínűség és változatosság irányában indult el. Ha az esemény középpontjában az ő személyisége és életműve állt is, más, fontos esemény-szálak is érzékelhetőek váltak ezen a lukácsi értelemben vett különös rendezvényen, mely egyszerre szólt Beckett-ről és Haragról, könyvről és színházi előadásról, régi és új színészekről, szikárságról és ünnepéről.

Ünnepéről, amelyben az idő megváltozik, kitágul, az emlékünnepe, három hét távlatából nézve, egészen különös jelentőséget nyer, hiszen a rendezvénysorozat keretében vetítették le Barta Lajos Szerelm című darabját Harag rendezésében, hogy három héttel később, immáron a Csíki Játékszín előadásában láthassuk Kolozsváron ugyanazt a darabot, ezúttal Keresztes Attila rendezésében. Utóbbi előadás nézőterén ott volt az a George Banu, aki *Színházunk a Cseresznyés kert* című, magyar nyelvre nemrég lefordított kötetében Harag marosvásárhelyi Cseresznyés kertjéről is ír.

Mindezeket azért fontos megjegyezni, mert a Harag György-emléknapok nem csupán a színház múltjáról, de jelenéről, sőt akár jövőjéről is szóltak, arról, hogy léteznek az emlékezet számára fontos előadások, de kevésbé jelentősek is, egyazon rendezvénysorozaton belül. Elgondolkodtató, s az előadások minőségétől függetlenül is nagy hiba, hogy az emléknapok 11 előadása közül 4 kolozsvári előadás volt. Ez a tény sokat elvett az emléknapok helyenként szinte fesztiválszerű hangulatából, afféle helyi, kolozsvári minievad felé sodorva az egyébként több szempontból is sokszínű rendezvénysorozatot.

Ha a túl sok hazai előadással a kolozsvári szervezők el is vetették a sulykot, más tekintetben nagyon is jól mérlegelt egyensúlyt teremtettek. Díjakat adtak át, könyveket mutattak be, közben esténként színházi játék, a büfében színészek, közönség, kritikusok és színháztörténészek, rendezőkkel, színházigazgatókkal vegyest – jó volt látni ezt a forgatógot.

A név és ami együtt jár vele

Harag György neve – hiszen ezért emlékezünk rá többek között – a minőséget, a színházi előadások magas színvonalát, az elmélyült mesterségbeli tudást jelenti, s ezt a szintet számos előadás érte el, de nem valamennyi.

Ám, hadd szóljak először azokról a pillanatokról, melyek minden kétséget kizáróan színháziak.

Az emléknapokat a bukaresti Odeon Színház *Dorian Gray arcképe* című előadása (Dragos Galgoțiu rendezésében) nyitotta meg. Az előadás nem okozott meglepetést – az erős, gondosan kidolgozott, poliszmikus képekben megjelenő román színházi gondolkodásmód ismét egy izgalmas előadást állított színpadra, amelyben élet és halál, öregség és fiatalság váltakozása hátborzongatóan egyértelművé lett.

S ha színházról beszélünk, elsősorban a címszereplő Rázyan Mihăilescu-ról van szó, balett-táncos mozgástechnikájáról, cizellált gesztusairól, azokról a mozdulatsorokról, melyekben, ha ott is villózik az öröm, mégis előrevetül már a fájdalom – hogy később, a fájdalom rángásai közepette néha mégis felvillanjanak az egykori boldogság visszfényét tükröző gesztusok.

A második napon az *Elveszett levelet* láthattuk a kolozsvári magyar társulat előadásában, melyben valamennyi férfi szerepét nőkre, az egyetlen női szerepet (Zoe) Bács Miklósról osztotta ki Tompa Gábor rendező. Bács Miklós minden gesztusa, mozdulata mosolyt fakaszt, megneveteti a nézőt; a férfias, robusztus megjelenés szöveg ellentétben áll a női szereppel, annak szövegével, a helyzetkomikum állandó forrásaként. Az előadás egyik meglepetése Laczó Júlia Pristandája. A jelentéktelenség és kisszerűség annyira beburkolja ezt a szereplőt, hogy észre se vesszük, csak homályosan érzékeljük a

színésznő női mivoltát. Pristanda a behízalgés és a hajbókolás bajnokává lesz Laczó Júlia megformálásában. Minden neveltségére ellenére valami végletes magány veszi körül, az egyedüllét olyan magas foka, melyet csak a Mihai Măniuțiu által rendezett *Woyzeck* ben érzékelhetünk az emléknapokon, a címszerepet játszó Bogdán Zsolt alakításában.

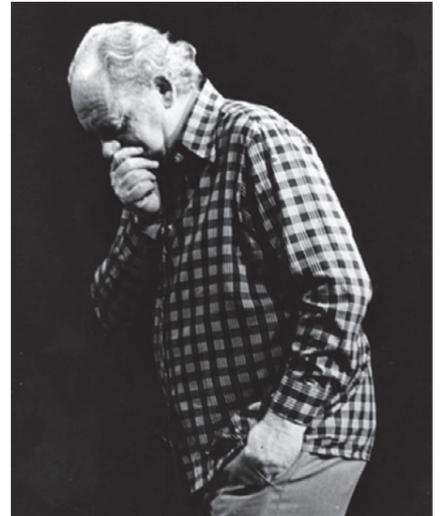
Kapcsok, kapcsolatok

Ahogy figyelem a fesztivált (és most visszanezünk az ott látott előadásokra) megint egyértelművé válik, hogy a színház kapcsok, kapcsolatok, kapcsolódások, kapcsolások története. Erről szól a *Tanítványok* (szerzője: Visky András) és a *Médeia-körök* is – hogy létrejön-e a közösség, vagy mindenki egyedül marad? (Mindkét előadást Tompa Gábor rendezte, előbbi Kolozsváron, utóbbi Újvidéken.)

Mint mindig, nagy a tét. Mert a *Médeia-körök*, minden pontosság és kicentizettség ellenére, képlekeny, folyton módosuló előadás marad, elsősorban a színészi teljesítményeknek köszönhetően (és miatt). Ebben az előadásban kiderül, hogy a színész is ember, nem gép, esetleg lelkes báb, melyet a sors, az idő, Kronosz (Ferenc Ágota) számtalanszor leállít és újraindít. Tompa Gábor mintha az *Elveszett levélben* és itt is a színészek felszabadítására törekedne. Az

újvidéki előadásban ez jobban sikerül, hiszen nem egyszerű, megfordított szereposztású előadás, hanem a színészi tudást próbára tevő kísérlet, amelynek minden előadás bizonytalan a végső kimenetelére. Tavaly Kisvárdán Buza Tímea (*Médeia*) és Magyar Attila (*Aigeusz*), képes a leginkább hosszan kitartani, megmutatni (csupán felkiáltásokkal és gesztusokkal) az intenzív „belső cselekményt”, Kolozsváron Balázs Áron Iászonja a „leg”, alakítása a kolozsvári színpadon mélyebb lesz, árnyaltabb, tisztán kivehető belőle az apa-férj-szerető hármasság, hármasság szerepkör okozta belső konfliktus.

És ezután megtekinthetjük a *Pogánytáncot*, ahol Elor Emina mint Chris sokkal jobb ugyan, mint a *Médeia-körökben* (ott Glaukét alakítja), de ez még nem elég a magas színvonalhoz. Annak ellenére, hogy minden játszó személy többször is „felvillan”, az előadás nem áll össze. Gyenge a díszlet, a mennyezetre ragasztott műfűvel együtt, a rendezőnek (László Sándor) nem sikerül egységes egészé összekovácsolni ezt a produkciót. Ez tehát az egyik leggyengébb, legkevésbé jó előadás, de nem veheti fel a versenyt Bicskei István előadójával, a *Szivárványkigyóval*, amely teljesen színtelenre sikeredett. Az előadó minden bizonnyal azt hitte, hogy Kolozsváron még 1970-et írnak, s a ma már csak diákszínházak körében divó kis vércsorgatással, ezzel-azzal, 3 tizedmásodpercnyi keleti harcművészetre utalással nagy dolgokat lehet létrehozni. Még szerencse, hogy (legalábbis Kolozsváron) csak húsz ember látta az „akciót”. Szerencsém volt, hogy épp előtte néztem meg a *Pantagruel sógornőjét*, különben már tettem volna a színházat, kigyóstul, szivárványostul, úgy ahogy van. (Sajnálkozva morfondírozom magamban: mi

Harag György

történt a máskor nagyszerűen játszó újvidékiekkel?)

Zsúfolásig telt nézőtér előtt került ismét a kolozsvári színpadra a *Pantagruel sógornője*, a Kolozsvári Állami Magyar Színház, a Szebeni Radu Stanca Színház és Silviu Purcărete Társulata közös előadásában, Silviu Purcărete rendezésében. A 2003-as bemutató óta számos fesztivált megjárt előadás most is lenyűgözött, és minden romantikus felhangot félretéve: elvarázsolt. Mert valóban varázslatnak lehettünk tanúi. A rendező úgy irányítja a néző tekintetét a színpad különböző részein játszódó jelenetek között, hogy néha észre sem veszi egy-egy szereplő eltűnését, csak akkor, amidőn újra felbukkan a játék előterében. Ritkán látni ilyen jelentős előadást Kolozsváron, s ekkora vastagsot még egyszer se hallottam.

Harag György nem rendezett Beckett-et, mégis, ahogy Tompa Gábor írja a fesztivál műsorfűzetében: összeköti őket a kíméletlen pontosság, s egyebek is – például az, hogy a *Godot-ra várva* díszletét a Szebeni Radu Stanca Színházban az a Both András tervezte, aki annak idején Harag Györggyel is dolgozott. A másik ki nem mondott kapcsolat: a minőség. Ezt a minőséget képviselte és képviseli Helmut Stürmer is – az emléknapok ideje alatt az ő díszleteit tekinthetjük meg a színház előcsarnokában nyílt fotókiállításon.

A száz éve született Beckett előtt két *Godot-ra várva* előadással is tisztelgett a szervezők: egyiket a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház, a másikat a Szebeni Radu Stanca Színház társulata játszotta. A helyszűke miatt most csak a két *Luckyra* térnek ki.

A szentgyörgyiek előadásában Péter Hilda alakítja a szereplőt, valóban alakít, alakul, átalakul, egyre mélyebbre süllyed a fizikai bomlás örvényében, de valamiképpen újra és újra talpra áll, miközben egész teste szinte állandó remegésben van, mintha a reszketés és a remegés lenne az eredendő létállapota. A szebeni társulatnál Pali Vécsei megformálásában nem egy öreg, hanem egy fiatal és erős, konok *Lucky-t* láthatunk, ez a Lucky nem egy sorsába beletörődött, az életben céltalanul vánszorgó lény, minden mozdulatán érződik a határozottság és (talán) még a jövőbe vetett remény is. Az előadásból egy érdekes poént mindenképpen meg kell még említenem. Purcărete szó szerint veszi, amit Beckett írt, Vladimir és Estragon valóban a fa alá ülnek le. Azonban mindkét értelmezési mód erős, árnyalt szerepformálást eredményez, és olyan művészi színvonalat, melyet örömmel köszöntött a néző, a fesztivál számos előadásában.

Díjak

A Harag György-emléknapokon díjkiosztásra, sőt díj-alapításra is sor került. A kolozsvári évad legkiemelkedőbb művészi teljesítményéért (Marie a *Woyzeck* című előadásban) a színház művészeti tanácsa Kézdi Imolának ítélte oda a Bánffy Miklós Vándordíjat; a legjobb vendégművészi teljesítményért értékelendő, Mihai Măniuțiu-nak, a *Woyzeck* rendezőjének adományozták az idén létrehozott Vlad Mugur Vándordíjat. Az emléknapok keretében avatták a Kolozsvári Állami Magyar Színház Örökös tagjává Borbáth Júliát, Mihály Pált, Török Katalin, Boér Ferenc színművészeket, valamint Kötő József színháztörténészt, a színház egykori igazgatóját.

KARÁCSONYI ZSOLT

Kolozsvári Állami Magyar Színház: Pantagruel sógornője

Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház: Godotra várva

Olvasom a sajtóban, hogy néhány angliai kórházban visszautasították a túlsúlyos, illetve dohányzó betegek ellátását, mondván, hogy saját maguk okozták balsorsukat. Két film is eszembe jut az esetről. Az egyik a Monty Python-féle *Gyalogalopp*, pontosabban amikor egy francia hadfi lekiabál a vár fokáról az érkező briteknek, hogy „Hülye angolok! Angol hülyék!”. A másik a Lindsay Anderson-féle *Britannia Gyógyintézet*, ami egész Nagy-Britanniát egyetlen hatalmas ispotályként ábrázolja, ahol valójában mindenki beteg. A kórház doktorzsenije az új ember létrehozásán dolgozik, a szó legszorosabb és -sebésszibb értelmében – Frankenstein-verzió, hát persze.

Ugorjunk egyet. Ha James Whale, az 1931-es *Frankenstein* rendezője élné (vagy valamiképpen sikerült volna önmagát az életbe visszafélcélnie), és, teszem azt, meg akarná csinálni a filmtörténeti mérföldkő remake-jét, nyakam rá, hogy alaposan átírtna Mary Shelley regényének filmes adaptációját. A sokszor lerágott végtag-összevágás helyett például a génebésszethez folyamodna ihletért. A múlt század harmincas éveiben a génmánipuláció, és egyáltalán a mutáció fogalmát vajmi kevésbé ismerték azok a néptömegek, akiknek a film, mint termék, készült. A darabokból összefélcelt, áramúttal életre keltett Gólem viszont megállta a helyét a vásznon, ugyanis a Nagy Gazdasági Válság sújtotta amerikai néző (aki ráadásul nagy valószínűség szerint nemrég érkezett Európából) képes volt dekódolni a minden ízében óvilági (értsd, ismerős) alap-történetet. Persze nem zárható ki, hogy a mutáció, mint ötlet már akkor ott motoszkált a filmiparosok fejében, de olyasmivel nem lehetett manipulálni a nézőt, amiről az nem tudott.

Ugyanez volt a helyzet az írott sajtó általi manipulációval is. A bevándorlók egy része nem tudott olvasni, más része tudott ugyan, de nem angolul. Ezért az amerikai sajtó agymenjei egy szintén Európából származó „eszköz”-höz folyamodtak. A szakma szerint a képregény (meghatározás szerint: képcsík + szóbuborék + leíró mondatok) Amerikában született, 1896. február 16-án. (Vö. a film születése napjával!) A New Yorker World asznapi mellékletében ott van *Yellow Kid*, az első igazi képregény-figura. Ugyanakkor teljes az interdiszciplináris egyetértés arra vonatkozóan, hogy a „képes beszéd” eredete az ókorba nyúlik vissza, lásd például az Urból származó sumér képes tekercsüket vagy egyes egyiptomi papiruszokat, amelyek egyébként afféle rajzos útlevelek lehettek a túlvilágba indulók zsebében. (A szóbuboréknak egyébként a filaktéon, azaz a szentképekhez mellékelt, keretbe foglalt szent szöveg volna az őse.) Közlebb ke-

Az X Men frencsájz

Film, sebészet, képregény

szése szerint. Mary Shelley regénye a horrorfilm egyik korai mesterművévé fércelődött. Később jó néhány remake, variáns készült még, ám a filmipar nagyjai hamar rájöttek, hogy a sztoriban nincs több, vagy más. Ekkorra azonban a mutáció, mint fogalom, lassan közkeletűvé vált. A „sebészet” helyét átvette a „génebésszet”, és a gyöngyvásznat fokozatosan benépesítették a mutánsok. A másik oldalon a rajzos sorozatok leegyszerűsödtek, és bárki által dekódolható módon átvitték a nézőbe (mert olvasórol nemigen lehet szó) a készítőik által sugallt esztétikát, ideológiát, doktrínát, politikai propagandát, szükség szerint. Ez történt például akkor is, amikor 1898-ban (a Kuba elleni háború előtt) William Randolph Hearst, az Aranypolgár leküldött a szigetre egy Frederic Remington nevű rajzoló, hogy képes beszámolót készítsen az eseményekről. Az illető lement, ám nagy meglepetésére Kubában csend és béke honolt. Mikor megtáviratozta a dolgot a sajtómágnásnak, Hearst visszaírt: „Maga csak gondoskodjék a rajzokról, a háborúról gondoskodom én.” (Ma már köztudott, hogy azt a bizonyos páncélost, a háború kiváltó okát azaz, amerikai kezek intésére robbantották fel.) És ha háború van, akkor hősök kellenek. A képregény műfaja pedig nem tűri meg az árnyalatokat. Valójában ez a comic strip komikusan levetkőzött Übermenschei megjelenésének egyik kulcsa.

A film és a képregény párhuzamosan fejlődött, alakult, szenvedett mutációkat, osztódott, ami viszont érintőpontok létrejöttéhez vezetett. Kétségtelen, hogy a film is hatott a képregényre, ám az eredmény talán kevésbé látványos, lévén, hogy a képregény, nem mozgó képkockák soraként, úgymond, eleve hátrányos helyzetben van a mozgóképpel szemben. A képregény a mozgóképes franchise-ok kora előtt tudott igazán helyzetbe kerülni, amikor piacra került egy sikerfilm, és a nézők némi idő elteltével ismét át akarták élni az élményt. A comic strip olcsó megoldást nyújtott. Rajzolt epizódok százai követték egymást: az egyes történetek minősége nem volt kérdés, a hangsúlyt a hős és világa vizuális ábrázolására helyezték a készítőik. Fordított irányban a hatás sokkal egyszerűbb és látványosabb. 1929. január

7-én megszületik az első amerikai comic strip: Tarzan, a Majomember. Három évre rá, 1932-ben W. S. Van Dyke rendezésében elkészül a *Tarzan, a majomember*, Johnny Weismüllerrel a címszerepben. A film mozgásba lendíti a képregény kimerevített kockáit. És azóta nincs megállás. Egyre több képregényből készül többé-kevésbé jó film. A *Sin City* óta már az sem kétséges, hogy a képregények sajátos világához hűen is lehet mozgóképes adaptációt készíteni.

És akkor következnek az *X Men* frencsájz, amelyek kapcsán a fenti bevezető helyet kapott. A Marvel Enterprises több mint negyed évszázada igyekszik igazi kasszasikert faragni valamelyik képregényéből. A *Pókember* kultfilm lett ugyan, siker azonban nem. A *Fantasztikus Négyes*ről jobb nem beszélni. Közben a nagy rivális, a DS kétszer is befutott, először a *Supermannel*, aztán a *Batmannel*. És ekkor következett a Marvel áttörése, az *X Men* című képregény-sorozattal. Az X emberek voltaképpen mutánsok (a gének, kevés kivétellel X alakúak, ugye), akik emberfeletti tulajdonságokkal rendelkeznek. Például lézersugár lövell a szemükből, képesek vihart kavarni, átsiklanak a falon, mágnesként vonzzák magukhoz a fémeket, telepaták, gondolatátvivők, alakváltók, és a sor hosszú. Egy megközelítésben: a jedermannhoz viszonyítva, istenek. Egy másik megközelítésben: tulajdonképpen frankensteini kreatúrák, csak éppen a molekulák szintjén lettek újra összerácselve. Ugyanolyan kitaszítottak, szörnyetegek, mint a nagy előd. Egy lényeges különbség azért van: ezek az isteni szörnyek olyan összesített hatalommal rendelkeznek, amely potenciálisan kiirthatja az egész emberiséget. És ebben látom az X Men történetek drámáját, és nem a politikai, etikai és egyéb toposzok vetületében. Nos, a képregényből immár három adaptáció készült. 2000-ben az első, amelyben a hatvanas évek óta futó képregényt nem ismerő mozginéző megismerkedhet a főhősökkel, illetve a mutánsok és emberek közt feszülő alapkonfliktussal. A második rész 2003-ban került a mozikba. A történet ott folytatódik, ahol annak idején abbamaradt: béke nincs, nem is lehet, hisz mind-

két oldalon akadnak olyan figurák, akik megakadályozzák a jedermannok és istenek egymáshoz való közeledését. Aztán a harmadik rész, a 2006-os, gyakorlatilag felszámolja a konfliktust, legalábbis az első két részben felvetett konfliktus-darabot, amennyiben az istenek harca során kiiktatja a történetből a hajtóerőként működő szereplőket. Mindhárom film készítőinek (tulajdonképpen két rendezőről beszélünk, az első két epizódot Bryan Singer rendezte, a harmadikat Brett Ratner) ugyanazzal az alapproblémával kellett megküzdniük. Nevezetesen: hogyan lehet mozgóképre átültetni a comic stripet úgy, hogy közben a keletkező mű világa ne távolodjék el a képregényekétől. (Az ímént már jeleztem, hogy a *Sin City* alkotói kívül ez senkinek sem sikerült igazán.) Az *X Men* sorozat kezdődarabjának rendezője, Bryan Singer paradox módon könnyebb helyzetbe került, mint a korábbi adaptátorok. Adott volt ugyanis, hogy az X Men csapata elég sok tagot számlál, ugyanakkor ezeknek a mutáns isteneknek méltó ellenfelekre van szükségük. Bárki épeszű rendező elszaladt volna a feladat elől: tízegynéhány figurát jelezni, jellemábrázolni, ne adj isten némi jellemfejlődést is bemutatni, és akkor még ennyi ellenlábast is, ez maga a lehetetlen. Singer azonban vállalta. Felismerte ugyanis (vagy ha nem, az se baj, így visszatekintve), hogy a képregénynek éppen a minden szinten megnyilvánuló egység a jellemzője. A *Superman*, a *Pókember* vagy a *Batman* (a kezdő epizódokra gondolok) egyetlen főhőssel dolgozik, a történet tehát játékfilmszerű. Az *X Men* tucatnyi főhőst vonultat fel, akiket a rendelkezésre álló filmidő eleve képregényszerűvé „degradál”. A dramaturgia szilánkokra töredezik, csak az archetipikus elemek és motívációk maradnak meg. Aki egy égő autóról gyűjt rá a szivarára, az csak hős lehet. Ilyen és ehhez hasonló, „primitív” esztétikai erővonalak mentén építkezik Singer, és később, a harmadik részben Ratner is, aki nem sokat újít elődjéhez képest, mert nincs szükség újításra.

Az *X Men* frencsájz, minden hibája ellenére – amelyek egyébként eltörpülnek képregény-adaptációs erői mellett – azok közé az alkotások közé tartozik, amelyek valamilyen szinten képesek voltak megőrizni a két műfaj közötti egyensúlyt. Am csak akkor állítható mindez hátrányosan, ha nem igyekeznünk belemagyarázni a kurrens politikai, társadalmi és etikai problémák sokaságát, amit egyébként a sorozat jó néhány kritikusa megtesz, érdekes módon éppen ezt méltatván. Ellenkezőleg: minél több problémát telepít az ember a filmbe, annál kevésbé működik, mint mozgó-képregény. A súlyos problémák epikát igényelnek, amihez viszont idő kell.

rülve az idő tengelyén, máris itt van Európa. Például a híres bayeux-i szőnyeg, ami azért is különösen érdekes, mert a Hódító Vilmos angliai hadjáratát taglaló „képregény” tele van propagandisztikus utalásokkal. (Érthető, hogy a képes beszéd annak idején hatalmas ideológiai fegyvernek bizonyult, hiszen a 11. században vajmi kevesen tudták volna elolvasni, teszem azt, egy röpiratot.) De vegyük például a nagy elődöknek kiképzett képzőművészeket: William Hogarth, Rodolphe Töppfer, Nadar, Gustav Doré, a nagy Wilhelm Busch, no meg Honoré Daumier. Az említett szerzők rajzos sorozatait azért nem tekintik általában „genuine” képregényeknek, mert egyrészt illusztrációként szolgáltak, másrészt pedig (lásd Busch *Max és Mórícát*) formálisan nem feleltek meg a képregény későbbi meghatározásának.

Itt van tehát két nagyon is európai gyökerű történet, amit az Újvilágban átgúrtak, az ott lakók formájára és hasznára, illetve a maguk tet-

Ez az, amivel a képregény nem tud mit kezdeni. Az idő a comic strip számára halott. Csak a külvilág változik, csak ott telik/múlik az idő. Wolverine, Storm, Nightcrawler, Toad, Magneto, Rogue és a többiek (az angol neveket használom, ugyanis a magyar megfelelők ostobáknak hatnak az eredetiekhez képest) ideje nem telik, nem is múlik. Istenek tehát annyiban is, hogy halhatatlanok. A hívók számára. A képregények és adaptációk Olümposzán megívott Theomachia során persze elpusztulnak ők is. Ám ez egy másik ütközet. Az istenek és emberek, Gólemek és Frankensteinok világának határvonalán ez a vonatkozás kiürül, mint a képregényben az idő. Marad tehát a szembenállás, vagy, ha tetszik, valamilyen szinten a Szépség és a Szörnyeteg történetének egyfajta változata. Ebben az egy síkban működik ez a (jelenleg) trilógia, és úgy gondolom, hasonló egy-síkban tud valamennyire is működni bármely mozgó-képregény.

SZÁNTAI JÁNOS

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

Sándorirtás

O. A.

„kigyózik tested vonagló testemen / minden üregeid betelik énvelem / alélva adom fel e gyilkos tusát / s hallgatom szívünk kihagyó ritmusát” (vadvirágok)

Az van, hogy mindezek vérpezsdítő dolgok, csak hogy már olvastuk valahol. Pontosabban számtalanszor. A ragrimeket is...

F. A.

„Néma zord körötted minden / háborog a végtelen tenger / de meg ne rettenj, csak menj, / előre tekints, légy rettenthetetlen.” (Üzenet nek-ed „mindenkinek”)

„Már pályázatokra is küldtem be verseimet, de semmi válasz. Én csak azt szeretném megtudni, hogy van-e bennem tehetség, a verseim érnek-e valamit? Ha nem akkor legalább nem kergetek hiú ábrándokat.”

Szerintünk ne kergesse, de végül is alanyi joga rettenthetetlen lenni.

B. A.

„Szalad a róka / Veszett a róka / Iramodik habzó szájjal / Mert már rég elveszett a múltja / Lábai nyomát az éj karjaiba fonja / Tompa fények árnyak és neszek / Követik zörgő kolompoló szekerek / És mormolja a róka / Csak kijelé vadász elé / A holdfényes tisztásra / A simabőr arcú / Célderesszje közepébe” (Szalad a róka)

Bevallom, a Vukot sokkal jobban élveztem. Kérdésére ugyanazt tudom válaszolni, mint fenti sorstársának. Szerintem maradjon a róka lyukban, de alanyi joga kiugrani a vadászok elé. Félék, hogy le fogják löni.

B. Gy.

„A tréningnadrág, helyesebben a vastag, puha, antracit-fekete pamutból készült márkás szabadidőruha nadrágja alá nem húzott alsógatyát, s most önkéntelen mozdulattal markolta meg a farkát a zsebre dugott kezével, mialatt elégedetten engedett szabadon két mélyről jövő, tüzes galambot a farpofái közül. Mintha valami régi gyerekjátékot játszott volna: itt meghúzó, ott durran. Hát meg volt paprikázva a gulyásleves becsületesen, annyi biztos.” (Vasárnap)

A gulyásleves lehet, prózája viszont nincs kellőképpen megfűszerezve. Azaz: még ha meghúzó sem durran.

I. S.

„Garasokat ne akarjunk!! / Szép hazánkat, / Vágyonunkat visszakapjunk, / Székelyeknek / Polgárjogot visszaadjunk, / Magyarverőt / országunkból kitiltassunk!!” (Feltámadás – márciusi rigmus a magyarokhoz)

Úgy van, úgy van! És kérjük, folytassa a versét: mit csináljunk a rossz fűzfapoétákkal?

K. I.

„Tavaszi úton sokszor volt úgy, / hogy egymás kezében andalogva / míg a villamos elcsikorolult / ballagtunk a poros hajnalokba” (Ajtód előtt)

Khm, ha szabad kérdeznem, hogyan andalogtak egymás kezében? Felváltva, vagy talán egyszerre? Jó nagy kezük lehet... Node félretéve a vizet: két-három bakit leszámítva ugyancsak tehetséges, csak még rá kell dolgozni.

T. M.

„A hold éppen úszott, / Az égnek tengerén. / S előtte elhaladtak / A sötét fellegek.” (c. n.)

Az eredetiséggel van egy kis gond. De kössünk egy egyezséget: mi nem közöljük le, Petőfi, Arany és a többiek pedig nem perlik be plágium okán.

K. F. B.

„Ami jót megéltem: az vigasztal. / Meleget hoz, számban érzem a tegnapot. / Emlékeimben felrémlenek a fénylő illatok, / A mama-sütötte tejfölös lángosok. [...] Kemence, friss lángos, ilatozó kenyér, / S a mama ölelése már csak a múlt” (Orosházi kenyér)

S akkó Ön is a Mamára gondol... Sajnos nem viszi föl a költészet padlására.

G. B. E. / K. I.

„Tisztelt Faludy Úr! Egyik nagy tisztelője vagyok. Az ön stílusát valamennyire ismerve és

azért rajongva merészkedem írni Önnek és a segítségét kérem. K. I. barátnőm verseket ír, melyek nekem és másoknak is nagyon tetszenek. Két versét elküldve kérem tisztelettel, nézze meg őket, és ha közlésre méltónak találja, tegye meg azt legyen szíves az Irodalmi Jelenben. Barátnőmnek több verse is van, felhatalmazást kaptam tőle: bármelyiket elküldhetem az Önök újságának.”

Ha megnézték volna az impresszumot (de hát minek is néznék), esetleg rájöhettek volna, hogy nem Faludy Úr a versrovat szerkesztője. De továbbbítjuk neki, hiszen meggyőződésünk, hogy hátralevő éveit csakis efféle szövegek olvasásával kívánja eltölteni.

S. B. M.

„Ember légy / Ne művész / A toll marad / Farcasró lelkem / Görcsbe forduló testem / Vágyaim ágai / Feléd nyúlnak / Szomorú költészet” (Görcsben született vers)

Van is miért szomoródnak lennie a költészetnek, ha ilyen ágakal nyúlnak feléje.

H. E.

„Lapockámmal etetlek, súgva édes szavakat, / Meztelen hátad simítom részegen; / Pusztán parázs-pornó lehetsz énnekem, / Mégis álmodlak tovább, férfi-lélek.” (Férfi-lélek)

Még hogy mi, férfiak iszunk meg vagyunk testcentrikusak!

G. A.

„Szomjaznak a mezei virágok, / kinn a napsütésben. / Megöntözöm bágyadt kelyhüket, / sűrűn hulló könnyeimmel.” (Kis kertész)

Jó kis locsolóversike, biztos akasztana vele néhány nagymamát.

K. / L. P.

„Egy barátom versét szeretném Önökhöz elküldeni. Az író L. P., 11-es gimnazista.”

Ki vagyok?

Égető tekintetek kísérnek utamon,
becsmérlő szavak viharában
szégyen-palástomban dideregve ballagok.

Tanács-hegyek mázsás súlyai nyomják lelkem,
gúnyos kacajok erdejében
keresem magam, hazugok közt eltévedtem.

Nem tudom már, mit akarok,
elkeseredve, megfáradtan
ugyan miért is harcolok?

Hú, be rohadtul el lehet fáradva egy 17 éves, sebhelyekkel tarkított vénember. Hiába, fiatalok, az élet egy büdös lószar, és ez csak egyre rosszabb lesz, okos ember meg sem várja a végét. Hajrá, csak így tovább, hullafáradt, depis, egy életen át harcoló tizenéves majmok.

S. Sz.

Kérdésére válaszunk: Igen, folytassa, küldjön még! Kiskegyed a hónap nyertese!!! Hétfő pedig hétfőn lesz, de ez se biztos.

Kain és a madarak

körisfák alatt vasárnap délben
az Úr a teremtést piheneni éppen
lába az égben

keze még itt lenn
nem mozdul, alszik, se lát, se hall
pesti kéménybe szorult tavaly
ott ragadt december hatodikáról
kiruccant egy napra a sok imából
helyettesített, ezért volt távol
megfelekedezett a fizikáról
túl nagy ő
szük a cső

...
a pásztor pihen...

s támolygó ég alatt
üvöltő könnyjalak

cincognak a verebek
szomjas eső szemereg
körbe kátrány tekereg

INSERT

On

pár kósza sor elmenőben
fél lábbal a levegőben
lóg üresen
tüzetesen
szemléljétek mégis meg:

.....
.....
.....
.....

(ez a reklám helye volt.
majd aki többet fizet, annak.)

Off

...

Miklós, a piros, zsákos duhaj
meglógott Svájcba a hozománnyal
ahelyett, hogy püspöknek állt volna
készpénzért árulta csokiból a Milka
fejébe szállt a tehénlila sipka

megsúgta, így mondja a marketing:
ő bizony télen már nem dolgozik
kirúgták ezért a szentek sorából

muszlim lett
Bin Laden
videón üzenget
George W. is
retteghet

rég túllépte a sebességhatárt
whiskyől büzlik a rénszarvaskarám

nekimehet a szabadságszobornak,
fejét venné a turistaszazonnak

menekül, zsákjában visz minden jót
kulcsosmót, hullát, pénzt ésogyorót

üldözi Péter, a kapus, a Falk
épp szivarért volt egy földi tabakban
kulcsát meg hátrahagyta a lakatban
Colombo országát eléri vajh’?
megkapja-e az útlevelét Svájcba,
vagy kell, hogy éves adóját ajánlja?

hosszú ez a hetedik nap...

itt a szentek háborúznak,
ott tépik az Úr szakállát,
megfűjják az egek kulcsát...

szolgának álltak az angyalok...
szénfekete lábnyomok
kénes esőt fröcskölnék a földre...

„Így készült el a föld és az ég minden
bennelevővel együtt.

Isten a hetedik napon befejezte művét, amit alkotott.

A hetedik napon megpihent munkája után,
amit végzett...”

Az Úr alszik...
Kain megölte Ábelt,
körisfák alatt
belezi az utolsó madarat

kert volt a Föld, Te gyomlálad
kőből hússá Te formálad
Kain kezében a vészó:

Uram, mondd, mikor lesz hétfő?

JOHANN VON KRONSTADT

Hóhé a lajtorjával (Pákh Imre-kollekció, New York)

VAGYOK ÉN IS!

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Mcmck s szx

(Az Alkalmi mesék idegbeteg fölnötteknek ciklusból)

FSZM TUDJA HÁNYADIK FEJEZET mely azt követően kezdődik, hogy Róbert Gida szülei bekötötték a kábeltevéjét és előfizetnek bizonyos extra-programcsomagra, majd elfelejtenek lekódolni bizonyos adókat

Egy reggel Micimackó arra ébredt, hogy középtájt földdudorodott a piros pöttyös paplan.

– Ez vajon mi lehet? – dünnyögte, és nem mert benézni a paplan alá. Egy darabig gondolkozni sem mert, és mocsanatlanul várta, hogy a furcsa valami elmúljon. De a valami sehogysem akaródzott elmúlni.

– Mikor ilyen problémák merülnek föl – gondolta Micimackó –, és a nem gondolkodás nem oldja meg őket, akkor egy bölcs medve gondolkozni kezd a problémán.

Szóval lett oda valami, ami kemény, és ott, ahol az egyik vége van, a piros pöttyös paplan földdudorodik. De ha valaminek van egy vége, akkor kell lennie egy másik végének is, mert a dolgok már csak ilyenek.

A másik vége pedig rajtam van – gondolta Micimackó. – Ezt érzem. De az egyiket is érzem, mert érzem rajta a paplant úgyhogy az is rajtam van.

A két vég között pedig van a valami. Mivel a paplan eléggé kidudorodik, ez a valami elég nagy lehet. Ha meg elég nagy, akkor meg lehet fogni.

Micimackó egy kicsit habozott, majd benyúlt a paplan alá, és megmarkolta a valamit. Kellemes bizsergés futott végig a testén.

– Ez most vagy rossz, vagy jó – állapította meg. – Egyáltalán nem fáj. Viszont jólesik. Úgyhogy lehet, hogy jó. De mindenképpen gyanús. Egy bölcs medve ilyenkor elindul és választ keres a kérdésre.

Mielőtt elindult volna, még markolászta egy kicsit, mert nagyon jólesett. Aztán arra gondolt, hogy érdekes, reggeli gondolatai most egyáltalán nem a méz körül forognak, mint általában, hanem valami máson. Valami máson, amiről Micimackó nem tudta, hogy mi, csak érezte, hogy homályos, és valahogy azt is érezte, hogy meleg és nedves és hogy lennie kell valahol és azt neki, Micimackónak meg kéne keressie.

Mackónk kikászálódott a paplan alól, ült egy picit az ágy szélén, nézegette a valamit és hümmögött. Majd elindult az ajtó felé. A valami furcsán himbálózott.

– El kell takarnom, mert még kikacagnak – gondolta Micimackó. – Bár az is lehet, hogy irigyelni fognak, hogy nekik nincs ilyen, és akkor nem kéne eltakarnom. Mindenesetre, fő az óvatosság.

Azzal a ház előtt néhány terebélyes lapit szedett és rákötözte őket a valamire és elindult megkeresni Róbert Gidát. Egy ideig kereste, de nem találta. Aztán még egy kis ideig kereste, de akkor már nem is akarta megtalálni, mert picit szégyellte magát. Inkább a Százholdas Págyon felé vette útját, mert Bagoly előtt nem szégyenkezett annyira. Lopkodva ment, hogy ne találkozzon senki mással, aki esetleg megkérdezné, hogy miért vannak ott azok a lapik.

– Tudod – mondta Füles, és Micimackó összerendezte –, csak azért merészellek megzavarni, hogy megköszönjem, hogy már észre sem veszel. Így még jobban meggyőződöm, hogy egy senki vagyok, akin mindenki átnéz.

– Bocsáss meg – habogta Micimackó. – És kérek, ne érts félre. Épp udvariasan akartam köszönni és jó napot kívánni, de te mindenkinél udvariasabb vagy, és nem lehet téged megelőzni.

Füles csípős választ forgatott a nyelvén, de ekkor észrevette a terebélyes lapikat, és földerült az arca.

– Mackó, minden meg van bocsátva, hiszen látom, hogy engem kerestél. Te, hogy te milyen finom lapikat hoztál nekem...

– És mielőtt Micimackó észbekapott volna, Füles már hersegett is a lapikat.

Medvének visítva menekült el. Olyan gyorsan futott, hogy Füles méltatlankodása sem érte utol. Majd megállt, hogy kifújja magát és új lapik után nézzen.

– Hopp – mondta Zsebibaba –, és máris ott himbálózott a valamin.

Micimackó rémülten sepepte le. Zsebibaba talpra szökött és hisztizni kezdett:

– Még akajok... Még akajok...

Micimackó ráförmedt:

– Takarodj innen te kis... te kis...

Zsebibaba:

– Anyuuu...

Micimackó észvesztve rohanni kezdett, és meg sem állt Bagoly házáig. Egy kicsit lihegett az ajtó előtt, és akkor észrevette az új feliratot:

PSZCHTRPTK
SZXLS PRBLMKKL FRDLJNK
BZLMML BGLYHZ
KRM KPGTTNI

– No mi az, Mackó? – kérdezte Bagoly, mikor Micimackó benyitott. – Hogy ityeg a fityeg?

– A fityeg? – csodálkozott el Mackó. – Szóval ezt a valamit fityegnek hívják? Bár nem annyira ityeg, mint inkább himbálózik... Mit szólni ehhez?

Bagoly nézte a valamit és meg sem rándult az arca.

– Tudod, mi ez? – kérdezte Micimackó. – Ez a fityeg...

– Persze, hogy tudom – válaszolta Bagoly.

– És mi az, ha szabad kérdeznem.

– Szabad kérdeznem. De nem mondhatom meg a nevéét, mert nagyon csúnya. Maradjunk a fityegnél.

Micimackó megrémült:

– Akkor tehát rossz...

– És jajgatni kezdett.

– Nem rossz – mondta Bagoly. – Egyáltalán nem rossz. Sőt...

– És fölsóhajtott.

Micimackó abbahagyta a jajgatást, és még kíváncsibb lett.

MACKÓ: Miért ilyen kemény?

BAGOLY: Hja, fiam, ezt az ízé teszi... A li... A libi...

MACKÓ: A mi?

BAGOLY: A libikóka.

MACKÓ: Nem értem.

BAGOLY (legyint): Magas ez neked, így, idegen szakszavakkal. A lényeg az, hogy bele kell dugnod valamibe, hogy jó legyen.

MACKÓ: És mibe kellene beledugnom?

BAGOLY: Valami nedves lyukba.

MACKÓ: Aha. És hol találok ilyet? Egy fa törzsén, példának okáért?

BAGOLY: Inkább valakin. Mindenkin akad.

MACKÓ: Hm. Malacka jó lesz? Ő amúgy is olyan nedves és cuppogós.

BAGOLY: Pfüj. Az nem ildomos. Malacka ugyanis fiú.

MACKÓ: Aha. És az miért nem ildomos?

BAGOLY: Mert úgy ildomos, ha nő az illető.

MACKÓ: Értem. Füles például nő?

BAGOLY: Nem. És Tigris sem, és Nyuszi sem. És... és én sem...

MACKÓ: És Zsebibaba?

BAGOLY: Kiskorú. Nem szabad. De az anyja...

MACKÓ: Kanga? Pfüj...

BAGOLY: Elvált asszony. Az ilyenek könnyen kaphatók erre-arra...

MACKÓ: Értem. Akkor legyen Kanga. Köszönöm. És megyek is.

Mielőtt kilépett volna az ajtón, visszafordult.

– Bagoly! Te már dugtad be a valamidet valamibe?

– Én? – felelte Bagoly és félrenézett. – Huhú!!!

Micimackó most már öntudatosan és peckesen lépegetett, és esze ágában sem volt eltakarni a fityegét. Egyenesen Kangáék fele tartott. Zsebibaba épp egy bokorban ügyködött, Kanga pedig mélán bámulta a bárányfelhőket.

– Jó napot! – köszönt Micimackó, és a lényegre tért. – Tudod, mi ez?

– És meglóbálta.

Kanga a pillantását a bárányfelhőkről a fityegre vetette.

– Tudom – mondta egykedvűen. – Elvált asszony vagyok...

Mackót lehangolta a lelketlen viszonyulás, de tovább próbálkozott.

– Akkor... Akkor hogy is mondjam... Hallottam, hogy az elvált asszonyok... tudod... erre-arra. Szóval, ízé...

– Micsoda? – horkant föl Kanga. – Netán azt hiszed, hogy amiért elvált asszony vagyok és egyedül kell nevelnem a gyermekemet, bármire kapható vagyok?

Rádásul itt, az ártatlan gyermekem előtt? Hát azt hiszed, hogy bennem nincs semmi morál? Takarodj a szemem elől, te szemérmetlen lator perverz exhibicionista, mit gondoltál, hogy mormogsz egyet, és copulálok veled, aztán meg szülsz nekem egy ugránczó erszéyes medvét?

Micimackó rémülten menekült. Ennyi ijesztő, idegen szót még magától Bagolytól sem hallott. Morál... Brrr... Lator, perverz, exhibicionista... Jaj! Copulál... Te jószágú é! Az vajon mi lehet?

Aztán valamennyire megnyugodott, és egy picit elgondolkozott azon, hogy milyen is lenne egy ugránczó erszéyes mackó... Csak úgy szökellne a nedves és cuppogó és bizonyára engedékenyebb Malacka felé, és lenne miben hordoznia a mézesbödönt...

ESZTE ROY

Pöszikék

1. Igazi szép rétyi

Ősszel őszül babám a fekete szakáll, te voltál az igazi szép rétyi

Vijolám, ki göndöjgette szálát,

sz máig pösze gubancait értyi,

hej de hej de az embej végül isz

szelypítni keszd, lekonyuj a fajok,

múszám haboszra vert lába köszén

elfelejtem, hogy mit isz akajok,

a meg sziket, néma vagy tán vak isz,

pedig máj cak vejszben cuppan ujjam,

ki-be, ki-be, nyitogatom ajkát,

nehogy nyelvem a szeggébe dugjam,

báj szenkinek ehhez szemmi kösze,

nem eszjementumtó lettem pösze.

2. Óvszej sze kell

Asz ember, mint az ujjam végül,

báh combok között dugattyúszna,

fagyosz latyakban didejgőszik,

hol nem idősz diszősz, sze kujva,

akáh egy nyálaszó Quijote,

döfném futó Dulcineám,

nem tudni ő faty Roszinante

pujcant dögleteszet reám,

de még úszóm légvájaim,

vén totty, pöfékelő avajban,

míg lepedékesz szószálakba

gubancolódik el a fajkam,

óvszej sze kell, pösze nesze

sze vóna, ha lenne esze.

A bőség zavara – július

Barátom azt kérdezte a napokban, tévedek-e írómmal kapcsolatban, és félek-e, amikor igen. Persze, félek, válaszoltam jókedvűen. Elütök számot, nem tudok fejben kivonni, az összeadással is egyre komolyabb a problémám. Azután nem nézem meg, mert a számokat nem nézem meg éppen amiatt, hogy nem vagyunk barátságban. Azután gyerekkorom óta keverem a júliust és a júniust. Azután tévedek, mert szelektív az emlékezetem. Bizonyos disznó információkat elkoptat a fej, mert szereti az alanyt, mások kiélesednek, mert nem. Hogyne tévednék, csak Isten nem téved.

1804. (202 éve) július elsején születik **George Sand**, a férfinevet, férfihírnévét és többnyire férfiakat viselő lázadó írónő, akiről a múlt hónapban Chopin révén ejtettünk szót. Erős darab. Minta-példány az irodalom fénykörében mozgó, a külsőségekre sokat adó irodalmi tyúkudvar számára. Ady fiatal felesége (Csinszka) lelki szemei előtt Sand mami példája lebeg, amikor irodalmi halhatatlanságra vágyik, amikor válogatni kíván vállalkozó kedvű irodalmi férfiak közt. Sanddal kapcsolatban igen szolidan fogalmaz az irodalomtörténet, amikor azt mondja, életében férfiaké a főszerep. Számtalan férfi. Ez azt jelenti, senki nem számolta meg, mert aki elszánta magát, reményt veszve félbehagyta. Az ember nem is gondolná, képeit látva. Egy fennmaradt hiányos lista a bizonyítható szerzők közül a következő neveket közli az utókorral: Balzac, Berlioz, Delacroix, mind a két Dumas (apa és fiú), Flaubert, Heine, Liszt Ferenc (magyarnak is kell lennie a névsorban, hehe), Mérimée, Saint-Beuve, Stendhal és persze Musset és Chopin. Más névsorok szerint a korai szocialista mozgalom vezéralakjai, szónokai és publicistái ágyában gerjelt forradalmi időszakában a munkásosztály igazáért és az osztály nélküli társadalom mielőbbi eljövételéért. Mindez manapság sincs másként. Ismerünk kortárs írókat, aki egyszerre játszik XXI. századi Sandot, egyszerre vágyja az irodalmi halhatatlanságot, és azt, hogy az ágya előtti türelmetlenül toporgó sor soha ne rövidüljön.

45. éve, 1961-ben, július másodikán **Ernest Miller Hemingway** 61 évesen besokall a nőktől, a sikertől, a gazdagságtól, és szétduzzantja a fejét. Az olvasó Jack Londonnal kezdte a huszadik századi amerikaiakat az Én Könyvtáram sorozatban a hatvanas években. Hemingway egyenes ágon következett. A szakírók szerint Hemingway – és a többiek az „elveszett nemzedék”-ből – London kalpagja alól rajzoltak elő. Legyen így. Később összecimborál Fidel Castróval, ez okoz némi lelki törést, de Fidel is messzi, Kuba is messzi, nem kiheverhetetlen, bár az egyértelmű, ha Francóval cimborál, aligha olvashattuk volna ekkora mennyiségben, Nobel-díj ide, Nobel-díj oda. Halála óta él tovább. Hemingway élvezhető, könnyű író – a mai viszonyok közt. Meglehet, a huszadik század egyik legnagyobbja. Ha kevesebb fehér kubai rumot iszik, ha kevesebb goromba spanyol bort, ha kevesebb színész a szeretője, ha jobban vigyáz magára, ha betartja orvosai óvó tanácsait, és persze, ha nem lövi magát szájba kedvenc vadászpuskájával, ma is élne. De az nem Hemingway volna.

1889. július ötödikén születik **Jean Cocteau**, az univerzális és sokműfajú francia. Klaun és akrobata, mondja róla az idősebb kortárs és atyai barát, André Gide. Tizenéves korától megjelenik minde-nütt, ahol valami történik, így a dada sem szület meg nélküle. A dada nem cifrázza. Kiáltványában imígyen szólítja meg a közönséget

1920-ban: „Mielőtt leszállunk hozzátok, hogy kihúzzuk szuvas fogatokat, nedvedző fületeket, kisebesedett nyelveket, / Mielőtt kitépjük csúf nemi szervezeteit, mely buja és nyálkás...” – ilyen vadul tovább, az aláírásig. Az első világháborút követő társadalmi káoszban, politikai nihilben a művészet is kitesz magáért. Az Alfred Jarry szellemi hagyománya köré (Übü király: „Szahar!”) épülő dadát a finom lelkű Cocteau időben elhagyja, mielőtt az egymás közti testi fenyítés, kéz- és lábtörés divatba jönne. A vonatkozó irodalom szerint bensőséges barátságot ápol az akkoriban gyógyszerként használatos ópiummal, valamint a kor néhány híres férfijával (Jean Marais, Modigliani, Apollinaire, Max Jacob és Raymond Radiguet). A legenda végtelenül hiú-nak tartja. Arcát felvarratja, bőrnadrágban és matador kalapban jár. Élete utolsó évtizedében Picasso hatását mutató grafikáival hívja fel magára a figyelmet, továbbá vidéki templomoknak freskókat készített, de előtte kikeresztelkedik a homoszexualitásból. Hogy úgy mondjam: amikor elunja a szexet, megtér.

Nincs időrendben, de nem hagyhatjuk ki a július 22-én harminckilenc éve halott **Kassa Lajos**t, a magyar avantgárd apját és nagyapját. Költő, író, festő, szerkesztő. A századfordulón politizál, feketelistára kerül. 1909-ben gyalog indul Párizsba. Negyvennyolcig az avantgárd vezéralakja. Folyóiratokat indít. 1947-ben szociáldemokrata képviselő (Szakassits-párt), a funkcióval betesz magának. 1949-től vége a dalnak. Róla nem írhatnak, ő nem jelenhet meg. Ekkor hatvankét éves. A kor politikai vezetése – a moszkvai négyesfogat – a hajlítható, vörösrre átfesthető művészeket szereti, Illyés Gyuláért például odáig van. Kassákot 1953-ban kivágják a pártból, mint a macskát. De mindez nem érdekes. Annyi történik, hogy a politika és a politikusok nyilatgatásához kedvet érző művészársak megnehezítik tíz évet, de az életművet, legyen bár a Párt elszánt és kitartó, képtelen megsemmisíteni, az életmű ott lóg a szocialista realizmus nyakán. A életmű létező valami, ahhoz képest a billegő ideológia bakfitty. A kádári konzolidáció végül a hatvanas években kien-gedi a karanténból.

Július ötödikén hatvanhat (így jobban néz ki: 66) éves **Tolnai Ottó**, a két Symposium, a legendás vajdasági Új és a veszprémi Ex főszerkesztője. Később, a kilencvenes évek végén találtam rá (a magyarországi gyakorlat szerint az olvasó – jó okkal – a főszerkesztőket nem olvasta; nem tudhattuk, hogy ez a *Sympóra* nem áll). Költő. Azt mondanám most, akinek módja van, nyúljon fel a polcra, lapozzon Tolnai Ottót. De a Tolnai-vers esetében a dolog nem ilyen egyszerű. A javaslat más. Kedves Kíváncsi Olvasó! Mielőtt szabad-ságra mennél, rendeld meg, vásárolj meg a Partí Nagy Lajossal összehesztelt interjúkönyvet (Költő disznósíról) (a hülye cím ne retentsen vissza), vidd magaddal. És ha esik az eső, márpedig esik majd, elolvasod, visszatértekor gazdagabb leszel ezer kistörténettel a magyar lét, a kisebbségi lét, a művészlét, a háborús lét, az

Adria-lét hol szomorú, hol sziporkázó valóság-aiából.

1893-ben (113 éve) született **Vlagyimir Vlagyimirovics Majakovszkij**, szovjet-grúz költő, drámaíró. A futurista Majakovszkij és a „múltat eltörölni” tervező oroszországi „nagy hugyos októberi” (ahogy Petri György a forradalmat nevezte) megtalálták, megszerették egymást, aztán öngyilkosok lettem mindketten. Majakovszkij előbb. A futurista kiáltvány a következő kedves szavakkal köszöntötte a kultúrára éhes orosz embert: „Le akarjuk rombolni a múzeumokat, a könyvtárakat, az akadémiák minden fajtáját, és harcolni akarunk minden megalkuvó vagy hasznos hitványság ellen.” (A technikáról: extravagáns írásképek, írásjelek elhagyása, kötőszók helyett matematikai és zenei jelek, képversek, összefüggéstelenül egymás mellé illesztett szavak, hangutánzó szavak gyakorisága.) Trockij (van, ki e nevet, az SZU-val és a jégcsákánnyal való szoros kapcsolatát nem ismeri?) szerint „óriási tehetség. Egyetlen dolog hiányzott belőle: a harmónia. De hát miből teremthetett volna művészi összhangot e katasztrófákkal teli évtizedekben, amikor még be sem hegedtek a két korszak határán kapott mély sebek?” „Majakovszkij huligán. Betegesen érzékeny és hiú, s ezért akarja vad kirohanásokkal leplezni magát. Hogy kissé durva? Ez a féltékenységétől van. Tudom magamról” – ez már Gorkij, a libling.

9.én, 100 éve született **Bálint György** író, újságíró, kritikus, a két világháború közötti publicisztika etalonja. 1924-től tizenöt éven át az Est-lapok munkatársa. 1941-től munkaszolgálat követ munkaszolgálatot. Tokaj, Újverbász, Gödöllő. Aztán a végállomás: Ukrajna. Sztarij Nyikolszkoje kórházában hal meg 1943. jan. 21-én. Aki esetleg megzavarodik a politika (bármilyen politika) verbális önelégültségétől, tombolásától, kerítse elő **A toronyor visszapillant** című gyűjteményét, hogy értse, mi van. Mindig mi van. „Szépen élni mostanában nagyon nehéz, szinte lehetetlen. Szépen meghalni néha még lehet” – mondja. Aztán: „Legyetek igazságosak: ne mérjétek egyenlő mértékkel.” Aztán: „Az évszázadot egyes írók írják – az irodalmat a kor írja.” Az irodalomról: „Proust regénye, bár sznobok rajongtak érte, mégis remekmű.” És elköszönve: „Besötétedett, hűvösen lebben a szél. Most kel-lene menekülni, ki tudja, lehet-e még, mire megint világos lesz. Maradok.” Maradt. Az akna-mezőn kellett a munkáskéz a II. Magyar Had-seregnek.

10.én (135 éve) születik **Marcel Proust**. Kosztolányi mondja Proustról és a szépségről: „A [...] hiedelem megbukott, hogy a szépség tulajdonképpen az épség, a testi és szellemi egészség, s ép testben okvetlenül ép lélek lakik. Ha ez így volna, akkor labdarúgóba-jnokaink vezethetnék az emberiséget. De a püpos Leopardinak, a sánta Byronnak, a nyavalyatörős Dosztojevszkijnek, az iszákos Poe-nak, a rögeszmés Tolsztojnak, az idegbajos Nietzsche-nek, az asztmás Proustnak mégis többet köszönhetünk, mint nekik.” Ez így is van. Bár egy focimeccsnek mégis könnyebben nekiül az ember, mint *Az eltűnt idő nyomában*-nak. Még úgy is, ha ismerjük a történetet Proust, a mézes hársfatea és a Madeleine-keksz szerves kapcsolatáról, amelyek együtt emlékeket, érzéseket csálnak elő. Magát az eltűnt időt. Hangulat kell a rohanó, elmaradásokat halmozó korunkban, hogy egyáltalán arra merjünk gondolni, na rászánok Proustra két napot. Nincs két nap. Emlékek vannak, jó emlékek. Beosztható eltűnt idő.

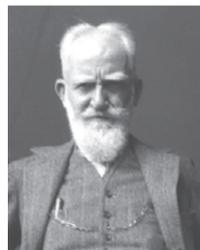
12.én, 102 éve születik **Pablo Neruda**, Nobel-díjas chilei költő, a hidegháború Homérosza, ahogy a májusban meghalt Somlyó György (a magyar fordító) nevezte. Valami irdatlan mennyiséget írt, mégis kevés megrendítő poémáját olvastam, nem emlékszem csak egyre, a tokaji borhoz írott remekére. De nem szoktam rá. A tokaji borra. Sem.

1900-ban, július 15-én született **Passuth László**, anyám nagy kedvence, minden regénye a polcon sorakozott. És nem esik jól. Rosszul esik a rálátás, ha rálátás. A világ megy, az ember hal, kikopik, ha író, ha bármi.

Július 15-én (vagy 16-án) hat éve halt meg a kiválóan kívülálló politikus költő **Petri György**. Elhajtott mindenkit, az SZDSZ-t is, amikor megkísérettette őket a hatalom. Petri elutasítja a „költői elemeket”. Szerinte a költészet legnagyobb terhe, megsemmisítője a költőiség. 1981–85 között a Beszélő c. ellenzéki folyóirat szerkesztője. 1974-től írásaiból él; fordít. Versei „politikailag elfogadhatatlanok”. Három szamizdat kötete jelenik meg. A Szegényeket Támogató Alap (SZETA) alapító tagja. 1989–2000 a Holmi szerkesztője. Alkohol, ellenállás, szerelem – Petri szentháromsága.

Július 17-én ötvenéves **Garaci László**, a magyar irodalom Garaczilacija, az Íróválogató (foci) sztárja. Nem tudom, ma miért nem tudom fejből, mit csinál Garaci, a posztmodern kortárs radi-kálisa a Lemúr-regények után, mert általában látom, mi történik, ezért aztán odakeresek. Filmet ír. Drámát. Munkamódszeréről maga nyilatkozza, „lassú és naiv, mint az éticsiga”, stílusát pedig ideges minimalizmusnak, illetve experimentális realizmusnak nevezi. Egy dolog biztos, a *Gyarmati nő* címmel megjelent tavalyi gyűjteményes kötetére még nem volt erőm visszakapcsolni. Eltelt húsz év. Vélhetőleg jönnek a változások. Ötven fölött mindenképpen.

Július 26. 150 éve született **George Bernard Shaw**, drámaíró. Olvasgatom a Nyugat Schöplín Aladárját, aki olvasgatja Frank Harris Shaw-könyvét, és hüledez. „Megtudom belőle, hogy a híres vígjátékíró apja züllött alkoholista volt, az anyja platonikus háromszögben élt egy furcsa énekmeisterrel, akivel később Londonba költözött, maga Shaw fiatalkorában azzal igyekezett magára vonni a figyelmet, hogy elsőül járt London utcáin Jäger-ruhában, hogy névtelen huszonkilenc éves korában volt először ügye, s akkor is a nő, anyjának már nem fiatal énektanítványa, az a kezdeményező, később azonban már sok szexuális (sic!) dolga volt színésznőkkel és más nőkkel, a feleségét jórészt, vagy talán egészen azért vette el, mert pénze volt és még egész tömeg hasonló indiszkréciót. Élő emberről.” Pislog, csodálkozik, végül összefoglal: „Annyi bizonyos, hogyha Magyarországon mert volna valaki így írni akár éléről, akár holtról, óriási botrány lenne belőle.” Ebben biztosak lehetünk.

Július 22. '74-ben született Dorogon a kilencvenes évek csodagyereke, **Peer Kriztján** exköltő, mostanában drámaíró. „Ha valaki félfélvé diplomás minimálbérenk megfelelő összeget letesz nekem az asztalra, kiadhatja a nevem alatt a verseit. Úgyhogy vagy lesz tíz új verseskötet a következő félévben, vagy az történik, ami várható.” – azaz eleget a költészetből, a nyomorból, a napi újságrobotból. Összerázott egy pornókönyvet a vagina monológok mintájára, aztán elkarnyarodott a színház felé. Harminckét évesen.

1952. július 29-én született, tehát ebben a hónapban ötvennégy éves **Andrasséw Iván**, a magyar próza legkülönlegesebb novellistája, legboldogabb és legboldogtalanabb embere. Újságíróként félkézrel, akár oda se figyelve olyan vitákat generál, hogy hatvan anyázás, hat halálos fenyegetés alatt nem ússza meg (mint májusban, a motorosok hihetetlen modorú „törzsével”), emellett évente ír tucatnyi klasszikusan és elkésérítően emberi novellát arról, milyen az élet.

AZ IRODALMI JELEN A MŰVÉSZETEK VÖLGYÉBEN

Szeretettel hívjuk és várjuk minden kedves olvasónkat JÚLIUS 29-én KAPOLCS-ra, a Művészetek Völgyébe.

Táborhelyünk: KÁVÉHÁZ/Pajtamozgó-udvar/

PROGRAM:

10.30–11.30 – OLVASÓPRÓBA – ANDRÁS, MAGYAR KIRÁLY ÉS HŰ HELYTARTÓJA, BÁNK BÁN

Hans Sachs híres mesterdálnok cipész (lásd Wagner: A Nürnbergi mesterdálnokok) 1561-ben írt tragédiája (melyet H. S. a komédiák közé sorolt) Mann Lajos fordításában. A darabot felolvassák a veszprémi Pannon Várszínház művészei. S hogy tragédia vagy komédia? Döntse el ki-ki maga!

11.30–12.30 – TOLL VAGY DURUNG?

Irodalomkritikánk jelen állapotjáról beszélget Elek Tibor, a lap kritikarovatának szerkesztője Láng Gusztáv irodalomtörténésszel, mert nem mindegy, hogy toll vagy durung!

12.30–13.30 – SÁNDOR VAGYOK ÉN IS, HA NEM IS PETŐFI

Johann von Kronstadt (OJD) nyújt át egy színes csokrot a hónapról hónapra beérkező – költői babérokra áhító – dilettáns poéták még dilettánsabb verseiből.

13.30–14.30 – A BŐSÉG ZAVARA, AVAGY ÍRÓSZÜLETÉSEK ÉS ÍROHALÁLOK LANCOLATA

Onagy Zoltán izgalmas megközelítésben, sajátos onagy anekdotizálással fűzi össze a tárgyhónap évfordulóit. S itt, az élő rovatban azokról is szó esik, akik hely hiányában kimaradtak a lap hasábjairól.

14.30–15.30 – PALACKBA ZÁRT SZABADSÁG

Szöcs Géza – a *Beszéd a palackból* esszérovat írója – az áprilisban megjelent LIBERTÉ c. könyvét mutatja be. A kötet egy színdarabból, a hozzá írt jegyzetektől, s egy nagy tanulmányból áll... és eddig még sehol nem publikált fotók hozzák közelebb az olvasóhoz a magyarság 1956-os gólgotajárását.

A folytatás pedig, mivel a történelem kereké forog tovább, Kukorelly Endre szájából és tollából *A komonizmus története* ROM címmel frissen megjelent regénye alapján. „Akármit beadnak neked, megünnepeltek veled, te meg, ha nem is veszed be, legalábbis elfogadod, nem tudsz az ünnep elől kitérni, és ez a komonizmus.”

15.30–16.30 – MŰHELYMUNKA
Rendhagyó szerkesztőségi kerekasztal-beszélgés múltrol, jelenről, jövőbeli célkitűzésekről, az Irodalmi Jelen Könyvekről és a Negyvenezer dolláros regénypályázatról.

A beszélgetést vezeti: Böszörményi Zoltán főszerkesztő és Pongrácz P. Mária, az IJK szerkesztője. Vendég: Matyi Dezső, az Alexandra Könyvkiadó igazgatója.

16.30–17.30 – ÍGY ÍRUNK MI (első felvonás).

Akik felolvasnak: Karácsonyi Zsolt, Gáll Attila, Pollágh Péter, Szálinger Balázs.

17.30–18.30 – „NAGYOKRÓL ÉS KICSIKRŐL” – múltbéli történetek.

Faludy György emlékezik; mesél barátokról, kortársokról, könyvekről, történelemről... S még mi mindenről? Gyere, hallgassd a költőt, aki végigélte a XX. századot.

18.30–19.30 – ESTI MESE.

„ha utálad a spenótot, ha jobban szeretsz bottal piszkálni egy békát, mintsem rokon néniket látogatni, ha bundás pókokkal rémisztgeted a lányokat – azaz igazi költők vagy szinte épeszű felnőttség vagy – úgy neked” mesél Orbán János Dénes BÜBOCSKÁRÓL, a Pokol belügyminiszterének, Belzebúbának fiáról, s egyáltalán a Pokol minden más fajtajáról. Ha tetszett a mese, lesz ráadás is!

19.30–20.30 – ÍGY ÍRUNK MI (második felvonás, azaz FINÁLE).

Mindannyian olvasgatunk még egy keveset. Táborhelyünkön – almafák hűvöseiben a fűben heverésze – bárki fellapozhatja a folyóirat régebbi számait és az Irodalmi Jelen Könyvek-sorozat eddig megjelent köteteit.

Az Irodalmi Jelen NEGYVENEZER dolláros regénypályázata

Díjkiosztás szeptember 8-án

Lezárult az Irodalmi Jelen által meghirdetett NEGYVENEZER dolláros regénypályázat. Minden várakozást felülmúlva, 283 pályamunka érkezett. A nagy munkavolumen miatt a pályaművek elbírálásának határideje 2006. április 30-ról 2006. augusztus 31-re módosul. Ezután kerül sor – közjegyző jelenlétében – a jeltek feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. szeptember 8-án 19 órakor adják át Budapesten az Alexandra Könyvesházban (Nyugati tér 7.). Addig is folyamatosan frissítjük a www.irodalmijelen.hu honlapon a regénypályázattal kapcsolatos információkat.

Az év versei 2006 (szerk. Szentmártoni János), keménytáblás, védőborítás, A/5, 296 old., 2.499 Ft
Az év novellái 2006 (szerk. Bíró Gergely), keménytáblás, védőborítás, A/5, 256 old., 2.499 Ft
Az év esszéi 2006 (szerk. Ekler Andrea, Rosonczy Ildikó), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 272 old., 2.499 Ft
Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczai István), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 352 old., 3.490 Ft

A kortárs magyar szépirodalom két reprezentatív gyűjteménye, *Az év versei* és *Az év novellái* – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbait írt műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást. Ezzel 32 prózaíró és 74 költő képviselteti magát az antológiákban, melyek a Nemzetközi Könyvfesztiválra jelentek meg. A *Könyvhét* alkalmából negyedik alkalommal látott napvilágot *Az év esszéi* antológia, amely a kortárs szellemi élet sokszínű panorámáját nyújtja, illetve *Az év műfordításai*, a nagysikerű antológiák új társa, amely a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életműveiből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötet több mint 30 kiváló alkotó műveit tárja a magyar olvasók elé. Mind a négy antológia kedvezményes áron, *Az év versei*, *Az év novellái*, *Az év esszéi* 1990 Ft-ért, *Az év műfordításai* 2490 Ft-ért vásárolható meg a *Könyvhét* ideje alatt kizárólag a Magyar Napló standján, valamint folyamatosan a szerkesztőségben: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel.: 342-8768. A kötetek eredeti árukon könyvesboltokban is kaphatók!

HIRDESSZEN

az IRODALMI JELEN-ben

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Folytatás a 4. oldalról

Hívtam pszichiátert, a jó öreg Goldschmidt rögtön kijött, de Bözsi megneszélte valahogy, és elbarikádozta magát a szobájában, az ajtó elé tolt a dög nehéz bútorokat, úgyhogy csak a konyhán keresztül tudott vele értekezni a Dénes, ott állt a nagy mágus lehajtott fejjel, a botjára támaszkodva, és türelmesen kiabált a Bözsivel, aki mindent kitalált, hogy én egy hálátlan dög vagyok, aki elfogadta a pénzt, de most már, hogy mindenem megvan, nem törődöm veled, felé se nézek, az apám meg konyhakéssel kergeti őt a lakásban, az Éva nem ad neki enni, már föl is jelentette a fiát a párbizottságnál – ez egyébként igaz volt, ma is megvan a ceruzával írott följelentő levél, amiben kifogásolja, hogy pártunk és kormányunk óvatlanul megbízik egy ilyen gazemberben, mint az apám, aki még a saját anyját is képes éheztetni, pedig mindent neki köszönhet, a lakásától a nyaralójáig, a feleségéről már nem is beszélve, mert igaz, ami igaz, az Évát is a nagyanyám szerezte. Végül azzal nyervegetődzött, hogy bepereli apámat szülőtartásért.

Vagy félóráig tartott a disputa, Dénes a könyveivel küszködve rogyott le utána a nappaliban, az egész családotban az öregasszony a legnagyobb figura, mondta mély meggyőződéssel, komolyan be is gurultam, hogy elem helyezi ezt a bolond Bözsit, ahelyett, hogy megmondaná, mit tegyünk vele.

Az elmeosztályon halt meg szívéletelenségben, ugyanúgy, mint a húga. Aznap, amikor értesített a kórház, mert én vittem be, és én intéztem mindent, például, hogy kivegyék a közös őrzből, ahol kétszáz rémregénybe illő eszelős között feküdt egy megtalálhatatlan ágyon, de legalábbis, amíg odajutottam, ketten fölajánlottak, többen erőszakosan cigarettát követeltek, és el kellett mennem a fal mellé húzott hálós ágy elé, amelyben Nyálfolató Árpádházi

Amikor gazdag voltam

Szent Margit őrzöngött meztelenül, szóval aznap találtam a postaládámban egy hivatalos sárga levelezőlapot a Bözsi jellegzetes, kusznal semmibe hanyatló írásával: Gyurika, mi van veled, miért nem jössz, napok óta nem látalak.

Apám be se hívta őket, hanem mindjárt megmondta nekik, mármint a hitközségi ügyvédeknek, hogy az anyja beszámíthatatlan volt, úgyhogy nem is érvényes az a papír, amit lobogtatnak. Ezt miből gondolja, kérdezték óvatosan az öregek. Hát abból, hogy magukra végrendelkezett, felelte az apám, és rácsukta az ajtót a két megdöbent szivarra.

Meleg tavasz volt, nyitva hagytam az ablakot éjszakára, kora hajnalban mégis áttizadtam, levegő után kapkodva riadtam föl. Azt álmodtam, hogy a Bözsi kint áll a folyosón, és éppen készül rám ugrani az ablakon át, valahogy kiszabadult a kórházból, és ide-repült, ahogy valóban meg is tette egyszer, fölkinlódta magát az embert próbáló, meredek Gül Baba utcán, maga után rángatva a szélütött bal lábát, hogy megnézze, mit vettem a pénzből.

Nem tudtam visszaaludni, pedig abban az időben az alvás volt mindenem, és a reggeli fölkelés a legfőbb mumus, a szomszédokat kértem meg, hogy amikor elmennek otthonról, csöngessenek be, és addig várjanak, amíg ki nem nyitom az ajtót, hátha akkor nem alszom el, de hiába tettem lábosokba meg a zománcos lavórba három ébresztőórát, pár perccel egymást követő időpontokra beállítva, hiába nyitottam ki az ajtót, amikor már órák óta nyomta valaki a csöngőt, hiába nyugtattam meg, hogy minden rendben, már tökéletesen ébren vagyok, mégis

visszazuhantam az ágyba, és csak dél körül tértem magamhoz.

Most aztán ott álltam a madárcsicsergős de-rengésben, fogalmam se volt, mit kezdjek magammal, és azon gondolkodtam, vajon hogyan is él egy vagyonos ember, aki bármit megtehet, amit csak akar. Hosszasan áztattam magam a forró zuhany alatt, még mindig töprengve, lassan, kimérten öltözködtem, megkeresve a legjobb darabjaimat, közben eszembe jutott, hogy egyszer majd későn jövök haza éjszaka, és nem vetkőzöm le, hanem ruhában alszom, mint a régi lumpok, talán még gőzfürdőbe is elmegyek, de most reggel volt, túl korán mindenhez, megittam egy kávét, bolyongtam a lakásban, végigsimítottam a tekintetemmel minden zugot, a kedvenc darabjaimat: az ósrégi Remington írógépet a mahagóni íróasztalon, a korsójával vizet merítő lány bronzszobrát a Magdus néni szekrényén, meg a szüette márgorlófát az ablak melletti sarokban.

Aztán fölballagtam a Skodához, odafent állt a türbénél, beültem, és elautóztam a legelőkelőbb helyre, ami hirtelen az eszembe jutott. Kiszálltam a

Vörösmarty tér sarkán, akkor még simán le lehetett parkolni a kis Gerbaud előtt, és bementem. Eredetileg az igazi, a nagy Gerbaudba készültem, de amikor megláttam oldalt a kicsit, és nyitva is volt, akkor valahogy úgy éreztem, hogy ide könnyebb lesz. Letelepíttem az ajtóhoz legközelebb eső asztal mellé, és nem is néztem meg a süteményeket a pulton, mert már útközben eldöntöttem, hogy mit fogok rendelni. Canada Dry-t kértem, akkor a gyömbér még egészen új dolog volt nálunk, és hozzá marcipán epret meg mandulás kiflit.

A gyömbér hihetetlenül pezsgett, a szénsav mulatságosan csiklandozta belülről az orromat, az epret és a kiflit fölváltva ettem, nem tudtam eldönteni, melyik a finomabb, tehát melyik falatot kell a végére hagyni. Sajnáltam, amikor minden elfogyott, de fegyelmezetten fizettem, és kiléptem a még mindig üres tere, úgy látszott, errefelé később kezdődik az élet, ez mégsem Angyalföld, ahol hatkor már sívítanak a gyárak szirénái, itt szemrevaló titkárnők ballagnak álmodozva az irodák felé, közben eldöntik, mit néznek majd meg alaposabban ebédidő alatt, páris volt a levegő, a magas házak között nem is lehetett észrevenni, hogy már kisütött a nap, beleszagoltam a city finom illatába, jól teleszívta a tudómet, és felsőhajtottam, most már nincs semmi baj, enyém a világ, gazdag vagyok.

www.irodalmijelen.hu

Az Irodalmi Jelen honlapján Ön nem csupán a lap tartalmával ismerkedhet meg, de olyan anyagokat is olvashat, melyek a lapban nem jelennek meg.

www.irodalmijelen.hu

Kattintson rá: ÉRDEMES!

IRODALMI JELEN

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.

és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szöke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/ 10 (100 000) lej/ 2,50 €

+ kézbesítési díj

egy évre: 2012 Ft/ 18 (180 000) lej/ 5 € + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irbázi János (Interjú), Faludy György, Méhes György, Szöcs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).

Olvasószervező: Gáll Attila; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális

Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Irodalmi hírek

Elhunyt Bartis Ferenc

Bartis Ferenc 1936. július 4-én született Szárhegyen, újságíró-szerkesztő volt a Bukarestben megjelenő Falvak Népe-nél, a Marosvásárhelyen és Csíkszeredában kiadott Hargitánál és a marosvásárhelyi Új Életnél, Sütő András mellett.

Tíz évet tölt román börtönökben, 1984-ben megfosztották román állampolgárságától, azóta Budapesten élt, 1988 és 1989 között a Magyarok, 1990-től A Céh című folyóirat főszerkesztője, a Ring munkatársa volt.

1989-től az Összmagyar Testület elnöke, 1995-től az '56-os Magyarok Világszövetségének elnökségi tagja és főtájkára, 1992-től a clevelandi Árpád Akadémia tagja; az Árpád-éremet 1991-ben, Belváros-Lipótváros díszpolgári címét és a Pro urbe Budapest díjat három évvel később vehette át. Munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével és az '56-os Forradalom Hőse kitüntetéssel is elismerték.

Főbb művei: *Konok szeretet* (1970), *Kegyetlen szépség* (1975), *Fohászok és tiúkok föltámadás előtt* (1996), *Ellopták a világ lelkét* (1998), *Rovások az idő mestergerendáján* (1998), *Akarjatok élni szabadon* (1999),

Fekete tűzijáték (2003), *A kényszerhelyzet művészete és a művészet kényszerhelyzete* (1994), *Az összmagyar eszme* (2005).

Szépírók

Az Alexandra Könyvesházban adták át a Szépírók Társasága idei díjait: Beney Zsuzsa *Se tűz, se éj* című verses kötetéért, András Sándor *Gyilkosság Alaszkában* című regényéért, Földényi F. László pedig *Berlin sűrűjében* nevű esszéjéért vehette át az elismerést. Beney Zsuzsát Margócsy István, András Sándort Szilágyi Zsófia, Földényi F. Lászlót Bodor Béla méltatta.

Nádas Péter akadémiai tagsága

Nádas Péter író a Berliini Művészeti Akadémia tagjai közé választották. Nádasdal együtt a tekintélyes akadémia tagja lett Martin Mosebach és Norman Manea is, mindketten írók. A Bukovinában született Manea 1986 óta New Yorkban él, az elbeszélőként, színházi szerzőként és kritikusként ismert Mosebach pedig Frankfurtban.

Díjátadás Újvidéken

A 2005. évi rangos vajdasági művészeti elismeréseket, a Híd Irodalmi Díjat és a Forum Képzőművészeti Díjat ünneplés keretében adták át az Újvidéki Színház kistermében Faragó Kornéliának a *Kultúrák és narratívák* című

könyvéért, valamint Zsáki István festőművésznek több évtizedes, rendkívül magas szintű képzőművészeti munkásságának elismerésül. Az egybegyűlteket Bordás Győző, a Forum Könyvkiadó igazgatója köszöntötte, majd alkalmi méltatások után Böndör Pál adta át az irodalmi, míg Mezei Erzsébet a képzőművészeti díjat.

Irodalmi múzeum

Marbachban, Schiller szülővárosában megnyitották a David Chipperfield tervei alapján megépített Modern Irodalmi Múzeumot (Literaturmuseum der Moderne – Limo). A gyűjtemény egy része a kiállítótermekben, s ami pedig oda nem fért be, a raktárakban kapott helyet: több mint 20 millió oldal kézirat, első kiadású kötetek, íróeszközök, bútorok, és természetesen a legkülönbözőbb tárgyak, melyek használójuk mindennapjairól, szokásairól vagy éppen különös mániáiról mesélnek.

Narancs díj

A harmincéves Zadie Smith nyerte a múlt héten Londonban a Narancs díjat (Orange prize), amelyet évente a legjobb regényíróknak ítélik oda Nagy-Britanniában. Sokak véleménye szerint Zadie Smith-nek már hat évvel ezelőtt meg kellett volna kapnia ezt a díjat *White Teeth* (Fehér fogak) című első regényéért, de ami késik, nem múlik. Ebben az évben harmadik alkalommal került föl a döntős listára, s ezúttal haza is vihette a 30 ezer fontos díjat *On Beauty* (A szépségről) című művéért.

Elhunyt Domokos Mátyás

Meghalt Domokos Mátyás, Széchenyi-, József Attila- és Magyar Örökség díjas kritikus, író, aki 1953-tól a Szépirodalmi Könyvkiadó felelős szerkesztője, majd 1967-től főszerkesztője volt. 1989-től a Holmi című folyóirat társszerkesztőjeként, 1991-től a Századvég, majd az Osiris Kiadó irodalmi vezetőjeként dolgozott.

Diáknapló

Szenzáció? Páratlan történelmi dokumentum? A sors igazságtétele a levett for-

radalom ötvenedik évfordulóján? Ez is, az is: előkerült Kovács János, egykori budapesti kisdíák naplója, amelyet 1956. október 23-án, kedden kezdett vezetni, s amelyet most faksimilében jelentetett meg Kieselbach Tamás művészettörténész, műgyűjtő, műkereskedő, a Kieselbach Galéria tulajdonosa.

Egyik napról a másikra él a Fészek

A Fészek Művészkлуб fennállása 105-ik éve alkalmából rendezett tisztújító közgyűlésén a választmány sajnálatos állapította meg, hogy a mai napokra a társaság teljesen magára maradt. Fenn tartó támogatásban sehonnán sem részesülnek. Percről-percre saját források előteremtésével küszködnek, egyik hónapról a másikra élnek. Saját kreativitásukkal, leleményükkel biztosítják céljaik megvalósítását. Azzal, hogy rendezvényeik témaválasztása mindig időszerű, sokszínű, egyedi – nagyrészt máshol nem látható-hallható műsorokat rendeznek.

3. Partiumi Írótábor

Az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójának jegyében megrendezett háromnapos találkozó az előadások, felolvasások, könyvbemutató mellett díjátadásra is sor került. Az írótábor díjait ezúttal négyen kapták meg: az Ady Endrét, illetve a tábor emblémáját ábrázoló bronzplaketteket Sulyok Vince, Norvégiában élő költő, irodalomtörténész, Dávid Gyula kolozsvári, illetve Székelyhídi Ágoston debreceni író, irodalomtörténész, valamint Pomogáts Béla vette át.

Meghalt Osztovits Levente

Az 1940-ben, Győrben született műfordító, irodalomtörténész, egyetemi tanár 1965-ben szerzett diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Több színházban is dolgozott dramaturgként, a kecskeméti Katona József Színházban 1967-től 1973-ig, a veszprémi Petőfi Színházban 1973 és 1977 között, 1981-től 1984-ig pedig a debreceni Csokonai Színház dramaturgia volt. Az Európa Könyvkiadónál 1965 óta dolgozott szerkesztőként, 1973-tól a kiadó angolszász csoportjának főszerkesztője, 1988 óta pedig a könyvkiadó igazgatója volt. A Színház- és Film-művészeti Egyetemen 1972 óta drámatörténetet oktatott, 1990-től az egyetem színházelméleti tanszékét vezette.

(Forrás: Új Könyvpiac, Magyar Nemzet, hírugynökségek)

Lapszámunk szerzői

- Acsai Roland** – 1975-ben született Cegléden, költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Alagút napok* (2005).
- Bächer Iván** – 1957-ben született Budapesten, prózaíró, újságíró. Legutóbbi kötete: *Hatlábú* (2005).
- Bágyoni Szabó István** – 1941-ben született Bágyonban, író, költő, műfordító, újságíró, a Polisz szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Elszabadult konténer* (2005).
- Bányai Tamás** – 1946-ban született Budapesten, tanult szakmája betűöntő. Író, 1972 óta az Egyesült Államokban él, jelenleg könyvtáros Lauderhillben.
- Bedecs László** – 1974-ben született Budapesten, az MTA könyvtárának munkatársa. Kötete: *A példának oka* (2003).
- Berka Attila** – 1976-ban született Budapesten, író, olvasó-szerkesztő.
- Bodansky György** – 1953-ban született Budapesten, író, publicista, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *A múmia éjszakája* (2004).
- Bokros László** – 1972-ben született Budapesten, író, filmes, zenész. Legutóbbi kötete: *Összetört* (2005).
- Borbély Szilárd** – 1963-ban született Fehérgyarmaton, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Halotti pompa* (2006).
- Dankuly Csaba** – 1971-ben született Marosvásárhelyen, költő, fordító, illatszer-forgalmazó. Kötete: *Egyfajta edzés* (1999).
- Darvasi Ferenc** – 1978-ban született Gyomán, Budapesten él, foglalkozása könyvtáros.
- Ekler Andrea** – 1971-ben született Budapesten. Kritikus, etnográfus, a Magyar Napló szerkesztője. Kötete: *Létra az örökléthez* (2004).
- Eszteró István** – 1941-ben született Végváron, tanár, költő, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).
- G. István László** – 1972-ben született Budapesten, költő, esszéíró, tanár. Legutóbbi kötete: *Amíg alszom, vigyázz magadra* (2006).
- Jászay Tamás** – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.
- Kerekes Tamás** – 1957-ben született Budapesten, író.
- Koncz Tamás** – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatója.
- Kormos Anett** – 1981-ben született Lengyelországban, újságíró. Megjelent kötete: *Ingyenszínház* (2006).
- Kőbányai János** – 1951-ben született, író. Legutóbbi kötete: *A holokauszt mint elbeszélés* (2005).
- Lackfi János** – 1971-ben született Budapesten, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Hófogók* (2003).
- Mózes Attila** – 1952-ben született Marosvásárhelyen, író, a helikon szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Céda korok történelme* (2004).
- Németh Zoltán** – 1970-ben született Érsekújváron, költő, irodalomtörténész, irodalomkritikus, egyetemi tanár Besztercebányán. Legutóbbi kötete: *A haláljáték leküzdhetetlen vágya* (2005).
- Onagy Zoltán** – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Szerelmeskönyv* (2001).
- Pécsi Györgyi** – 1958-ban született Zalaszentgróton, az Új Könyvpiac felelős szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasópróbák 2.* (2003).
- Pollágh Péter** – 1979-ben született, költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Fogalom* (2005).
- Puskel Péter** – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi kötete: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).
- Sebők Zoltán** – 1958-ban született Szabadkán, egyetemi tanár, esszéíró, memetik. Legutóbbi kötete (Németh Gáborral közösen): *A mének titokzatos élete* (2004).
- Szabó Tibor** – 1976-ban született Gyulán, könyvtáros, szabadúszó író. Kötete: *A ciprusi király* (2004).
- Szálinger Balázs** – 1978. augusztus 1-jén született Keszthelyen, költő. Legutóbbi kötete: *A sík* (2005).
- Szántai János** – 1969-ben született Kolozsváron, író, költő, fordító. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).
- Terék Anna** – 1984-ben született Topolyán.
- Vennes Aranka** – Budapesten született, újságíró, a Magyar Rádiónál, a Vasárnapi Újság című műsor szerkesztő-riportere.
- Vezényi Pál** – 1935-ben született Makón, író, kritikus, újságíró, műfordító, esszéista.
- Weiner Sennyei Tibor** – 1981-ben született Egerben, költő, alkimista. Kötete: *A természettel való kapcsolat újragondolása* (2005).
- Zudor János** – 1955-ben született Nagyváradon, költő. Legutóbbi kötete: *És egy kicsit tovább* (2001).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyveskereskedésekben,
a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu